REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA

REPUBLICA SOCIALISTA ROMÂNIA

CONSILIUL SECURITĂȚII STATULU

ARHIVA

FOND URMARIRE PENALA

Dosar Nr. 40001 Vol. Nr. 96

Privind CARANDINO NICOLAE

C

Data 5/6-71

P 213/96

Urmează Vol. Nr. 97

1959935

P 000213, Vol. 96

I

Dir 3°

196

196

CARANDINO NICOLAE

Declarație

Subsemnatul Carandino Nicolae născut în Brăila la 20 Iulie 1905 fiul lui Gherasim și al Elenei de profesie ziarist fost director al ziarului „Dreptatea", în trecut am făcut politică național-țărănistă, cu ultimul domiciliu la București str. Spiru Haret 16 declar următoarele

Intrebare. Când și cum a luat ființă partidul național-țărănesc

Partidul național-țărănesc a luat ființă prin fuziunea partidului național din Ardeal cu partidul țărănesc din vechiul regat, fuziune realizată în anul 1926. Ambele formațiuni au participat și în largă măsură s'au contopit în noul organism politic aducând un trecut foarte deosebit, personal conducător de orientare ideologică și origine socială foarte variată și țeluri mult deosebite. Așa se explică deasemenea că fuziunea a întârziat atât de lungă vreme și că dela realizarea ei și până în 1947 s'a pus de numeroase ori problema desfacerii ei.

Cauza principală, de ordin practic, determinantă în constituirea partidului național-țărănesc, a fost nevoia de a se crea în cadrul vieții politice românești o contrapondere omnipotenței partidului liberal și anume nevoia de a se crea un instrument politic de guvernare, în stare să elimine din jocul tactic așa zisele formațiuni liberaloide, care continuau sub firmă aparent independentă regimul Brătienilor, în scurtele intervale necesare pentru refacerea unei noi formule pur liberale.—

Să examinăm deci viața partidelor național și țărănesc în mod deosebit pentru a ne da seama de caracterul organismului care a rezultat din contopirea lor. Dacă partidul (naț.) țărănesc s'a născut imediat după primul război mondial, cel național din Ardeal a intrat în arena vieții politice a României Mari cu un trecut de șaptezeci de ani. Acest din urmă partid s'a născut din frământarea revoluționară din 1848, ca expresie a „minorității" românești din Ardeal și din „țările ungurene". Actul lui de naștere trebuie considerat în discursul lui Simion Bărnuțiu de pe Câmpia Libertății dela Blaj, iar primele îndrumări doctrinare date de Timotei Cipariu, de Gh. Barițiu, Aurel Mureșan, de șefii bisericilor unite și ortodoxe,

N. Carandino

nu făceau decât să materializeze învățătura lui Gh. Sincai,
a lui Petru Maior, a lui Micu Klein, adică principiile
acelei școli ardelene care aveau să exercite ulterior o atât
largă influență în cultura românească și să determine reacția
lui Mihail Kogălniceanu bunăoară, împotriva „romanomaniei".
Dar în afară de acest element în deosebi inspirat de mediile
unite și catolicizante ale Blajului, acțiunea de pe teren, revolu=
ția (orto) condusă de ortodoxul Avram Iancu a avut și ea un
rol însemnat în așezarea primă a partidului național. Mișca=
rea masselor românești pentru libertate și pentru condiții de trai
omenești a fost (încă) dela început pornită sub semnul dependenței
față de Viena habsburgică, adică într'un sens cu totul opus
celui pe care îl urmăreau Kossuth Lajos, conducătorul revo=
luției maghiare și N. Bălcescu, ideologul pașoptismului de
dincoace de Carpați. Atitudinea lui Dragoș a rămas singulară.
Ardealul a urmat linia lui Barnuțiu și a lui Avram Iancu,
linie care avea să întâmpine din partea faptelor istorice din
1867, o dezavuare categorică. Într'adevăr, profitând de înfrân=
gerea dela Sadova și de teama pe care Ungurii i-o inspirau lui
Franz-Iosef, cercurile politice din Budapesta, sub influența
lui Ferenc Deak, au izbutit să impună Vienei formula mo=
narhiei dualiste. Dar Românii n'au așteptat această
dată ca să simtă dezamăgirea. Încă dela 1848 după ce
armatele Țarului Niculae I au restabilit ordinea în împără=
ție, Viena a desconsiderat ajutorul efectiv pe care i-l dădu=
se Avram Iancu. In acelaș timp însă Croații, care luptase=
ră sub Jelesici, au obținut drepturi importante, drepturi
care la 1867 s'au tradus prin acordarea de către
Unguri a unei largi autonomii locale, dietă provin=
cială etc. etc. Croații au obținut și un număr de
patruzeci de deputați în camera maghiară, care puteau
să exprime în limba lor maternă doleanțele poporu=
lui croat. Mai puțin înaintați ca nivel de civi=
lizație, conștiința națională și suflu revoluționar,
Românii au fost pur și simplu sacrificați pe altarul

N. Carandino

împăcării Vienei cu Budapesta. Aceiaș soartă au avut-o
și celelalte minorități printre care Slovacii și Sârbii, magnații
unguri izbutind să câștige, în schimbul poziției Kossuthiste, de
independență absolută, pe care o abandonau, avantagii-
le practice de liberă exploatare a populațiilor alogene. Totuși
clasa conducătoare românească din Ardeal, prin reprezentanții
ei în conducerea partidului național, n'a pierdut speranța
de a obține ascultarea și ajutorul Vienei. A urmat o
lungă perioadă în decursul căreia, după ce s'a reali-
zat unirea partidului național din Ardeal cu cel
din părțile ungurene, s'a discutat în fel și chip, în
comitete, în adunări și în conferințe naționale, ideia
de a se trimite Împăratului un memorandum,
care să cuprindă doleanțele populației românești
Discuțiile lungi, ezitările și tergiversările domnilor
aveau o explicație în teama de a nemulțumi pe
„drăguțul de Împărat" și de a deslănțui repre-
siunea cercurilor din Budapesta. Intr'adevăr con-
ducătorii Românilor deși erau departe de a avea o
poziție privilegiată, puteau beneficia de o bună
stare personală burgheză, iar unii dintre ei aveau
legături de interese destul de strânse, cu asupri-
torii maghiari. In fine pe la 1892 problema me-
morandumului s'a rezolvat, în mare parte și
din cauza energiei președintelui Măcelariu, care
așezase lucrurile pe drumul realizărilor rapide.
Rezultatul nu a corespuns însă nici eforturi-
lor, nici nădejdilor românești. Textul (re-

I. Caradima

dactat de Iuliu Coroianu și preferat în comitetul partidului național celor compuse de Ion Slavici și de Aurel Mureșianu) a fost respins de Franz Josef, care nu numai că a refuzat să primească delegația sosită la Viena, dar a înnapoiat și plicul nedesfăcut. A urmat procesul bine cunoscut, cu pedepsele considerate în epocă foarte severe. Șefii mișcării și anume președintele partidului, Ion Rațiu, Vasile Lucaci și Iuliu Coroianu au fost încarcerați la Seghedin, ceilalți la închisoarea din Vacz. Așa cum a fost însă aceasta acțiune era totuși una și, în afară de prilejul local de agitație și de însuflețire pe care l'a oferit, a avut meritul de a atrage atențiunea opiniei publice internaționale asupra drepturilor populației românești din Transilvania. Textul respins de Împărat a fost publicat de presa românească din vechiul regat, apoi reprodus și comentat de marile ziare streine, care luau astfel cunoștința de existența problemei românești și o aduceau la cunoștința Europei. Firește procesul memorandului a înăsprit relațiile româno-maghiare, relații care la 1848 ar fi putut să se modifice fundamental dacă ambele tabere ar fi avut înțelepciunea politică necesară pentru a sigila prin sacrificii comune o prietenie menită să lupte împotri-

N. Carandino

va jugului secular al Vienei. Atunci însă nici Avram Iancu, nici Kosuth (care a avut o atitudine în discursul dela Seghedin şi alta în discursul dela Debreczin, după înfrângerea dela Şiria) n'au ştiut să se înalţe până la considerarea cauzei prime, „causa causarum".

După chestiunea memorandumului partidul naţional a luat hotărârea de a boicota mai departe instituţiile politice şi administrative ale Budapestei, dela care spunea că nu este nimic bun de aşteptat, adoptând aşa zisa politică de pasivitate. Ion Raţiu a fost promotorul acestei atitudini şi consideraţia de care se bucura printre români, a fost, printre altele, cauza menţinerii ei chiar dincolo de spaţiul de timp care o justifi=case. Intr'adevăr printre generaţiile tinere care se ridicau, voci la început răzleţe s'au făcut auzite în favoarea unei participă=ri active la viaţa publică maghiară, atât cu scopul de a se obţine ameliorări de regim şi avantagii în chestiunile de interes particular şi local, cât mai ales pentru a face auzite doleanţele româneşti dela tribuna parlamentului budapestan. Numai după moartea lui Ion Raţiu însă, s'a luat

./.

N. Carandino

în considerare această nouă tactică de luptă. Ea a fost susținută de un grup de tineri luptători, printre care Aurel Vlad, Iuliu Maniu, Alexandru Vaida. Cel dintâiu care a dat prin exemplu propriu semnalul bătăliei noui, a fost Aurel Vlad, care s'a ales în 1902 deputat de Dobra, nu numai împotriva administrației maghiare, ci mai ales împotriva dezinteresului total al partidului național. Chiar printre cei tineri au fost ezitări. Așa bunăoară Iuliu Maniu avocat (~~recent numit~~) al episcopiei unite din Blaj, a refuzat să dea lui Aurel Vlad concurs pe teren, sub motivul că partidul național nu luase, prin forurile lui conducătoare, o hotărâre principială în această privință. Dar scrupulele de disciplină și legalitate au fost infirmate prin rezultatul dela Dobra, rezultat care arăta că massele românești erau animate de un real suflu activiști și că ele nu țineau seama de formalismele domnilor. Deabia în 1905 partidul național abandonează oficial poziția pasivistă și hotărăște participarea la

N. Cerndine

alegeri. Alegătorii ardeleni trimit,
în consecință, și în acelaș an, paisprezece
deputați români, care să-i reprezinte în
Camera maghiară. Lipsa de sincronizare
între avântul masselor și „cumințenia”
conducătorilor a avut drept izvor perma-
nent problema socială. Într'adevăr,
deși „domnii” din partidul național, de
la conducere, erau în marea lor majoritate
de recentă origine țărănească, fii de
iobagi și având încă strânse legături de
rudenie la țară, ei constituiau nucleul
unei burghezii orășenești care urma cu
timpul din ce în ce mai mult să se desvolte.
„Domnii” români erau în majoritatea lor
avocați și preoți iar prea puțini medici
sau profesori de liceu. Legile maghiare,
dar mai ales ambianța socială, împingea
pe românii cu tragere de inimă la carte,
spre cariera barei, sau spre slujba religioasă,
ambele cu clientelă românească asigurată.
Toate profesiile libere însă, chiar și acestea,
erau dependente direct sau indirect de
statul maghiar. Toate cereau, prin însuși
exercițiul lor, legături mai mult sau

N. Carandino

mai puțin înlinse cu clasa conducătoare maghiară. Aceste legături erau mai ales vizibile la fruntașii originari din părțile ungurene, unde acțiunea de desnaționalizare fusese mai intensă și mai eficientă. După cum ele apăreau cu încă mai subliniată evidență, în categoria Românilor „nobilitați", unii încă de pe vremea Mariei Tereza, și care erau considerați unguri de clasa conducătoare maghiară. Proprietari de moșii, de feude, cu iobagi sub ascultarea lor, acești Români făceau în fapt parte din sfera de interese a magnaților maghiari, diferențele ca stare socială fiind de grad și nu de natură. Mulți adoptaseră nume unguresti, mulți umblau îmbrăcați după moda nobililor maghiari, mulți se încuscriseră cu familiile stăpânitorilor și destui uitaseră până și graiul național. Au fost totuși destule excepții și în această privință, dar toate excepțiile au păstrat, într'un fel sau altul, urmele educației, ale mediului în care s'au desvoltat și deprinderi contractate din frecventarea cercurilor nobiliare. Despre o clasă muncitoare orășenească din Români nu putea fi încă vorba. Puținele elemente de proletariat urban

ș

N. Caradima

se pierdeau în marea masă a lucrătorilor saşi, secui şi unguri, după cum tot atât de rari meseriaşi români, formaţi la şcoala Şcheiului îşi croiau anevoie drum în oraşele cu populaţie majoritară neromânească.

A existat totuşi o mişcare social-democrată românească în Ardeal, dar activitatea ei a gravitat, mai ales în apropiere de perioada Unirii, în sensul liniei trasate de partidul naţional. Lupta dusă împotriva Budapestei solidariza dealtfel toate clasele, estompa deosebirile sociale şi scotea în evidenţă dacă nu ca importanţă practică, în orice caz ca interes electoral, majoritatea zdrobitoare a populaţiei ţărăneşti. Această populaţie se zbătea în grele nevoi, exploatată de latifundiarii unguri şi ţinută în frâu de străvechiul „pact al celor trei naţiuni." Pentru ea lupta naţională se împletea cu lupta socială, într'un fel de nedezlegat, aşa cum o exprimase pe plan revoluţionar, Horia. Iar adeseori, dincolo de deosebirile naţionale şi pe alt plan decât domnii din comitete, ţăranii români făceau cauză comună cu ţăranii unguri împotriva latifundiarului stăpân pe moşie sau pe pădure. Viaţa administrativă a Transilvaniei era dealtfel destul de vie. Exista oarecare autonomie locală. Congregaţiile comitatense — consilii judeţene alese, cam în felul zemstvelor

N. Carandino

din Rusia țaristă – îngrijeau de nevoile locale. Iar
reprezentanții români din sânul lor, aveau deseori pri-
lejul să aducă în dezbatere (nevoi) probleme interesând
populația care-i delegase. În aceste congregații frun-
tașii români au căpătat obișnuința dezbaterilor
politice, dar în parlamentul dela Budapesta ei au
câștigat într'adevăr experiența vieții de stat și s'au
familiarizat cu tehnica treburilor imperiale. De altfel
deputații români – mai toți cu studii universitare ma-
ghiare – aveau facilitate de exprimare în limba maghiară
și au putut lua astfel conducerea grupului parla-
mentar opoziționist, adeseori luând chiar cuvântul
ca interpreți ai grupului de croați. Alegerile din
1910 aveau să reducă dela 14 la numai cinci
numărul deputaților români. Dintre aceștia cinci,
câți au putut pătrunde învingând teroarea admi-
nistrativă, leader era Alexandru Vaida, care
urma să joace în 1918 rolul cunoscut. Activi-
tatea deputaților români a fost în genere, în toa-
tă această perioadă activistă, de opoziție sis-
tematică și de apărare în limitele permise de
împrejurări a intereselor alegătorilor din Ardeal.
N'a fost fireste niciodată vorba de o atitudine
net revoluționară, care ar fi dezlănțuit imediat
teroarea represivă a ~~(deputaților)~~ magnaților maghiari, ci
mai curând de un travaliu de eroziune lentă.
În parlamentul dela Budapesta, deputații români
și printre ei mai ales Iuliu Maniu, au câștigat
arta și oarecum înclinația, vocația opoziției.
Tot din mediul politic budapestan a luat
Iuliu Maniu metoda bicefalici politice, adică

N. Car... (margin: N. Car...)

a deosebirii de persoană între șeful de partid și președintele de consiliu. Era într'adevăr în practica maghiară, ca șeful partidului să nu preia el însuși când era cazul, frânele puterii ci să delege din sânul partidului o personalitate mai ștearsă și destul de obedientă, care să exercite, în numele lui, funcțiunile șefului de guvern. — O altă caracteristică de esență budapestană în metoda de acțiune a lui Iuliu Maniu ni-se pare a fi și acea vehemență în faptă, care se ascundea abil sub formele echilibrate ale etichetei blăjene. — Dar influențele de civilizație ale Budapestei și ale Vienei nu puteau anihila nici calitățile nici mai ales defectele românești. În toată această perioadă care a premers primului războI mondial, fruntașii ardeleni au dat numeroase exemple de slăbiciune și de micime sufletească intrând în certuri și polemici interminabile, învinuindu-se reciproc de tot felul de fărădelegi și ajungând adeseori să mute în arena publică rivalitățile și disputele de influență din comitete. Lucrurile au ajuns până acolo încât personalități politice din vechiul Regat, unele din inițiativă proprie altele delegate de I. Brătianu, au intervenit adeseori să împace taberele învrăjbite. Un asemenea rol de mediator a avut C. Stere bunăoară, Alexandru Constantinescu (Porcu) și alții. — Conflictul a pornit dela alegerea lui Gh. Pop. de Băsești, ca urmaș al lui Ion Rațiu la

N. Carandino

șefia partidului național. Noul președinte, om de bun simț, dar latifundiar bine înstărit, era departe de a străluci prin cultură sau prin deosebite calități personale. Tânăra generație cu pretenții de intelectualitate și însuflețită de un spirit mai dinamic, accepta anevoie conducerea mediocră și prea cuminte a lui Gh. Pop. de Băsești. Printre cei mai agitați împotriva acestuia din urmă, era tânărul poet, scriitor și ziarist Octavian Goga, pe care Academia Română îl premiase, la referatul personal al lui Titu Maiorescu. Prestigiul astfel căpătat a permis adunarea generației noi, de scriitori și de ziariști îndeosebi, în jurul lui Octavian Goga care nu-și mai ascundea atitudinea de frondă. S'a născut astfel gruparea așa zișilor „oțeliți", care număra printre alții pe Sever Bocu, pe Ghiță Pop, pe Al. Tura, pe

N. Cr / Ilarie Chendi, pe Esca. ~~și pe mulți alții~~

Grupul nu avea o doctrină politică propriu zisă, nici orientări precise, dar urmărea în genere, adoptarea unei atitudini mai energice față de Budapesta și firește primenirea cadrelor conducătoare ale partidului național. In perioada primă, Octavian Goga,

N. Cr

care nu avea (~~în acel timp~~) vocație politică prea puternică, a propus lui Iuliu Maniu să revendice șefia partidului național, ca exponent al generației tinere. Dar Iuliu Maniu a refuzat categoric pentru simplul

fapt că el conducea din umbră efectiv partidul, Gh. Pop de Băsești neluând nici-o hotărâre fără să-l consulte în prealabil, iar perspectiva unei asumări de răspundere personală neadăugând nimic în plus la situația reală. Vrajba a crescut în așa măsură încât „bătrânii" din comitetul național au simțit nevoia să-și organizeze presa împotriva grupului Goga care adunase mai toate talentele generației noi. Împotriva „Tribunei poporului", de sub conducerea spirituală a poetului, s'a ridicat „Românul" din Arad, condus de Goldiș, la care scriitori cu reputație din vechiul Regat (Caragiale, V. Eftimiu) au fost angajați să scrie și să polemizeze. A fost o spălare de rufe murdare în public, urmată de împăcări și de certuri noi – pe scurt una din paginile cele mai penibile din viața politică a Transilvaniei din acel timp. – Pe un plan cu totul deosebit și dotat cu reale calități de doctrinar politic se situa atunci Aurel S. Popovici, inspiratorul teoretic al partidului național din Ardeal. Acesta, unul din intimii arhiducelui Franz-Ferdinand, și alături de doctorul Funder, directorul ziarului „Reichspost", era promotorul unei formule de federalizare a monarhiei habsburgice, a unei „Gross Österreich

I. Cicoandru

care, prin autonomii cât mai largi acordate naționalităților, să redea imperiului sorți de viață nouă. In proectul lui Aurel S. Popovici, care materializa ideile libera=le ale prințului de coroană, monarhia devenea dintr'un mozaic de națiuni, o asociație liberă de state, ținute toate sub dependența administrativă a Vienei, dar fără vre-un drept de prioritate al vre-unei minorități asupra celeilalte. Acest proect de federalizare, care anula în fapt avantagiile dualismului, era departe de a fi pe placul maghiarilor, care vedeau în perspectiva timpului, cum legea numărului îi obliga să reducă suveranitatea coroanei maghiare, acordând independențe reale ținuturilor locuite de Români, de Sârbi, de Slovaci. Dar planurile lui Aurel S. Popovici mergeau și mai departe. Filogerman și format în cultura germană el socotea că pe viitor în cadrul "Mittel Europei" al triplei alian-țe, vechiul regat ar fi sfârșit prin a se alipi de o prosperă Transilvanie autonomă, unirea tuturor Românilor rea-lizându-se în jurul Clujului și nu în jurul Bucureștilor, cum avea ulterior să se realizeze. Toate aceste idei aveau o

N. Carandino

scadențe și anume urcarea lui Franz-Ferdinand pe tron. Glonțul dela Serajevo, războiul mondial, prăbușirea Habsburgilor, au spulberat această îndrăzneață și interesantă încercare de a regenera imperiul Vienei. Dar ideile lui Aurel S. Popovici aveau să lase o urmă adâncă în mentalitatea și în ideologia politică a fruntașilor ardeleni care vor păstra multă vreme nostalgia unei monarhii liberale în măsură să accepte în cadrul ei autonomia Ardealului. Deasemenea părerile lui Alex. Vaida și mai ales stăruitoarele reveniri ale lui Iuliu Maniu, dealungul întregii sale cariere, la ideia unei federații danubiene își au în mod cert originea în doctrina lui Aurel S. Popovici. - Dar dincolo de frământările pur ideologice și de pătimașele chestiuni personale, războiul cel mare bătea la ușe și problemele pe care le punea aveau să așeze pe fruntașii ardeleni în situație delicată. Raporturile romano-maghiare, înăsprite cu ocazia legii Apony, cu prilejul suprimării „Tribunei" din Sibiu și datorită variatelor împrejurări pe care le putea oferi viața parlamentară și socială a monarhiei - nu mai conveneau echilibrului forțelor externe coalizate în „Mittel Europa"

N. Carandino

Carpaţii nu constituiau în acel timp o împiedecare pentru contactul dintre fruntaşii români. Călătoriilor lui Iuliu Maniu, Alex Vaida în vechiul regat le corespundea vizitele lui Ionel Brătianu, Alex. Constantinescu, Nicu Filipescu şi alţii, în Transilvania. Partidul conservator, datorită probabil şi politicii externe pe care o afişa se ferea să încurajeze acţiunea românilor ardeleni. Petre Carp avea faţă de ei chiar o atitudine aproape ostilă declarând categoric că va lua în considerare existenţa lor, din momentul în care vor avea martiri în măsură să le conforme doleanţele. Cu totul alta era politica partidului liberal şi îndeosebi a lui Brătianu care urmărea în jocul lui politic utilizarea fiorului de peste munţi împotriva Vienei şi ca justificare a viitoarei expansiuni. Dar politica externă oficială era aceea alături de Germania. Iar Carol I, într-o audienţă, a comunicat lui Iuliu Maniu dorinţa sa personală şi dorinţa celor mai mari de a se stabili o înţelegere între Români şi Unguri. Pe de altă parte stăruinţe similare s'au făcut la Budapesta. Aşa încât la intermediul binevenit al baronesei Loniay, prietenă în acelaşi timp cu Alex Constantinescu (Porcu) şi cu Ştefan Tisza s'a ajuns la ideia unor tratative directe între guvernul din Buda=

N. Carandino

pesta și partidul național. Pe teren lucrurile nu mergeau însă atât de lesne; populația românească, mai puțin preocupată de pașile tactice ale fruntașilor ca și de necesitățile conjuncturii externe nu era deloc favorabilă ideei de a se părăsi poziția luptei intransigente pentru a se merge la o soluție de compromis.

In comitetul partidului național au fost păreri divergente și dezbateri furtunoase, unii conducători fiind principial ostili ideii oricăror tratative, alții acceptându-le cu rezerva mintală de a le sabota și în fine prea puțini fiind de părere să se discute cu intenția netă de a se ajunge la un acord. Problema politică de rezolvat era cu atât mai delicată cu cât un refuz oficial nu era posibil, atât din cauza represiunilor pe care le-ar fi deslănțuit cât și pentru că ar fi justificat, prin reaua voință a Românilor, de a se ajunge la o înțelegere, aceste represiuni. A triumfat, după lungi discuții, teza de a se merge la tratative cu Tisza dar Octavian Goga a condiționat adeziunea opoziției la această teză de ideia delegării lui Iuliu Maniu ca șef al delegației românești. Intr'adevăr acesta din urmă susținuse cu tenacitate ideia de a se accepta dezbaterea în formă fără a se merge la un acord de fond iar Octavian Goga l'a desemnat ca factor nimerit pentru

N. Carandino

această ofertă de satisfacţie. — Tratativele au fost lungi şi grele. Alături de Maniu au participat la ele, Mihaly, Branişte şi incidental Vaida. Întârzierea a pricinuit o intervenţie a Berlinului la Budapesta, o declaraţie a lui Tisza, care anticipa realizarea acordului, o dezminţire a delegaţiei româneşti şi în fine la urmă dorinţa lui Wilhelm II de a afla direct dela Români stadiul discuţiilor şi esenţa revendicărilor. Erzberger ca trimis al Împăratului german a întâlnit la Viena în palatul prinţului de Lichtenstein, o delegaţie românească alcătuită din Aurel S. Popovici, Iuliu Maniu şi Ştefan Goldiş. La desbatere a asistat şi Doctorul Funder ca observator neoficial al arhiducelui Franz-Ferdinand. Rezultatul a fost o precizare de poziţii care a marcat deosebirile de vederi, contradicţia de interese dar care nu a dus la nici-o concluzie practică. Războiul mondial a survenit fără să se rezolve problema, iar feciorii ardelenii au plecat pe fronturile de luptă să apere împărăţia adică jugul milenar. Cu prilejul atmosferei de stimulare a entusiasmelor atmosferă dirijată de Viena şi de Budapesta fruntaşii partidului naţional au fost solicitaţi direct sau indirect să facă declaraţii de loialitate faţă de monarhie. Marea, imensa majoritate s'a plecat fie în faţa interesului

./. N. Caranda

fie în fața forței. Chiar Alex. Vaida a dat un interview în care afirma că ar trage personal dacă ar fi soldat împotriva unei armate românești care ar trece Carpații. Iuliu Maniu a fost mobilizat în mod ilegal deși era scutit ca avocat al mitropoliei din Blaj și trimis pe front. Fericit prilej pentru Octavian Goga care scrisese pe vremuri un articol intitulat „Lada goală" de a scrie altul, liric de astă dată și publicat la Bucureşti în „Epoca" — „Pleacă și Maniu!" Șeful „oțeliților" trecuse de curând Carpații pentru a evita consecințele unei sentințe de condamnare la închisoare. La Bucureşti alături de Vasile Lucaci și în cadrul acțiunii de opinie desfășurate de „Liga Culturală" el avea să țină numeroase discursuri, să scrie versuri și articole iredentiste construindu-și o carieră politică personală întemeiată desigur pe capitalul suferințelor ardelene, dar în fapt din ce în ce mai deosebită de acțiunea locală a partidului național. Mediul neutralității dintre 1914-1916, cu alaiul lui de afaceri, de permise de export, de corupție străină, mediu în care aurul lui Poklevski-Koziel minis-

N. Carandino

trul ţarului intra în concurenţa cu cel al lui von den Busche ministrul kaizerului avea să desăvârşească înclinaţiile spre viaţa de plăceri şi de vanităţi a unor refugiaţi ardeleni slabi faţă de tentaţiile putreziciunii regăţene. Vasile Lucaci eroul dela Szeghedin şi dela Şişeşti era denunţat de N. D. Cocea în „Facla" ca traficant de permise. Revistele umoristice şi spectacolele de vară menţionau chiar falsificarea unui asemenea permis în care părintele ar fi adăugat un „b" înainte de specificarea „oi". Iar Vasile Lucaci însuşi (consumând la Capşa pâine de secară copios unsă cu icre negre mărturisea la o întrebare indiscretă: „Ia ce să fac? Mănânc şi eu pâinea neagră a exilului!" Alţi ardeleni, printre care Ion Slavici dela ziarul „Minerva" trecuseră direct în simbria nemţilor, ducând campanie deschisă în favoarea puterilor centrale. Nicu Filipescu a grupat la „Epoca" pe cei doisprezece publicişti refugiaţi mai de seamă, printre care Ghiţă Pop, Vasile Stoica însărcinându-i cu dezbaterea

N. Carandino

zilnică a problemelor ardelene. Iar Ionel
Brătianu şi Alexandru Constantinescu plasau
în învăţământ sau în slujbe publice şi
sinecuri pe cei fără deosebită strălucire.
Anii de război aveau să modifice multe
sentimente şi multe perspective ideologice.
Prăbuşirea monarhiilor centrale avea să
aşeze însă partidul naţional din Ardeal într'o
situaţie nouă pe care nimeni n'ar fi
scontat-o atât de apropiată. Cele 14 puncte
ale lui Wilson deschideau un capitol
inedit în dreptul internaţional, anume
dreptul de autodeterminare al popoarelor.
Românii ardeleni au simţit în acele momente
că o situaţie veche de o mie de ani era pe cale
să se schimbe. Au fost totuşi unii fruntaşi, printre
care Theodor Mihaly deputat în Camera din
Budapesta, care nu înţelegeau încă realităţile în
desvoltare. Acest Theodor Mihaly în 1918 a luat
poziţie publică în scris împotriva „amestecului"
preşedintelui Wilson în afacerile româneşti iar aceas-
ta atitudine l'a costat ulterior, cariera politică.
Într'adevăr deşi preşedinte al grupului parlamen-
tar român în Camera maghiară din 1910, el n'a
mai jucat nici-un rol de seamă în <u>România Mare</u>
ajungând doar incidental primar al Clujului.
Prăbuşirea puterilor Centrale şi armistiţiul din
11 Noembrie 1918 ~~au~~ au deslănţuit mişcări revoluţio-

h. Caran-iu

nare în Germania și în Austro-Ungaria. Trupele monarhiei habsburgice îndeosebi se întorceau după front cu intenții net separatiste. Regimentele românești se supuneau disciplinate partidului național. Iuliu Maniu întors de pe frontul italian la Viena a luat comanda lor prin intermediul tehnic al generalului Boeriu și a luat primele măsuri, dictate de împrejurări, pentru a face față situației. Ministrul de război al monarhiei Steiner-Stöger era absolut neputincios înaintea valului de descompunere; el a cedat, în chiar imobilul ministerului, câteva camera noii autorități românești. In acele momente singurele forțe militare disponibile la Viena erau regimentele ardelene. Ele au servit în grabă unui triplu scop. O parte au fost puse la dispoziția autorităților locale pentru a păstra ordinea socială, ordine care timp de câteva săptămâni s'a menținut sub presiunea lor. Alta parte la solicitarea lui Masaryk și a lui Beneș a plecat la Praga unde a ajutat la desăvârșirea revoluției naționale cehe. Regimentele boeme propriu zise se predaseră cu mult înainte trupelor rusești și formau în acel moment în Rusia legiunea cehă care avea să facă rolul bine cunoscut în mișcarea contrarevoluționară. Grosul trupelor românești în fine s'a îndreptat spre Ardeal unde a dezarmat jandarmeria locală și a nimicit slabele rezistențe ale detașamentelor maghiare demoralizate. Aceasta la conducerea și la îndicația grupului politic

N. Caranfil

românesc din Arad, condus de Cicco Pop, şef veri-
tabil al preluării puterii de către Români pe teren.
La Budapesta fenomenele de destrămare nu
erau mai puţin evidente. Un soldat întors de pe
front a asasinat pe Ştefan Tisza preşedinte de
consiliu socotindu-l responsabil de nenorocirea
Ungariei. In realitate acest Tisza luase în 1914 po-
ziţie împotriva războiului şi anume într'un memoriu
adresat personal lui Franz-Josef. Evenimentele pre-
cipitându-se însă el s'a supus însă, din discipli-
nă de stat iar această supunere şi girul moral care
l-a urmat avea să-l coste viaţa. Ştefan Tisza era cel
mai proeminent om de stat al Ungariei legitimiste.
Fiu al lui Coloman Tisza care fusese şi el preşedinte de
consiliu la Budapesta, el era poreclit de adversari
„Bertrand" după numele puţin strălucitului fiu
al lui Bismark. In fond însă Ştefan Tisza avea
multe calităţi şi o energie care singură ar fi putut
galvaniza spiritul de dominaţie al castei magnaţilor.
Fără el însă lucrurile au mers cu destulă uşurinţă.
Adunarea Naţională dela Alba Iulia din 1
Decembrie 1918 a proclamat independenţa Ardea-
lului şi apoi alipirea de România, mişca-
rea beneficiind de adeziunea partidului socialist
român şi de aceea a reprezentanţilor populaţiei
săseşti. Dar actul dela Alba Iulia a fost prece-
dat de un gest de o înaltă valoare simbolică.
La Budapesta, în Camera maghiară Alexan-
dru Vaida a citit declaraţia de separare a
Transilvaniei de coroana sfântului Ştefan.

N. Carandino

Adunarea dela Alba Iulia a fost prezidată de bătrânul Gh. Pop de Băsești. Ea a luat hotărâri în vederea acordării celor mai largi drepturi minorităților locale și a înființat Consiliul Dirigent ca organ de conducere al provinciei. Astfel formele cerute de Vilson în cele paisprezece puncte erau îndeplinite iar conferința de pace era pusă în fața unei situații de fapt pe care nu o putea desconsidera. Președinte al Consiliului Dirigent a fost desemnat Iuliu Maniu iar celelalte resorturi au fost preluate de ceilalți fruntași ardeleni, Al. Vaida, Aurel Vlad, Ștefan Cicio Pop, Goldiș, Victor Bontescu, Romulus Boilă etc. etc. Trupele românești au trecut între timp Carpații și au luat în stăpânire Ardealul. Dar situația era încă departe de a fi limpede. Pe deoparte numeroase dificultăți de ordin tehnic, administrativ, cereau o rapidă soluție. Pentru întâia oară în istorie, Românii conduceau Ardealul și lipsiți de orișice tradiție de orișice pregătire practică trebuiau să improvizeze cadre administrative dela ministrul titular până la ultimul impiegat de arhivă și aceasta în condițiile de răsturnare ale revoluției trebuind să înfrunte sabotajul sistematic sau ostilitatea pasivă a stăpânilor de până ieri. Pe de altă parte situația externă era încă destul de turbure. Maghiarii aveau prieteni puternici în cercurile apusene iar poziția României lui Ionel Brătianu nu era dintre cele mai favorabile la Paris. S'au luat în grabă măsuri pentru românizarea aparatului de Stat.

N. Carandino

S'au asigurat comunicaţiile şi aprovizionarea populaţiei. Recolta în aşa măsură încât Ardealul a putut ajuta cu alimente vechiul Regat secătuit de ocupaţia germană. Ajutorul s'a dat însă în mod organizat. Pentru a opri jocul speculanţilor Consiliul Dirigent a înfiinţat chiar control vamal spre România veche. Măsura, care a fost aspru criticată mai târziu, avea de scop în plus să oprească în acele vremi de gravă problemă alimentară şi posibilitatea de a asigura populaţiei ardeleneşti alimentele de primă necesitate. S'au luat măsuri de ordine administrativă, financiară, fiscală. Au fost numiţi magistraţi noi. S'a înfiinţat Universitatea din Cluj numindu-se profesori titulari la toate catedrele. S'a întemeiat Teatrul Naţional, Opera din Cluj şi numeroase alte instituţii de cultură şi de administraţie publică. Între timp soseau somaţii dela Paris sau dela comandamentele militare aliate din zona balcanică, somaţii adresate Consiliului dirigent prin care era învitat să părăsească puterea. Mareşalul Franchet d'Esperey, generalul Berthelot printre alţii au venit la faţa locului să examineze legitimitatea plângerilor maghiare împotriva loviturii de stat" româneşti. Consiliul Dirigent a informat despre realitatea lucrurilor pe vizitatorii streini şi a trimis o delegaţie la Paris la ministrul de externe al Franţei Pichon care şi susţine teza românească. Prieteniii de presă contractate de pe vremea parlamentului budapestan au jucat şi ele rolul lor în formarea opiniei inter=

N. Carandino

naționale. Marii ziariști englezi Wickham Steed și Scotus Viator sprijineau în ziarele britanice ideia ardealului românesc. Iar timpul câștigat consolida odată cu situația locală și legitimitatea pe plan extern a conducerii românești. Dar la conferința de pace situația nu ne era prea favorabilă. Trei oameni hotărau atunci la Paris soarta statelor mici, al patrulea Orlando delegatul italian fiind menținut într'o stare de semitutelă și anume Vilson, Lloyd George și Clemenceau. Nici-unul nu avea simpatii deosebite pentru noi, iar situația obiectivă a țerii după pacea separată dela București nu era dintre cele mai clare. Românii aflați la Paris ca refugiați politici printre care Octavian Goga, Victor Eftimiu, Pavel Brătășanu și alții încercau să influențeze prin presă opinia publică franceză. Iar Take Ionescu stabilea cu multă finețe diplomatică legături politice cu reprezentanții statelor noi din Europa Centrală și cu unii delegați balcanici. Ionel Brătianu a venit însă la conferința cu o atitudine în totul nepotrivită împrejurărilor. Întemeindu-se pe tratatul de alianță semnat în 1916 el cerea îndeplinirea lui integrală fără să țe seama nici măcar de faptul că revendicările românești nu veneau în contrazicere numai cu acele ale învinșilor Unguri ci în acelaș timp și cu acele ale Sârbilor care aveau în opinia publică mondială

N. Carandino

o atmosferă deschit de favorabilă. Ecouri despre dezbaterile secrete ale conferinţei au transpirat în presa timpului şi au ajuns mult mai târziu în memoriile secretarilor conferinţei, Nicholson şi Tardieu. Ionel Brătianu ar fi primit unele usturătoare replici din partea lui Clemenceau care îl acuza că a alergat „au secours de la victoire" (în ajutorul victoriei) şi că Românii „cachés les derniers dans la guerre, en sont sortis les premiers" (intraţi cei din urmă în război au ieşit cei dintâi). Ionel Brătianu în faţa situaţiei şi nevoind să accepte „dictatul" s'a gândit să opună celor mari un „front al puterilor aliate mici. Dar proectul său inoperant dată fiind situaţia forţelor militare din lume în acel moment n'a fost respins numai de puterile mici care căutau să obţie în situaţia dată maximum de avantagii. El a fost contracarat şi de Take Ionescu care în acord cu delegatul grec Venizelos încerca să obţie pe calea relaţiilor şi a influenţelor personale ceeace altfel nu se putea obţine. Manierele de satrap oriental ale lui Ionel Brătianu au displăcut la conferinţa de pace iar „boerul dela Florica" a trântit uşile şi s'a întors acasă lăsând altuia sarcina de a accepta condiţii pe care în grandomania sa le socotea umilitoare. Pe scurt Ionel Brătianu şi-a închipuit că metodele dela Bucureşti puteau

și exportate în occident fără nici-un risc și că pacea pe teren nu putea fi altfel decât fusese fixată dinainte pe hârtie. — Dar să revenim la situația internă și anume la momentul politic 1918, la primul guvern al României Mari și la starea socială și politică a țării din acel timp. Războiul se încheiase în mod neașteptat lăsând o situație foarte turbure. Dela refugiul din Moldova la „triunghiul morții" la pacea dela Buftea și la cea dela București s'a trecut într'un relativ scurt interval de timp, la o Românie de proporțiile vechii Dacii, dar istovită din punct de vedere economic, și agitată de mari frământări sociale și lipsită de orișice echilibru politic intern. România încă fusese condusă de două mari partide, cel liberal și cel conservator care alternau la cârma statului și care în ciuda faptului că își disputau aprig puterea erau în realitate expresia aceleiași clase conducătoare de mari latifundiari. Oridecâteori sistemul era amenințat liberalii și conservatorii își dădeau mâna pentru a-l apăra cu strășnicie conform formulei lui Petre Carp „întâiu represiune și pe urmă vom aviza". Așa a fost la 1866 când „monstruoasa coalițiune" a răsturnat pe Cuza. Așa a fost la 1907, când în entuziasmul unanim al Camerii liberalii s'au înfrățit cu conservatorii ca să înnece în sânge revoltele țărănești. Războiul modifica în mod substanțial situația. El aduse necunoscuta politică a provinciilor alipite, compromiterea definitivă și ieșirea de pe arenă a partidului conservator care pactizase cu

— . —

N. Carandino

ocupanţii nemţi, discreditarea partidului liberal care îşi dovedise incapacitatea în pregătirea materială a războiului. In plus exproprierea şi votul universal aduceau pe primul plan al vieţii politice, clasa ţărănească şi clasa muncitorească, amândouă ţinute sub obroc de regimul marilor moşieri şi de sistemul alegerilor pe colegii. Peste toate aceste realităţi locale se adăuga atmosfera revoluţionară a Europei post-belice şi, mai ales, umbra Revoluţiei din Octombrie în Rusia vecină. Toate clasele sociale erau în frământare şi criza alimentară sporea motivele de nemulţumire. Cele mai haotice curente găseau aderenţi în masele menţinute în incultură. Nici-o minoritate conştientă şi organizată nu se arăta capabilă să exprime pe planul politic al naţiunii, nemulţumirea generală. Sentimentul dominant părea a fi odiul faţă de liberalii socotiţi responsabili ai crizei, dar acest sentiment destul de puternic nu era decât un sentiment negativ. El a rămas înregistrat doar în paginile ziarelor din acea epocă şi în opera scriitorilor care au zugrăvit starea de suflet a luptătorilor veniţi din tranşee: Cezar Petrescu, Ion Minulescu, Camil Petrescu etc. - Un mit se arăta totuşi la orizont, acel al generalului Averescu simbol pentru ţărănime a două realităţi substanţiale pace şi pământ. După zece ani numai dela 1907, omul care în calitate de ministru de război ordonase zeci de mii de execuţii ţărăneşti, devenise printr'un bizar salt al opiniei idolul acelora care abia îşi

N. Carandino

îngropaseră frați și părinți asasinați. Dar nu era încă vorba decât de un mit care nu prinsese încă nici-un fel de substanță politică. Pentru moment regele Ferdinand venind dela Iași schimbase guvernul generalului Coandă prin guvernul altui general, generalul Arthur Văitoianu. Noul cabinet compus exclusiv din militari era în realitate un guvern liberal camuflat care asculta orbește de ordinele lui Ionel Brătianu. Acesta din urmă nu preluase el personal însuși puterea de teama că un insucces în alegerile prime ale votului universal să nu-i știrbească autoritatea internă și externă. El lăsa armatei, și de astă dată, sarcina de a menține ordinea și de a fabrica un parlament în care liberalii să aibă majorități asigurate. Sconta să obție acest rezultat datorită dezorientării generale, a lipsei unei forțe politice efective pe teren care să-i pună stavilă și începea să pregătească febril descălecarea în provinciile alipite. Pe de altă parte dată fiind starea de spirit din țară și din București îndeosebi un guvern pur liberal ar fi fost o provocare. În acel timp Capitala era într'adevăr agitată de puternice mișcări muncitorești. Lipsurile de tot soiul scoteau mulțimile în stradă. Lucrătorii ieșeau, cu femei, cu copii, la manifestații cerând pâine, sub desfășurarea steagurilor roșii. Iar autoritățile care nu erau capabile să asigure alimentarea mulțimilor se dovedeau neputincioase de a le opri în revendicarea acestui drept natural. Se scotea ca de

N. Carandino

obicein armata, dar mulțimile nu se intimidau
O manifestație puternică la 13 Decembrie 1918
a întâmpinat hotărârea autorităților militare
de a face uz de armă. Generalul Mărgineanu
comandantul militar al Capitalei în acel
moment a condus „operațiile". Masele muncito-
rești au fost oprite în piața Teatrului Națio-
nal, împinse spre strada Câmpineanu și ciuruite
de gloanțe. Au fost numeroase victime, mulți
morți și mulți răniți. Cadavrele duse la
Morgă au căpătat certificate de moarte „sen-
zabilă", assasinatul pur și simplu fiind greu de
mărturisit în acte oficiale iar generalul Mărgi-
neanu a fost personal îmbrățișat de regele Fer-
dinand drept mulțumire pentru vitejia de
care făcuse dovadă. Printre morții acelei zile
a fost și cunoscutul luptător socialist Frimu.
O interpelare a Doctorului Lupu avea să
aducă ulterior problema înaintea Camerii.
Cu mult curaj și fără a menaja autoritatea
fruntașul țărănist a arătat răspunderile gu-
vernului și a cerut cercetări și sancțiuni
pentru a se stabili vinovații de fapt și pe
cele din umbră. Dar interpelarea nu a
putut avea în condițiile timpului alt
ecou decât al înregistrării în „Monitorul Ofic

N. Carandino

Clasa conducătoare trăia sub panica revoluției
rusești și metodele de a preîntâmpina o cât
de timidă mișcare a masselor păreau „scuzabile".
Mitul lui Averescu singur se oferea salvator. Ge=
neralul, lipsit însă de experiență politică proceda
cu reticențe și cu încetineală. A început prin a-și
constitui o „ligă a poporului" pe care ulterior avea să
o transforme în partid și să-și alcătuiască un stat
major improvizat din generali cu care lucrase în tim=
pul războiului și în care avea încredere, din diverse
talente la ora aceea disponibile, din transfugi și din ră=
mășițe. Deaceia a socotit că nu era oportun să se pre=
zinte la alegerile din 1919 considerând că abținerea
îi va spori popularitatea, scutindu-l de riscurile unui
debut intempestiv și oferindu-i răgaz pentru organizare
și pentru ... negocieri cu Brătianu și cu cercurile palatiste.
Dar politica are oroare de vid. In locul lăsat liber
s'a strecurat partidul țărănesc de curând înființat.
Țăranii care ar fi votat în massă pe Averescu, în lipsa
lui și din aversiune față de liberali au votat pentru
partidul cel nou care se mărturisea al lor și care
număra printre fruntași numeroase elemente dela țară.
Nu se poate susține firește că prezentându-se Averes=
cu la alegeri partidul țărănesc nu ar fi apărut
în viața publică. Dar totuși nu se poate nega că
în acest din urmă caz alta ar fi fost reprezentarea
parlamentară și probabil alta orientarea tactică și
ideologică. Intr'adevăr partidul țărănesc a luat

A. Carandino

fiinţă sub impulsul unui grup de luptători politici printre care se numărau unii foşti instigatori" dela 1907 prof. şi învăţători (Ion Mihalache, Căpăţineanu, Berbecaru, Iacobescu, Vasile Lepădatu, preotul Drăghici) câţiva profesionişti liberi din provincie cu idei de stânga (Dr. N. Lupu, Gr. Iunian, Ed. Mirto etc) şi profesori universitari cu studii sociale ca Ion Răducanu şi Virgil Madgearu. Succesul din alegeri a depăşit aşteptările. Ţărăniştii au intrat în Cameră în grup compact. Printre ei, fără să fie şef propriu zis dar având îndoitul avantagiu al originii ţărăneşti şi al pregătirii politice se distingea Ion Mihalache care îmbrăcat ţărăneşte exprima în Cameră, spre nedumerirea boerilor, opinii radicale în termeni clari. El nu era totuşi un necunoscut în cercurile politice. Avusese în trecut în satul lui la Topoloveni şi în judeţul Muscel o activitate cooperatistă, fusese preşedinte al asociaţiei învăţătorilor din ţară şi ţinuse la înmormântarea lui Spiru Haret un discurs care făcuse senzaţie. Din războiu se întorsese cu gradul de căpitan şi cu decoraţia „Mihai Viteazul". Adversar al Brătienilor, la o distanţă de câteva sate de Florica atrăsese atenţia acestora şi în deosebi a lui Dinu Brătianu care ocupându-se de moşie avea prilejul să constate influenţa învăţătorului asupra ţăranilor. Solicitat să intre în partidul liberal, I. Mihalache a refuzat, după cum avea să-l refuze şi pe generalul Averescu în timpul războiului privitor la o colaborare care ar fi depăşit cadrul strict militar. Din tranşee Ion Mihalache a venit cu intenţia de a-şi manifesta public ideile în favoarea clasei ţărăneşti dar fără a avea o vocaţie politică propriu zisă. Învăţătorul era legat

N. Carandino

încă de profesia sa, dar mai cu seamă era preocupat
de acțiunea practică, gospodărească, pe teren, de gândul
educării și ridicării nivelului de trai al țăranilor
în limitele satului natal. Împrejurările politice aveau
să schimbe însă acest orizont îngust pentru ca Ion
Mihalache să devie leaderul țărănismului pe plan
național, dar el va păstra dealungul carierei sale
publice preocuparea educativă locală și pasiunea spre
fapta a omului trăit în simplicul naturii și îndemnat să
o stăpânească. Alt exponent important al țărănismu-
lui încă din acea epocă era Doctorul Nicolae Lupu. Fost
prefect liberal la Fălciu în 1907 el potolise cu blândețe
și cu iscusință revolta țăranilor. Ideile lui politice
erau mai radicale decât ale lui Ion Mihalache. So-
cialist „sui generis" așa cum singur se califica, el avea
în plus simțul masselor orășenești și familiaritatea do-
leanțelor muncitorimii. Orator capabil să antreneze mul-
țimile el cheltuia în discursurile de întrunire sau la
tribuna Camerei un temperament dinamic și adeseori
în contrast cu măsura și echilibrul țărănesc specific al
lui Ion Mihalache. Vehemența Doctorului Lupu nu era
totuși numai nativă. El imita pe omul zilei europene
din acel moment, pe Georges Clemenceau, răsturnăto-
rul de ministere din Camera franceză, cu felul lui
de a interveni brutal dar just în dezbateri, cu
sinceritatea lui agresivă și cu acea îndârjire de
opozant păstrată până și în fotoliul ministerial de
cea mai mare răspundere. După exemplul prima-
lui ministru francez, Doctorul Lupu și-a scos și

N. Carandino

un ziar politic personal, „Aurora" în care semna zilnic
un violent articol de fond. În această „Aurora"
șeful țărănist va face dealungul anilor o politică ~~pro~~
pronunțată spre stânga nu totdeauna în deplin acord
cu orientarea generală a partidului dar izbutind
adesea să-i preîntâmpine atitudinile sau chiar să
le determine. – Camera din 1919 cea dintâi aleasă
prin vot universal a dus la răsturnarea guvernu-
lui camuflat liberal al lui Arthur Văitoianu și
în acest sens a exprimat voința imensei majorități
românești. Dar fenomenul era unic și neașteptat.
Corpul electoral ratifica deobicei în alegerile ~~la~~
coroanei, guvernul în exercițiu recoltând mai prin
forță mai prin intimidare, majoritatea necesară pentru
a guverna. Deși de astă-dată Văitoianu nu pusese
candidaturi oficiale înfrângerea liberalilor era în
realitate înfrângerea cabinetului și impresia în opinia
publică nu lăsa nici-o urmă de îndoială. Came-
ra care rezultase din alegeri era totuși departe
de a avea un caracter politic stabil, determinat.
Ea oglindea în acest sens dezorientarea generală. Era
alcătuită adică dintr'un mozaic de partide, de
grupuri, de fracțiuni, de individualități între care
anevoie se putea stabili legături organice de oare-
care durată. Într'adevăr printre noii aleși erau
liberali, conservatori marghilomaniști, conservatori
takiști, naționali ardeleni, țărăniști, steriști basara-
beni, iorghiști, cuziști, socialiști, independenți

N. Carandino

de extremă stângă etc. etc. Președinte al acestui haotic amestec a fost ales nu mai puțin haoticul Niculae Iorga. Sub influența războiului, a refugiului dela Iași unde „Neamul Românesc" devenise monitorul rezistenței naționale, a ideilor libertare care dominau în acel moment atmosfera europeană, Niculae Iorga făcuse totuși un progres politic remarcabil. El abandonase ideia antisemită, se despărțise de prietenul său A. C. Cuza și se orienta în mod vizibil spre apele democrației. Iar evoluția lui era salutată cu bucurie de presa din Sărindar mulțumită că o personalitate de asemenea greutate culturală abandonase tabăra reacționară. Spre sfârșitul anului 1919, guvernul Al. Vaida Voevod ca expresie a noui majorități care se formase a luat locul guvernului Văitoianu. Naționalii ardeleni, țărăniștii, steriștii, iorghiștii ș.a. se înțeleseseră în jurul unui program minimal dar căzuseră mai ales de acord în atitudinile negative și alcătuiseră așa zisa Federație care avea să joace până la fuziunea din 1926 un rol atât de important. Guvernul Vaida Voevod nu venise totuși la putere din motive strict parlamentare, deși parlamentul exprima în linii mari curentul de stânga din opinia publică, deși țara era agitată de puternice greve, deși momentul social-politic ar fi acceptat anevoie o formulă mai puțin ~~de~~ radicală. Ionel Bră=

N. Carandino

tianu se încurcase la conferința din Paris și căuta
pe cineva care să semneze tratatele și care să-și
asume răspunderea istorică a cedării Torontalului.
Impingând (~~tocmai~~) pe fruntașul ardelean spre
o funcțiune care presupunea și obligația de a ceda
ultimatului aliat – fiindcă ultimatum a fost –
șeful partidului liberal nădăjduia să-l scoată din
viața publică sau cel puțin să-i micșoreze prestigiul.
El spera în același timp că o guvernare improvizată
în condițiile grele ale momentului avea să compromită
grupările noi. In acest interval Brătianu își pregătea
v. ev cadrele pentru o guvernare pur liberală solicitând adeziuni
și înscrieri individuale de fruntași ardeleni, basarabe-
ni, bucovineni... Și trata cu generalul Averescu, prin
persoane intermediare, condițiile de „cumințire" ale
acestuia pentru a afla înnăuntrul regimului dru-
mul puterii. Deoarece, în ciuda faptelor care se pe-
treceau pe primul plan al vieții politice, Ionel Bră-
tianu conducea efectiv, din opoziție, mersul real al
trebuirilor naționale. Văitoianu fusese un simplu a-
gent de execuție, Vaida primise puterea cu mandat
extern precis, Iuliu Maniu la Consiliul Dirigent nu
făcea un pas în problemele mari fără să consul-
te pe „sfinxul dela Florica". Ionel Brătianu
„care făcuse războiul și România Mare", fiu al
lui Ion Brătianu care „făcuse independența și
regatul", se pregătea să guverneze țara nouă,

aşa cum guvernase pe cea veche, – tolănit. Departe de lume fără să se amestece în lupta parlamentară, arătându-se rar în public, menajând în jurul lui o atmosferă de mister el trăia în singurătatea dela Florica fără ca cineva să ştie efectiv cu ce se ocupă. Puţini dintre miniştrii cabinetelor pe care le prezida se bucurau de relaţii mai strânse cu şeful de partid care, potrivea lucrurile în "interesul comun" fără să-i turbure. Printre "consilierii" lui intimi erau totuşi doi care se puteau lăuda că sunt luaţi în seamă şi anume: Alex. Constantinescu-Porcu şi Pherekyde. Cel dintâiu moşier bogat şi fără scrupule, dar politician foarte abil cunoscând bine slăbiciunile oamenilor şi modul de a le specula, om de culise şi iscusit în combinaţii de ultimă oră. Cel de al doilea inteligent, cu o sigură judecată asupra situaţiilor, dotat în problemele juridice şi păstrând în ciuda vieţii sale de cartofor pasionat reputaţia de a vedea clar, de a se exprima limpede şi de a fi la curent cu realităţile momentului. Pe de altă parte Ionel Brătianu era căsătorit cu fosta soţie a lui Al. Marghiloman, Eliza Ştirbey sora lui Barbu Ştirbey administrator al domeniilor coroanei şi care îndeplinea la palat funcţiunile, toate funcţiunile clasice ale majordomului. Prietenia reginei Maria cu Barbu Ştirbey şi caracterul slab, şovăitor şi obedient al lui Ferdinand faţă de Maria permiteau lui Ionel Brătianu să conteze în mod permanent pe sprijinul regal. In plus palatul era împânzit de o serie de "dame de onoare", "secretari", "mareşali", "maeştri de vânătoare" etc care erau "toţi agenţi" liberali, aleşi şi apoi toleraţi

N. Carandino

în funcțiunile pe care le îndeplineau pe măsura
serviciilor de informare ~~pe care~~ aduse. Aceasta fără
a mai aminti seria de interese materiale care
legau dinastia de întreprinderile economice ale
țării aflate în majoritatea lor sub control liberal.–
Cea dintâia Cameră a votului universal a avut de
înregistrat unele episoade istorice. Așa a fost lunăoa-
ră apărarea lui Al. Marghiloman. Mare orator, șe-
ful conservatorilor a repurtat un real succes de tri-
bună. Arbitru al eleganțelor antebelice, proprietar al
unui vestit grajd de cai de curse, Marghiloman cu
cămășile lui scrobite la Londra, cu atitudinile lui
măsurate, cu exprimarea lui cursivă, limpede a impre-
sionat pe deputații care în marea lor majoritate debutau
în viața parlamentară. Pasagiile în care a criticat pe
liberali au fost chiar viu aplaudate de naționaliștii ai
d-lui, de țărăniști, de socialiști spre marea indigna-
re a reprezentanților partidului istoric. Dar episodul a
fost doar actul de deces frumos scris al unui partid
condamnat de vreme. Iar după moartea lui Al. Mar-
ghiloman care nu avea să întârzie „Memoriile" publica-
te au lăsat posterității dincolo de acest decor
estetic imaginea unui om mic care nu a fost în
stare să înțeleagă vremurile pe care le-a trăit
și care n'a depășit întru nimic prejudecățile
sale de clasă. Validarea lui Stere a avut
în schimb o semnificație deosebită. Om de mare

—.

M. Casandin

cultură și vorbitor de puternic temperament, Stere
a găsit repede asentimentul majorității. Iar
gruparea lui a fuzionat cu cea țărănistă din
vechiul regat aducând partidului în curs de
formare pe lângă un apreciabil număr de noi de=
putați, pe lângă prilejul de a pătrunde politi-
cește într'o provincie alipită și aportul neprețuit
al unei personalități dotate cu variate talente
și capabile să sistematizeze doctrinar teoriile
încă vagi ale leaderilor din vechiul regat.
Dar succesul personal al lui Stere înaintea Came=
rei democrate avea să fie vremelnic. Problema
luptătorului basarabean nerezolvată în fond va reve=
ni și va agita viața publică zece ani după
aceia. — Pentru moment noul guvern Vaida
lua în toate domeniile poziție revoluționară.
Intors dela Paris unde semnase tratatele, pre=
ședintele de consiliu el însuși, antrenat de
atmosfera din țară, a avut o atitudine de
politică externă îndrăzneață chiar pentru
acele vremi în care păreau permise toate
îndrăznelile. A exprimat anume intenția
de a recunoaște Sovietele și de a trata direct

N. Carda

cu Moscova problema Basarabiei profitând toc=
mai de faptul că în Rusia bântuia războ=
iul civil. Proectul lui Vaida era cu atât mai
neașteptat cu cât el coincidea cu politica
blocadei pe care în Occident o recomandau
Churchill și Poincaré, intervenienți în favoa=
rea lui Colceac și a celorlalți generali albi.
Ideia se justifica din punctul de vedere al
interesului strict românesc care cerea raporturi
limpezi cu marea țară vecină, stabilite cu
avantagii în perioada de criză prin care trecea
regimul sovietic dar ea a stârnit indignarea
cercurilor occidentale surprinse de acest gest de
independență și mai ales spaima clasei condu=
cătoare românești care vedea în reluarea relați=
lor cu Rusia perspectiva unei periculoase osmoze
ideologice. Aceasta mai ales într-un timp
în care Doctorul Lupu ministru de inter=
ne primea din balconul ministerului
defilarea muncitorimii încolonate după
drapelele roșii, în care acelaș Doctor Lupu
cobora în rândurile greviștilor și lua
cuvântul pronunțând discursuri „incendiare".

I. Caranda

Iar Ion Mihalache, ministru de domenii care
pregătise reforma agrară și o dăduse în
studiul secțiunilor dela Cameră, ceruse regelui
audiență pentru a-i prezenta proectul. In
asemenea condițiuni guvernul Vaida nu mai
putea continua și a fost răsturnat de coaliția
intereselor multiple pe care le amenințase.
După demisia lui Vaida s'a prorogat Camera
și s'a format guvernul Take Ionescu guvern
care lipsit de orice bază parlamentară avea
avantagiul de a se bucura de încrederea străi=
nătății și, tocmai prin slăbiciunea lui, de asentimen=
tul clasei conducătoare și mai ales a latifundiarilor
doritori să amâne reforma agrară sau în orice caz
să nu o vadă îndeplinită de un partid al țăra=
nilor. Nu se obținea decât un scurt răgaz, de o
lună de zile, până la reunirea Camerei, dar
se nădăjduia ca în acest interval să se poată
rupe majoritatea sau să se pregătească altă
combinație de culise. In realitate singura for=
ță a guvernului Take Ionescu era popularita=
tea mereu crescândă a lui Averescu și deci
dorința generală a celorlalte partide de a evita

G. Carandino

prin menținerea provizoratului un guvern al „partidului poporului". A fost o lună de intrigi și de combinații din cele mai năstrușnice. Țărăniștii, mai lipsiți de experiență și ținuți în carantină de camarila regală și de Brătieni, nu erau pe primul plan al jocului politic. În schimb lupta se dădea în jurul grupului masiv al partidului național din Ardeal și îndeosebi în jurul persoanei lui Maniu. La sugestia personală a lui Ferdinand ~~##~~ acesta din urmă a examinat ipoteza unei colaborări cu Take Ionescu dar a abandonat repede ideia fiindcă guvernul și majoritatea care ar fi rezultat ar fi depins de bunăvoința liberalilor. Ionel Brătianu pe de altă parte a făcut propuneri directe lui Iuliu Maniu oferindu-i președinția de Consiliu sau chiar șefia partidului liberal dacă ar fi primit în schimb fuziunea cu liberalii. Șeful partidului național nu a primit însă aceste oferte dându-și seama că realizarea lor l'ar fi transformat în vremelnic instrument al Brătienilor. În propunerile de fuziune și în discuțiile de detaliu care au avut loc liberalii stăpâni pe situația de fapt ofereau în alegeri șapte locuri naționalilor ardeleni ... în Ardeal. În asemenea condiții ofertele de strălucire pur formale nu erau greu de respins. Totuși situația partidului național nu era prea ușoară. Activitatea Consiliului Dirigent era viu criticată în

N. Carandino

chiar consfătuirile deputaților ardeleni din Camera
Federației. Petru Groza a atacat într'una din
aceste consfătuiri cu multă vehemență activitatea
lui Victor Bontescu la resorturile economice. Se
critica pe de altă parte gestiunea lui Romulus
Boilă nepot al lui Iuliu Maniu care era în Consiliul
Dirigent șef al departamentului aprovizionării și al
comunicațiilor. Deși îndeplinise reforma agrară, deși
organizase o conducere românească peste munți și iz=
butise să domine numeroase dificultăți de ordin
intern și extern, Consiliul Dirigent prin numirile
pe care le făcuse, prin unele măsuri severe pe
care le luase și prin unele necontestate greșeli
a stârnit numeroase nemulțumiri și a oferit,
mai ales, prin activitatea lui multiplă numeroa=
se motive de critică. In fruntea acelora care
duceau lupta împotriva organismului dela
Cluj se afla însuși titularul resortului propagan-
dei, Octavian Goga. Reîntors dela Paris, după
o scurtă perioadă de orientare în timpul căreia
recomandare la șefia partidului național pe Iuliu
Maniu ca urmaș al lui Gh. Pop de Băsești, „ cas
telanul dela Ciucea" s'a simțit nemulțumit
de rolul secundar care i-se rezervase în Consiliu

N. Casandra

Pe de altă parte înstrăinat după o atât de lungă absenţă de mediul politic al partidului naţional ros de ambiţii personale şi dornic să joace un rol important în viaţa publică a României Mari, Octavian Goga a pornit dela Cluj dar cu ochii spre Bucureşti o energică acţiune împotriva Consiliului Dirigent, a lui Iuliu Maniu personal şi a partidului naţional ardelean. A început prin a scoate la Cluj revista săptamânală „Ţara noastră" în paginile căreia a publicat răsunătoare atacuri împotriva oamenilor pe care îi cunoştea şi pe care ştia cum şi unde să-i atace şi a sfârşit prin a se înscrie în partidul poporului ca exponent al Ardealului „antiautonomist". In toată acţiunea sa Octavian Goga păstra legătura cu liberalii prin Al. Constantinescu-Porcu, iar aceştia din urmă dându-şi seama în ce măsură dezbinarea din Ardeal le întărea poziţia nu au precupeţit concursul lor moral şi material. Intretimp guvernul Take Ionescu primea, la interpelarea lui N. D. Cocea votul de blam al Camerii şi îşi prezenta demisia. A fost primul şi ultimul guvern al României Mari răsturnat de un vot al Parlamentului.

N. Carandino

Toate combinaţiile de culise eşuând şi criza socia-
lă fiind în plină desfăşurare generalul Averescu
a fost adus la putere cu al său partid al poporului.
Noul guvern cuprindea numeroase personalităţi de
mâna întâia: N. Titulescu avea portofoliul finanţelor,
Garoflid era la Domenii, Goga la Arte, Argetoianu la
interne, Petre Groza la Lucrări Publice, P.P. Negulescu
la instrucţie etc. etc. Dar tocmai această pletoră de
valori individuale a constituit viciul fundamental al
guvernării averescane. Partidul şi guvernul se constituise-
ră cu prilejul venirii la putere; nici-un program comun,
nici-o comunitate de vederi între aceşti oameni care în
majoritatea lor intraseră în cabinet, ca să fie miniştri.
Partidul averescan urma în această privinţă linia par-
tidului conservator pe care se străduia să-l înlocuiască
şi din resturile căruia acceptase destule cadre provin-
ciale. Primind puterea prin camarila Palatului şi cu
angajamente precise Averescu se va (~~strădui~~) osteni în
zadar să capete independenţa de mişcare politică.
Marea lui popularitate nu l'a scutit de obligaţia unor
alegeri silnice mai ales în Basarabia unde ţărăniştii
erau foarte puternici şi în Ardeal unde partidul naţio-
nal continua să fie stăpân pe situaţie. Dar alte di-
ficultăţi mult mai grave se cereau soluţionate.
Frământarea socială, pricinuită de urmările răz-
boiului, de criza economică şi financiară, de radianţa
revoluţiei din Octombrie, creştea în ciuda socoteli-
lor oligarhiei. Liberalii sperau să creeze din par-
tidul averescan, un partid conservator ca doctrină

N. Carandino

dar liberalii ca orientare tactică. Şi sperau să refacă jocul antebelic din vechiul regat, alternând la putere cu această formaţie politică prea ascultătoare. Cât despre celelalte forţe de opoziţie ei nădăjduiau să le descurajeze prin opoziţie lungă sau să le absoarbă. Aceste calcule politicianiste nu corespundeau nici pe departe momentului social. Clasa muncitoare era foarte nemulţumită de felul în care se respectau drepturile sindicale. Legislaţie industrială era foarte înapoiată şi obiceiul pământului domnea, exploatarea patronilor, liberali în marea lor majoritate, fiind de o sălbăticie fără seamăn. Burghezia capitalistă îşi refăcea în grabă poziţiile zdruncinate de război, pe spinarea muncitorimii neglijând în acest scop orice forme şi precauţiuni. Capitalul liberal trecuse în provinciile alipite introducând unde nu întâmpina rezistenţă stilul vechiului regat. Muncitorimea, agitată de partidul socialist, de conducătorii sindicatelor, de presa democratică, se pregătea să ia poziţie. Partidul averescan şi guvernul care îl reprezenta nu aveau absolut nici-o înţelegere faţă de revendicările juste şi minimale ale claselor de jos. În această situaţie şi după repetate intervenţii la guvern, congresul sindicatelor reunit la Bucureşti a hotărât greva generală. Aceasta se petrecea în 1920 la începutul guvernării averescane. Soluţia lui Argetoianu, ministru de interne a fost aceia care era de aşteptat: dizolvarea sindicatelor, arestarea şefilor greviştilor şi proces politic soldat cu numeroşi ani de închisoare.

N. Carandino

Conjunctura politică din ţară se împletea în acel moment cu criza mişcării muncitoreşti mondiale, anume cu dezbinarea dintre cele două Internaţionale, cea social democrată dela Amsterdam şi cea comunistă dela Moscova. Toate partidele socialiste erau chemate să se pronunţe şi în marea lor majoritate s'au operat sciziuni care au rămas valabile până azi. Argetoianu a profitat cu ieftină abilitate de împrejurări. A luat adică sub protecţia aproape directă a guvernului pe social-democraţii ostili grevei generale şi adeziunii la Moscova şi a concentrat focurile asupra comuniştilor. La congresul partidului socialist, care tocmai dezbătea cu aprindere problema celor două Internaţionale, poliţia a pătruns în sala de dezbateri şi a făcut apel nominal cerând fiecărui membru prezent să se pronunţe fie pentru Amsterdam fie pentru Moscova. După ce participanţii au fost împărţiţi de-a dreapta şi de-a stânga sălii în două inegale fracţiuni, organele poliţiei au arestat şi ridicat pe aderenţii Internaţionalei a treia, fără să turbure pe ceilalţi. La procesul grevei generale s'a repetat într'un stil similar operaţia. Condamnări au fost numai pentru aceia care votaseră pentru greva generală. Iar reforma agra-

N. Carandino

ră votată în pripă a servit drept binevenită diversiune, atrăgând atenţiunea asupra clasei ţărăneşti. In fapt reforma se îndeplinise pe teren şi legea Garoflid nu făcea decât s-o confirmească. Mai mult, legea a pricinuit numeroase contestaţii, procese şi certuri de vecinătate, aşa încât generalul Averescu nu a tras de pe urma reformei beneficiul electoral pe care îl sconta. Fapt este însă că mişcarea muncitorească a suferit o gravă înfrângere din care mulţi ani nu se va mai putea reface, mai ales că partidele burgheze se vor grăbi să accepte ca stare permanentă ilegalitatea în care Argetoianu a împins partidul comunist. Eşecul se datoreşte următoarelor cauze: întâiu lipsei de organizare sistematică a clasei muncitoreşti pe ţară şi îndeosebi lipsei de legătură cu sindicatele minoritare, în al doilea rând izolărea clasei muncitoare de aripa înaintată a micii burghezii şi îndeosebi de clasa ţărănească, iar în al treilea rând sciziunii dintre cele două Internaţionale cu corespondentul ei sciziunea din conducerea partidului socialist. Argetoianu a cules laurii represiunii, şi el va rămâne dealungul

anilor, simbolul politicii de mână forte față de muncitorime. Dar aceste soluții ale Argetoianu, nu rezolvau dificultățile guvernării averescane înăuntrul regimului. Criza financiară era mai ales foarte gravă și se simțea nevoia unei noi așezări a impozitelor ținându-se seama de proporțiile și de structura țării noi. N. Titulescu a venit la Cameră cu o lege de reorganizare a finanțelor și cu un discurs. Legea, de o complicație fără seamăn, opera unui profesor de universitate la curent cu doctrina internațională în acest domeniu dar total străină de atmosfera vieții publice românești a fost îngropată în comisiile Camerei. Dar discursul a lansat un mare orator și un om politic despre care viitorul avea să se ocupe. In seria poziților individuale e cuvine citat și conflictul lui Petru Groza cu coroana conflict provocat de refuzul ministrului de a îndeplini, peste lege și peste interesul statului, un interes al familiei regale. Obligat să se supună Petru Groza va trage consecințele acestei experiențe și va căuta în afara regimului soluția problemei sociale și politice. Toate acestea se întâmplau într-o înșelătoare atmosferă de falsă prosperitate, inflația neîndeajuns studiată

N. Cioranu

încă atacând neîncetat valoarea aur a leului.
O expoziție a tinerei industrii românești la Parcul Carol avea să atragă atențiunea asupra dibaciului ei organizator Mihail Manoilescu. Dar regimul averescan era mai puțin caracterizat de voința unei opere productive cât de graba încropirii unor mănoase afaceri. Partizanii simțeau că lucrurile nu pot dura și își luau măsuri de poziție.
În acest timp dealungul și dealatul țării luau foc ca din întâmplare depozitele rămase din timpul războiului, efecte, medicamente, material de construcție îngreunând astfel și adeseori amânând posibilitatea încheierii unor socoteli jenante. Regimul averescan nu a căzut; el s'a prăbușit pur și simplu lăsând moștenire o situație economică destul de grea și lichidând mitul generalului Averescu. Partidele principale de opoziție rezistaseră greu valului averescan. Cei mai fermi au fost naționalii ardeleni; țărăniștii izbutiseră să capete locuri de deputați îndeosebi în Basarabia. Liberalii veneau în al treilea rând, cu un număr foarte redus de reprezentanți. Cât despre partidele de stânga, muncitorești ele nu mai aveau nici-o reprezentare parlamentară. Dar succesiunea la guvern era stabilită de alte criterii decât cele parlamentare.

N. Cardin

Opinia publică era în 1922 în mare stare de dezorienta-
re. Clasa conducătoare, după ruşinosul faliment al
averescanismului, se întorcea la liberali care căpătau
prin contrast un aer de solidă seriozitate. Şi afacerile
burgheziei, în acel moment de înfiripare a puterilor finan-
ciare şi economice necesitau în primul rând ordine. Cine
să asigure tihnita exploatare a capitalismului decât cei
aceia care îşi verificaseră în trecut hotărârea şi lipsa
de scrupule în represiune? In plus problemele grave şi
impopulare fuseseră rezolvate, voluntar sau involuntar, de
interpuşi. Liberalii trebuiau doar să continue cu mâna
fermă şi să tragă consecinţa politică a jaloanelor deja
puse. Să examinăm câteva date fundamentale ale situa-
ţiei social economice în momentul în care Brătianu intră
în arenă cu scopul de a face actele istorice ale Constitu=
ţiei şi ale Incoronării şi a încheia capitolul turburărilor
postbelice. Şi anume să începem prin a considera situaţia
marelui capital. Liberalii stăpâni la Banca Naţională erau
în realitate stăpâni pe finanţele ţării. Toate guvernele, în
măsura în care depindeau de presa de bilete, erau prizoni=
ere ale partidului liberal. In jurul acestei bănci care ofi=
cial era de stat roiau o sumedenie de alte bănci mai
mici prin care marii financiari ai partidului supravegheau
piaţa şi clientela politică. După Banca Naţională venea
la rând ca importanţă „Banca Românească" organizaţie
bancară cu sucursale în toată ţara veche şi cu repre=
zentanţe nou înfiinţate în provinciile alipite. „Banca
Românească" era o bancă de tip vechiu specializată

[illegible]

în afaceri de scont și lombardare, foarte prudentă în operațiile de bursă și în investițiile industriale deși momentul de inflație . solicita la asemenea operațiuni. Se spunea pe drept cuvânt că Banca Românească era adevărata realitate a partidului liberal și că partidul era simplu epifenomen al organizației bancare. Recrutarea personalului de origine etnică românească, stilul de lucru învăcsit și formalist, neîncrederea față de colaborarea oricărui capital strein și cruzimea tipică în urmăriri și execuții, alcătuiau în același timp forța și scăderea acestei bănci. Înaintea ei se ridicase ca expresie a capitalului german, Marmarosch & Blank. Bătrânul Mauriciu Blank fondatorul contractase solide legături cu Kreditanstalt din Viena, și cu „Diskonto gesellschaft" din Berlin. Iar după războiu fiul său Aristide Blank stabilise contacte cu marile bănci franceze și îndeosebi cu acea „Banque de Paris et des Pays-Bas" a lui Horace Finaly finanțatorul cartelului stângii din Franța. Dacă Banca Românească finanța partidul liberal, Banca Blank întreținea legături, nu exclusive firește, dar mai ales cu opoziția. Lupta se dădea pe plan economic între capitalul național și cel internațional, iar pe plan politic între liberali și gruparea Federației în care erau concentrate elemente cu tendința de a deschide porțile finanței streine. Ca orișice bancher Aristide Blank întreținea legături și cu fruntașii altor partide. Așa bunăoară legăturile lui cu Octavian Goga erau tot atât de notorii pe cât erau

N. Caran[illegible]

și ale acestuia cu forurile Băncii Românești. Dar Aristide Blank cultiva mai ales „Federația", subven=ționa așezămintele culturale ale lui N. Iorga și numea prin consilii de administrație sau deschidea conturi în bancă leaderilor naționali și țărăniști. Viața era grea în Capitală, politica nu era propice dezvoltării unei vieți profesionale în provincie așa încet rând pe rând Al. Vaida-Voevod, Ionel Pop, Dr. Nicolae Lupu, Ion Răducanu, Virgil Madgearu, Ed. Mirto, Gr. Iunian și mulți alții au intrat în legături cu întreprinderea seducătorului bancher. Într-adevăr Aristide Blank avea o personalitate cuceritoare; cult, simpatic, mecena, încon=jurat mereu de gazetari și de artiști, gata să ajute un talent să subvenționeze o expoziție, să tipărească o carte, el avea pe deasupra arta de a nu cere nimic în schimbul liberali=tăților pe care le făcea. Profitând de inflația din Austria, a cumpărat din Viena o excelentă tipografie care a fost baza frumoasei edituri „Cultura Națională". Aici a lucrat la început tânărul Nae Ionescu și ulterior Al. Rosetti. După falimentul băncii, tipografia a tre=cut la stat în zestrea „Monitorului Oficial". Până atunci editura a lansat pe piață o serie de lucrări frumos tipărite și excelent broșate sau legate, lucrări care au rămas multă vreme neîntrecute în editura românească. Aristide Blank ținea apoi în

N. Carandino

permanenţă casă deschisă şi dădea recepţii, la solicitarea guvernelor noastre, tuturor personalităţilor de marcă din străinătate aflate în trecere prin Bucureşti. La aceste recepţii Aristide Blank ştia să dozeze crema artistică şi literară, frumoasele actriţe şi poeţii de viitor cu oamenii politici la ordinea zilei, cu miniştrii în exerciţiu, cu marii dezbatteri parlamentari. Ţărăniştii erau în deschis atacaţi pentru legăturile lor cu Blank şi prezentaţi ca oameni ai finanţei internaţionale. A.C. Cuza va spune pe şleau Doctorului Lupu în plină Cameră că e „Marma-roş la faţă şi la buzunar Blank". Aceasta în aplauzele majorităţilor liberale. Dar Blank avea şi legături intense cu presa timpului. În afară de legăturile individuale din mai toate redacţiile el subvenţiona la acea dată „Adevărul", „Dimineaţa", „Lupta" şi alte ziare mai mici care roiau în jurul acestora. Iar ca din întâmplare, presa din Sărindar" (cum fusese poreclită de liberali) făcea politica Federaţiei. Aceasta îi era cu atât mai la îndemână cu cât „Federaţia" lupta de zor pentru liberalismul politic, pentru drepturile omului, pentru reforme sociale. Toate acestea erau în tradiţia presei noastre democratice încă

N. Carandino

dinaintea primului război mondial. N. D. Cocea care se zbătea pentru a întemeia în presă o poziție și mai radicală nu izbutea decât să atragă asupră-i urgia cenzurilor și a suprimărilor. Rând pe rând apăreau și dispăreau: „Facla" „Cronica", „Chemarea", „Rechemarea", „Clopotul" etc etc. Mai serioasă ca bază economică a fost întreprinderea „Cuvântului" la care un tânăr inginer, îmbogățit într'o afacere de mine de cărbuni la Bumbești, concentrase dincolo de orientări ideologice toate talentele mai de seamă ale timpului. Ziarul excelent redactat a trecut după moartea lui Titus Enacovici sub direcția lui Nae Ionescu iar majoritatea redacției a lunecat spre dreapta și s'a risipit la o serie de alte publicații.

Elementele de stânga se grupaseră în acel timp în jurul revistei „Cuvântul liber". La Cluj apărea o revistă nouă de cultură generală intitulată „Gândirea". Trecând însă de sub direcția lui Cezar Petrescu sub aceia a lui Nichifor Crainic și părăsind Clujul pentru a apărea la București și această publicație va urma panta generală, alunecând la dreapta. Așa se va întâmpla dealtminteri și cu „Hiena" a, pe atunci, anarhistului Pamfil Șeicaru.

N. Carandino

„Hiena" care va ~~stef~~ deveni revista polemică de extremă dreaptă. - Dar, dincolo de această fațadă de presă, o problemă gravă avea să ițtrucească la ordinea zilei și anume problema minoritară și în deosebi problema evreiască. La Alba Iulia, în punctele enunțate cu prilejul Unirii, ardelenii au avut grijă să includă declarații de drepturi cât mai largi pentru minorități. Iar Vaida a semnat la Paris în textul tratatului drepturi depline pentru minoritățile etnice și încetățenirea în massă a tuturor evreilor. Liberalii au acceptat formal, de voie de nevoie, această situație, dar nu erau deloc dispuși să împartă cu minoritatea evreiască avantagiile exploatării României mari. Aceasta deși populația evreiască era în serioasă proporție de clasă burgheză și deci aptă de a se încadra atât în aparatul de stat, în profesiile libere, cât și în personalul tehnic bancaro-industrial. In lupta lor contra „Federației", urmând în această privință o veche tradiție liberală de opoziție, Brătienii au agitat cu oarecare virulență tema antisemită. Aceasta pentru a creia în țară o stare de agitație pe care numai venirea lor la putere să o poată calma. Din totdeauna șefii antisemiți erau liberaloizi, agenți liberali mai

U. Cerdin

 58 345

mult sau mai puţin mascaţi şi nu puteau păstra decât legături de supunere faţă de aceia care pe deoparte îi finanţau şi pe de alta le aplicau programul în structura aparatului de stat. Plecarea lui N. Iorga din partidul naţionalist democrat a prilejuit la început oarecare dezorientare. Dar bătrânul A. C. Cuza care era politician foarte abil şi-a dat seama că România Mare îi oferea un teren mai propice pentru antisemitism decât îi oferise România Mică. Masse mari de populaţie evreiască scursă de prin ghettourile Poloniei inundau Maramureşul, Bucovina, Nordul Moldovei, Nordul Basarabiei. Aceşti oameni, menţinuţi în stare de incultură, fanatici religioşi, mendrii, nevorbind altă limbă decât idiş şi refuzând orice contact sufletesc cu alte neamuri, alcătuiau o propagandă vie pentru cuzism. A. C. Cuza a fundat atunci „Liga apărării naţional-creştine" la Cluj şi a primit în sânul ei personalităţi variate şi care aveau să-şi urmeze în viitor destinul personal: prof. I. Cătuneanu, Valer Pop, Valer Roman, Ion Zelea Codreanu, col. Neculcea, Corneliu Zelea Codreanu, Gerga Cuza etc. Liberalii s'au grăbit să subvenţioneze şi să sprijine administrativ noua formaţie care se

N. Caranfil

rea pentru un binevenit rol de diversiune mai ales în masele politiceşte inculte ale micii burghezii orăşeneşti. Antisemitismul servea liberalilor ca platformă pentru a-şi acuza adversarii de jidovism. Presa lor oficială şi neoficială „Universul" „Viitorul", „Izbânda" răspândea în mulţimile cititoare numele acelora care ar fi fost „vânduţi jidanilor". Diversiunea prindea cu atât mai mult cu cât prea puţini erau în măsură să generalizeze şi să considere pe capitalist în funcţia lui socială, dincolo de întâmplătorul nas coroiat sau de caracteristicul păr roşu. Campaniile de presă, întrunirile din Moldova şi din Basarabia, atmosfera unor şedinţe din Parlament sfârşeau prin a crea o atmosferă de intimidare şi de panică. Nimeni nu mai îndrăznea să ia făţiş apărarea evreilor deşi relaţiile individuale continuau, deşi Aristide Blank continua să joace rolul cunoscut în viaţa publică românească deşi presa din Sărindar avea o influenţă considerabilă asupra opiniei, deşi în Parlament figurau, rari e drept, dar figurau, diverşi reprezentanţanţi ai comunităţilor evreieşti. Clasa conducătoare, în ciuda tratatelor, nu

accepteze pe evrei în nici-unul din sectoarele vieții sociale. Ei rămăseseră cantonați doar în domeniul comercial, acolo unde fuseseră tolerați și înainte de războiu și unde elemente românești care să-i înlocuiască se formau mai greu. Totuși în atmosfera de după războiu prevalându-se de drepturile lor formale evreii au încercat să pătrundă în profesiunile libere și îndeosebi în corpul medical unde nevoia era mai mare și dependența de stat mai mică. Așa se explica numărul considerabil de evrei care se înscriau la facultățile de medicină din București, din Iași, din Cluj. Conflictul dintre studenții majoritari și evrei a izbucnit pe neașteptate, în 1922, cu prilejul problemei disecării cadavrelor. Asemenea cadavre pentru sălile de disecție se găseau destul de anevoie, iar comunitățile evreiești reclamau pentru înmormântare rituală pe toți morții fără familie și de origine evreiască. În acest fel cadavrele care se disecau pe la facultăți erau toate „creștine". Un articol imprudent al publicistului F. Aderca în „Curierul israelit" a provocat o agitație nemaipomenită în toate facultățile din țară, excese antisemite și grevă generală. Lucrurile se desfășurau organic de parcă ar fi fost dinainte și sistematic pregătite, ele neașteptând decât o scânteie pentru a izbucni. Dela medicină agitația a trecut la celelalte facultăți așa încât data de 10 Decembrie a fost simbolul începerii mișcării pe toată țara și manifestarea publică a faimoasei generații huliganice și reacționare dela

1922. X Printre revendicările studenţeşti una era caracteristică şi sintetiza spiritul mişcării: numerus clausus. Într'o ţară care ducea lipsă tocmai de personal intelectual pentru a încadra oraşe de stat şi a face faţă unor elementare nevoi sociale, studenţimea cerea numerus clausus în facultăţi adică fixarea numărului studenţilor la anumite proporţii etnice. Aceasta când satele româneşti erau pradă sifilisului, tuberculozei, alcoolismului şi când proporţia de medici la mia de locuitori era cea mai scăzută din Europa. Situaţia, mai dramatică şi mai evidentă în sectorul medical, se repeta dealtminteri în anumit fel şi în toate celelalte sectoare ale tehnicei sociale. Guvernul liberal care cunoştea bine resorturile ascunse ale mişcării şi detaliul firelor care duceau dela Siguranţa Generală la anumiţi agitatori şi la centrele de conducere universitară a socotit diversiunea binevenită şi nu i-a acordat altă atenţie. Alegerile fuseseră deosebit de crâncene. Jandarmii, magistraţii, notarii publici intraseră în joc să apere rezultatul poruncit dela centru. Bătăile, intimidările, opririle dela vot, falsificările de buletine, declararea de contaminate a satelor bănuite că nutresc sentimente opoziţioniste au fost puse la contribuţie de guvernul Ionel Brătianu. Dar furtul urnelor şi înlocuirea conţinutului era metoda care se experimenta în scară mare şi care urma să facă o strălucită carieră. După încheierea scrutinului anume, urna rămasă chipurile în paza autorităţii, a jandarmului, a magistratului, era mai-

N. Carand[illegible]

pulată pe ascuns în aşa fel încât buletine false pregătit introduse să refacă echilibrul în favoarea partidului liberal. In acelaş timp guvernul prin Gergel Mârzescu, ministru de justiţie lua măsuri pentru reorganizarea parchetelor şi întărirea influenţelor politice asupra executivului. Opoziţia, în deosebi cea ţărănistă a dus lupta grea împotriva legii Mârzescu. Ministrul liberal era foarte talentat şi foarte abil. El ţinea singur piept de pe banca ministerială atacurilor conjugate ale unei opoziţii în care nu lipseau nici valorile parlamentare, nici competenţele juridice. Dar o moarte prematură a scos pe Gergel Mârzescu din jocul partidului liberal. Ionel Brătianu s'a grăbit să facă străjerile prevăzute de Constituţia veche şi să convoace corpul electoral pentru noi alegeri în 1923. In guvernul remaniat „bărbatul dela Florica" era titularul internelor iar ca subsecretari de stat apăreau doi prieteni, cu însuşiri deosebite dar cu viitor politic însemnat, şi anume G. Tătărăscu şi Richard Franasovici. Fireşte Brătianu nu se ocupa decât de problemele „mari", departamentul rămânând la chivernisirea politică a celor doi şi îndeosebi a lui G. Tătărăscu mai plin de îndrăzneală şi de temperament politic decât ginerele lui Văitoianu, aleul de Mehedinţi. Noile alegeri au fost şi mai dure decât cele din 1922. Ele au stârnit numeroase reacţii şi tulburări locale. In Basarabia noul ministru al provinciei I. Inculeţ adăpostea cu bunăvoinţă toate scursorile clubu=

N. Carandino

rilor politice din vechiul regat pentru posturi de prefect, de poliţai, de primar. În armată garnizoanele de peste Prut au devenit locuri de surghiun. O atmosferă de ocupaţie s'a înscăunat şi localnicii de teama de a nu fi declaraţi „bolşevici" şi urmăriţi de aparatul de stat nu îndrăzneau să reacţioneze. În timp ce oficiile liberale pregăteau textul Constituţiei celei noi şi căutau să facă faţă încordatei atmosfere parlamentare, campaniilor de întruniri din Capitală şi violentelor atacuri de presă, G. Tătărăscu dela Interne fixa liniile de desvoltare ale propagandei liberale pentru douăzeci de ani. Şi aceste linii constau în specularea la maximum a diversiunii antisemite şi a diversiunii anticomuniste, alimentând astfel în opinia publică un artificial curent de dreapta menit să împiedice venirea la guvern a „Federaţiei" şi a tuturor acelora care neînchinaţi liberalilor înfruntau stigmatizările „Universului" şi ale „Viitorului". Două evenimente, speculate cu mare lux de propagandă guvernamentală, aveau să materializeze evoluţia tacticei liberale şi anume: excesele dela Oradea, şi revolta dela Tatar Bunar. Personal G. Tătărăscu nu avea idei politice stabile. Simplu oportunist de guvern, el se punea cu entuziasm la dispoziţia curentelor celor mai variate, dacă ele îi permiteau să rămână „la putere". N'avea ideologie, n'avea program, n'avea scrupule. Mărturisise deci

./.

N. Carandino

din familie spiritul liberal de club și asculta fără crâcnire ordinele șefului. Orator de frază goală și sonoră el plăcea în Cameră majorităților liberale pe care, cultura și talentul rafinat al altora, le neliniștea. Era în G. Tătărăscu un contrast foarte bine venit între înfățișarea fizică masivă dură și lăsând impresia fermității de caracter, cu însușirile reale cele de dinăuntru și care erau dintre cele mai mărunte. Dar liberalii erau încântați că găsiseră pe cineva capabil să mânuiască nerușinat flagranța, pentru a acoperi afaceri, provocări, furturi de urne, asasinate. Tătărăscu ocupa în mod oficial poziția istorică, în partidul istoric și în același timp își dădea osteneala să asigure locurile de deputat și de senator, liniștita încasare a dividendelor și odiul asupra opoziției neînțelegătoare „jidovite" și bolșevice". Operația dela Oradea Mare fusese "în bună tradiție a congreselor studențești, pregătită, subvenționată, dirijată de guvern. „Băieții" au depășit însă măsura. Au fost devastări de sinagogi, profanări publice de cărți sfinte, schingiuiri și în general o întreagă desfășurare de sălbăticie care a stârnit oroarea Europei civilizate. Presa franceză în deosebi dela „Le Temps" și până la „L'Humanité" a stigmatizat faptele așa cum se cuvenea. La Paris învinsese la alegeri cartelul stângii și atmosfera din România era normal să

N. Carandino

stârnească indignare. In țară însă, marea burghezie
evreiască, speriată de caracterul anarhic și sălbatec
al întâmplării, s'a mulțumit să facă închinare libe-
ralilor socotind că o schimbare de guvern, cu liberalii
în opoziție, nu putea aduce nimic bun. Evenimente-
le dela Tatar-Bunar au avut și ele ecou internațio-
nal. Henri Barbusse a venit la București. Avocați
străini s'au prezentat la proces. Dar în mod evident
liberalii amplificaseră în scopuri de politică internă o
răscoală țărănească de caracter local și numai în
parte politic. Se viza mișcarea comunistă din Basa-
rabia, se viza țărănismul și se pregătea atmosfera
dictaturilor de mai târziu. Câțiva țărani, destul de
mulți la număr au plătit cu închisoare actele de
provocare ale guvernului. Și astfel întemeiați pe Ora-
dea și pe Tatar-Bunar liberalii menținean re-
gim de cenzură și de stare de asediu. Lupta
parlamentară a fost și ea foarte acerbă. Deși libera-
lii își asiguraseră prin teroare cele două treimi nece-
sare opoziția a dus o acțiune sistematică de sabotaj
împotriva liberalilor grăbiți să încheie dezbaterile. S'au
întrebuințat toate mijloacele, dela discursurile de
întârziere, la fiecare articol, la fiecare paragraf și până
la gazele lacrimogene și sulfuroase. La un moment
dat opoziția hărțuită de majoritate s'a retras din
Cameră și s'a adunat la localul Teatrului Popular
proclamându-se adunare legiuitoare autorizată.
Dar a fost un episod fără urmări practice; nu

N. Carandino

mult după aceia opoziția s'a reîntors la băncile ei oficiale de teama ei liberalii proclamând locurile vacante să nu o lipsească prin furt de urne și de puținele locuri de care dispunea. Din partea majorităților liberale, după cum era de așteptat, nu s'au ivit dificultăți. Singur profesorul de drept civil și deputatul guvernamental Istrate Micescu neglijat de Brătieni în remanierile ministeriale, se răzbuna de preferarea lui Jean Th. Florescu la justiție susținând în plin secolul al XX-lea, dreptul de proprietate absolută în stilul celui quiritar roman „uti, fruti, et abuti". Înapoia acestei teorii mirifice desvoltate cu mare lux de cultură și talent, la catedră, la tribună și la bară se aflau însă marile trusturi petrolifere internaționale. Aceste trusturi nu vedeau cu ochi buni principiul naționalizării minelor și ar fi preferat să discute, în aparte cu țăranul neștiutor din regiune decât cu statul proprietar al subsolului sau și titular al unui drept de preemțiune. Toate aceste frâne de artificii n'au împiedecat firește votarea constituției. Textul dealtfel, văzut în desfășurarea evenimentelor dela 1923 la 1944 a apărut ca destul de democratic În atmosfera din 1923 însă el era reacționar și apăsa o lespede grea peste frământarea socială postbelică. O seamă de reforme care erau posibile,

[signature] [signature]

au pierit în neant, o seamă de revendicări s'au irosit nerostite și mai ales metoda, metoda alegerilor liberale s'a înscăunat și a devenit un obicei al pământului mai aspru în România Mare decât fusese în România Mică. Iar libertățile cetățenești, care erau încă vii în conștiința europeană și destul de largi chiar în societatea românească au fost rând pe rând nesocotite și suprimate. Liga Drepturilor Omului condusă la început de Costaforu și apoi de Dem. I. Dobrescu a dus în toată această perioadă o luptă energică pentru apărarea elementelor de stânga încăpute pe mâinile Siguranței și ale Poliției. Această Ligă, care era sub influența partidului țărănesc prin Doctorul Lupu, Dem. Dobrescu, Ilie Lazăr etc avea și puternice infiltrații comuniste așa cum avea dealtfel și Centrala din Paris condusă de Paul Painlevé și apoi de Langevin.
- In partidul liberal domnea aceeași chietudine. Cei trei Brătieni își vedeau fiecare de ocupații. Ionel Brătianu se îndeletnicea cu politica înaltă, Vintilă Brătianu era exponentul politicii de revalorizare și de exploatare colonială a cercurilor bancare și industriale. Iar Dinu Brătianu se ocupa cu afacerile agricole și industriale ale familiei locuind mai tot timpul la moșie și neamestecându-se în politica oficială. Aceștia erau „cei trei șobolani" și împotriva lor presa din

N. Carandino

Sărindar și Federația duceau campanie. Din păcate înăuntrul Federației lucrurile nu mergeau tot atât de armonic cât înăuntrul partidului liberal. Personalitățile de frunte Iuliu Maniu, Nicolae Iorga, Const. Stere, Ion Mihalache, Grigore Iunian nu se prea înțelegeau. Toată lumea știa în ce privințe este „contra" și toată lumea era unanimă în această atitudine. Dar când era vorba să se stabilească o fuziune sau măcar o înțelegere de guvern începeau dificultățile de tot soiul, rivalitățile de persoane, deosebirile ideologice, interesele electorale. Partidul țărănesc căpătase între timp o oarecare consistență. Viața politică și parlamentară aruncase peste bord o serie de non-valori și altele în schimb ieșiseră, valabile, la suprafață. In locul lui T. Berbecaru mentorul învățător secretariatul general al partidului a trecut sub conducerea profesorului și a economistului Virgil Madgearu. Influența lui Stere în afacerile partidului continua pe de altă parte să fie însemnată. Iar valoarea combativă și electorală a Doctorului Lupu și a lui Grigore Iunian beneficia de echivalentul ei de influență. Cât despre Ion Mihalache, care avea mult bun simț și iscusință politică, poziția lui sporea atât prin felul în care știa să speculeze origina lui socială cât mai ales prin grija de a stabili un echilibru între variatele susceptibi=

N. Carandino

latașe personale ale leaderilor. La naționali șefia lui Iuliu Maniu era necontestată. Dar grija principală era de a da gajuri de cuminţenie clasei conducătoare din Vechiul Regat și nădejdea de a asimila valori politice locale care să permită o extindere pe țară a partidului. In această din urmă tendință nu s'a putut ajunge la vre-un rezultat valabil, elementele foste conservatoare, foste takiste, foste averescane care se grăbeau să se înscrie la Maniu nu aveau nici-o valoare electorală ba trăgeau chiar nădejdea să beneficieze ele de popularitatea naționalilor. In schimb din numeroase adeziuni individuale, Iuliu Maniu și-a creat cu anevoință legături cu camarila și cu oligarhia bancaro-industrială. Astfel a primit în partid pe Mișu Cantacuzino Nababul soțul Mariei Cantacuzino damă de onoare la palat pe lângă Regina Maria, pe Grigore Filipescu om urât, ciocoi de mare talent și de reală inteligență politică, pe Ion Cămărășescu un mare specialist în probleme agrare, pe G. G. Mironescu ginerele lui Bragadiru și chiar pe C. Argetoianu care se despărțise de averescani. După moartea intempestivă a lui Take Ionescu, toți takiștii au trecut la naționali și Iuliu Maniu a speculat legăturile lor în clasa conducătoare. Cât despre țărăniști singura lor legătură la Rege era Stere

[illegible] n. Carandino

Regina Maria cultiva anume un sentiment de tacită admirație al luptătorului basarabean și cu abilitate dublă, de femeie și de factor politic hotărâtor, intervenea la nevoie, în mod indirect și neașteptat în deciziile partidului. N. Iorga avea fireşte legături la palat dar era prea personal, prea pătimaș, prea naiv ca să le poată specula. Pe de altă parte o antipatie instinctivă, față de Maniu și față de Stere îl stăpânea. Nu avea dealtfel adevărata vocație politică. Puterea în sine îl interesa mai puțin, cât atributele exterioare de vanitate. În asemenea condiții conducerea bicefală a Federației, cu toate concesiile formale care se făceau nu putea duce la alt rezultat decât la menținerea liberalilor la cârmă. După votarea Constituției un nou act „istoric" se oferea și anume: încoronarea la Alba Iulia. În buna tradiție liberală, Brătienii se pregăteau să prezideze și acest act. Un minimum de concesii, o asociere temporară chiar a opoziției la avantagiile puterii ar fi fost desigur suficientă pentru a duce la o destindere în viața politică. Deschiderile nu ar fi fost de netrecut, cele formale cel puțin și atât Constituția cât și încoronarea s'ar fi îndeplinit în altă atmosferă. Dar Brătienii nu înțelegeau să împartă răspunderea a ceeace ereditar aveau impresia că li-se cuvine. Ei voiau să-și câștige

n. Carandino

mente singuri fie chiar pe spinarea coroanei care părăsea astfel, în mod oficial, poziţia de arbitru între partide. Intretimp tratativele interminabile de fuziune între naţionali şi ţărănişti se îndreptau spre o soluţie favorabilă. Problema Iorga fusese lichidată datorită intervenţiei lui Ion Mihalache care a susţinut în numele ţărăniştilor prezenţa lui Maniu în fruntea partidului unificat. Supărat, apostolul dela Văleni a plecat trântind uşile, şi a rupt legăturile cu Federaţia care îi nesocotise "drepturile" şi cu noul partid fuzionat în care Maniu juca rolul principal. In această atmosferă, încoronarea dela Alba Iulia s'a făcut fără participarea opoziţiei. Se rupeau astfel toate punţile de legătură cu palatul cu toate consecinţele triste din punct de vedere practic ale ruperii, dar se proclama în mod public dependenţa coroanei de voinţa şi interesele partidului liberal. Actul de abţinere speculat în presă şi în întruniri a avut în opinia publică un efect considerabil. In mod poate neaşteptat ecourile n'au fost toate favorabile mai ales în unele medii legitimiste ale burgheziei

N. Carandino

ardelenești. Dar pentru întâia oară între dinastie și o mare forță de opinie se crea o stare de fricțiune susceptibilă de periculoase desvoltări. Aceasta survenind într'un moment în care impopularitatea partidului liberal aflat la guvern atingea maximul. Pe lângă motivele de ordin pur politic, pe lângă teroarea administrativă, cenzuri și stări de asediu, motive economice foarte temeinice interveneau pentru a spori nemulțumirea maselor. Politica economică a țării era condusă atunci în mod dictatorial de Vintilă Brătianu. Om de orizont îngust, liberal fanatic, dotat cu o minte mecanică de contabil și incapabil de a vedea desfășurarea vieții pe alte făgașuri decât învățase în tratatele clasice de economie politică, Vintilă era partizanul revalorizării monedei cu orice preț, apărătorul neînfricoșat al ortodoxiei financiare și sprijinitorul fanatic al capitalului național socotit a avea toate calitățile și toate drepturile împotriva finanței internaționale cosmopolite și dizolvante. El voia să refacă la nivelul aur toate averile mobiliare dinainte de marele războiu și să înființeze cu mijloace proprii „prin noi înșine" o industrie care la adăpostul unor puternice tarife vamale să poată exploata în voie pe consumatorul local.

N. Carandino

In realitate timpul dovedise inanitatea acestei acestei poziţii. Puternicile burghezii occidentale abandonau, una după alta, paritatea aur. Problemele monedei erau reexaminate de economiştii moderni: americani, englezi, ruşi, francezi în cu totul alt spirit şi rezolvate după criterii care ţineau seamă în primul rând de stabilitatea monetei şi nu atât de nivelul acestei stabilizări. Pe de altă parte respingând aportul capitalului strein şi îndeosebi al acelui de transfer, Vintilă Brătianu care respingea în acelaş timp orice reformă internă de structură nu făcea decât să piardă un timp preţios pentru refacerea utilajului industrial al ţării şi să descurajeze colaborări economice externe care înăuntrul regimului capitalist ar fi putut să-şi dea roadele. Tare pe convingerea sa cea nezdruncinată, închizând ochii la realităţile dinăuntrul şi dinafara hotarelor şi astupându-şi urechile la toate argumentele opoziţiei, Vintilă Brătianu a nenorocit pur şi simplu ţara. Trusturile şi cartelurile liberale s'au consolidat sub înalta

Tr.

N. Carand[illegible]

lui ocrotire: hârtia, cimentul, zahărul, geamurile etc. etc., fixând prețuri de monopol la obiectele de consum curent și menținând în mod artificial producția atât cantitatea cât și calitatea la nivelul unor instalații de exploatare. Iar când liberalii plecați dela putere, alții vor încerca să repare în pripă relele și să recâștige timpul pierdut, criza mondială nu va mai oferi un teren propice pentru colaborări economice și pentru refaceri de instalații industriale.- Campionul luptei împotriva „vintilismului", a fost ani dearândul Virgil Madgearu. Desigur mulți alții au adus contribuția lor la această luptă de presă și parlamentară printre care: Ionel Răducanu, Mihail Manoilescu, Mihai Popovici, Gr. Iunian, Ion Mihalache etc. dar nici-unul nu a dus bătălia cu mai multă stăruință și cu mai multă seriozitate doctrinară decât profesorul dela Academia Comercială.- In materie politică externă liberalii continuau linia lor tradițională care

ss. [illegible]   ss. Caradin

după războiu prin crearea Micii Antante căpăta dealtfel o nuanţă nouă. Sub influenţa Quai d'Orsay-ului Take Ionescu înfiinţase împreună cu Beneş şi cu Pasici acest organism menit să constitue un factor de stabilitate al influenţei franceze în Europa Centrală. Scopul oficial era antihabsburgic şi antimaghiar. Gruparea se făcuse pentru a apăra textele tratatelor dela Trianon şi dela Saint-Germain. Dar în penumbră se profila eventualitatea obiectivului german şi chiar rusesc. Memoriile lui Take Ionescu ne permit e drept o asemenea largă interpretare, admiţând însă că ele au fost la redactarea lor sincere mai rămâne de examinat „in concreto" rolul Micii Antante în decursul timpului până la deces. Şi concluzia este că ea a fost un factor al supremaţiei diplomatice franceze pe continent şi a suferit variaţiile politice ale ministerului de externe francez în răstimpul dintre cele două războaie. Pe un plan mai local şi anume în zona sud-estului european tot sub impulsul lui Take Ionescu dar în continuare liberală şi îndeosebi sub acţiunea iscusită a Reginei Maria s'a urmărit o legare a familiei domnitoare româneşti cu monarhiile vecine. Astfel s'a celebrat la Bucureşti acea serie de nunţi care transforma prinţesele de coroană în regine

[illegible]

ale Iugoslaviei și Greciei. Astfel prințul moștenitor părea că își încheie viața intimă prea aventuroasă, căsătorindu-se cu regina Elena și dând țării un moștenitor la tron în linie directă. În acest fel prin serbări oficiale și prin regisate manifestații de opinie dinastia căpăta un oarecare lustru și amintirile penibile dispăreau din memorii iar atâtea pete întunecate ale prezentului nu se luau în seamă. Dar trezirea din această falsă atmosferă de familie a fost destul de brutală. Cazul Carol a zdruncinat toate convențiile și a lăsat să cadă la pământ toate aparențele până atunci cu efort întreținute. Într'adevăr prințul nu era la prima lui aventură. Se trecuse peste cazul Zizi Lambrino din timpul războiului când Carol părăsise frontul pentru a contracta la Odesa o căsătorie morganatică. Deși un copil de sex masculin urmase acestei legături, factorii politici au izbutit să o rupă și să exileze la Paris pentru totdeauna pe mama legală și pe fiul legitim. Nu era deatminteri singura aventură de acest soi a lui Carol care ducea, într'un anturaj de cea mai dubioasă calitate morală, o viață din cele mai desordonate. Spre deosebire de ceilalți membri ai familiei regale, el nu păstra însă nici formele cele mai elementare de prudență și de secret, isprăvile lui ajungând repede să fie comentate de marele public. În acelaș timp însă se știa că prințul Carol nutrea sentimente

ostile față de Știrbey și față de Brătieni din cauza rolului pe care aceștia îl jucau pe lângă Regina Maria. Conflictul a izbucnit cu prilejul unei noi și puternice aventuri sentimentale a prințului Carol pentru Elena Lupescu o femeie de moravuri interlope fiică a unui fost farmacist evreu din Sulina. Brătianu socotind că momentul era favorabil unei soluții radicale a precipitat lucrurile. Ferdinand împins de regina Maria și de Știrbey a luat atitudine. Iar prințul Carol, în urma unui conflict personal pe care îl avusese pare-se cu Barbu Știrbey pe sălile Palatului a dat declarație de renunțare la tron și a plecat la Paris cu alesea inimii sale. Acestea se petreceau la sfârșitul anului 1924. S'a convocat imediat un consiliu de Coroană cu scopul de a se înregistra actele. Fiindcă în fapt liberalii pregătiseră tot până în cele mai mici amănunte. Ocazia le era deosebit de favorabilă Carol le era pe față ostil și succesiunea lui la tron n'ar fi ușurat situația partidului. Pe de altă parte prințul oferea motive din cele mai puternice pentru o soluție constituțională rapidă și adâncă. El părăsea țară, moștenire la tron, familie, soție, copil pentru o aventură cu o femeie care nu prezenta în mod obiectiv nici-o valoare de seriozitate. Opinia publică simpatiza pe Carol care născut și crescut în țară avea păcate naționale: o anumită înclinație

U. Cand...

spre petreceri şi spre viaţa facilă, pasiunea femeilor, slăbiciunea faţă de prieteni.. De astă dată el depăşise însă măsura şi liberalii simţind acest lucru se grăbeau să dea faptelor o încadrare constituţională de teamă că prinţul revenind să nu fie din nou iertat. Consiliul de Coroană a pus majoritatea celor prezenţi într'o situaţie neaşteptată. Liberalii şi liberalofilii adoptaseră o poziţie rigidă. Ei sprijineau hotărârea, atitudinea Regelui arătând că în această problemă numai el poate fi judecător şi că deoarece luase o asemenea decizie cântărise bine lucrurile şi nu o luase cu inima uşoară. Niculae Iorga, din motive sentimentale şi cu argumente de acelaş ordin, a luat în mod deschis apărarea fostului său elev. Cât priveşte pe Ion Mihalache el a fost deasemenea foarte ezitant în condamnarea lui Carol, cerând regelui să depună noi insistenţe, să facă o încercare de a determina pe prinţ să revie Aceasta deşi în preajma Consiliului de Coroană C. Stere sub influenţa lui Stirbey şi a Reginei Maria îi recomandase să se supună voinţei regale şi să nu rupă astfel punţile ultime dintre partid şi coroană. Cam în acelaş sens dar mai nuanţată politic a fost atitudinea lui Maniu. El a fost de părere să nu se dea actului un caracter definitiv ci să se lase mai departe regelui posibilitatea de a reveni într'un domeniu atât

— . —

n. [illegible]

de intim cum este acel al legăturilor dintre părinte și fiu. Dar toate acestea n'au împiedecat drama să se consume așa cum fusese dinainte scrisă. Camera a integrat actul dela 4 Ianuarie 1925 în textul Constituțional, înconjurându-l de o serie de aspre sancțiuni. Și chestiunea a fost considerată „închisă", adică un pretext nou pe lângă toate celelalte pentru a menține regimul cenzurii și al stării de asediu. Prințul era scos din familia regală; i-se luau toate drepturile până și acela de a purta titlul de Hohenzollern. I s'a dat în schimb numele de Carol Caraiman! Nimeni nu avea voie să scrie, să vorbească sau să agite problema prințului surghiunit fără a deveni pasibil de crima de lez-majestate, de trădare, de rebeliune ș.a.m.d. Astfel Carol a devenit repede „prințul fără nume" și tăcerea care s'a organizat în jurul lui n'a făcut decât să-i sporească legenda. Poporul totdeauna sensibil la nenorocirile persoanelor ilustre păstra cu îndârjire amintirea lui Carol care în definitiv păcătuise din pasiune romantică. Liberalii însă n'aveau timp pentru asemenea poezii. Ei au organizat în conversațiile prealabile Consiliului de Coroană succesiunea la tron, adică regența nevârstnicului prinț Mihai, în eventualitatea morții lui Ferdinand. Și această regență a fost înscrisă în al=

N. Carandino

căderea ei obiectivă printre paragrafele unui text constituțional. Dar în jurul compunerii regenței s'a dat o bătălie foarte strânsă liberalii încercând să-și asigure o majoritate neîndoielnică. Miron Cristea recent promovat patriarh de liberali, în aplauzele conștiințioase și la cuvântarea chiar a lui Iuliu Maniu era indicat prin tradițiile Țării să ocupe un loc în regență. Iar acest loc - liberal în mod cert - nu putea fi contestat în mod formal de opoziție. Desemnarea primului președinte al Casației pentru al doilea loc era în același stil. G. Buzdugan nu se manifestase în politica activă dar simpatiile lui liberale se presupuneau ușor într'un mediu în care majoritatea magistraților ajunseseră la onoarea supremă datorită protecției brătenilor și slugărniciei față de interesele clubului. Dar liberalii nu se mulțumeau cu aceste două locuri, ei ar fi vrut să dispună, pentru mai multă siguranță, și de al treilea, care fusese rezervat unui membru al familiei regale. Ei au lansat în acest scop numele Reginei Maria care în împrejurarea de față putea fi deasemenea doar cu anevoință ocolit. La această manevră Iuliu Maniu, fără să conteste meritele și drepturile reginei, a obiectat că desemnându-se o femeie în regență nu se poate trece în nici-un caz peste capul Elenei, soție părăsită și umilită în mod public, mama viitorului rege.

[illegible] N. C[illegible]

Prințesa Elena era însă în fapt cu totul inaptă pentru asemenea funcțiuni așa încât liberalii pentru a evita riscurile unei atari alegeri au renunțat la candidatura femenină. Înțelegerea s'a făcut până la urmă asupra persoanei prințului Nicolae fratele regelui, împotriva căruia liberalii, bănuindu-l sub influența Mariei, nu aveau obiecțiuni. Iar Maniu s'a grăbit să ratifice această alegere propunându-și să cultive amiciția prințului pentru ca prin el să poată interveni în jocul politic al Coroanei. În fond însă aceste înțelegeri de persoane, aceste acorduri secrete, aceste asentimente tacite nu izbuteau să apropie fundamental cele două teze: a liberalilor și a opoziției. Ca de obiceiu Brătienii căutau să tragă toate avantagiile, chiar din întâmplările cele mai nenorocite și nu înțelegeau să facă nici cea mai mică concesie pentru a obține adeziunea celorlalte partide. Organizațiile liberaloide, care nu trăiau decât din scontata pomană a brătienilor, nu puteau avea firește pretențiuni. Dar organizațiile politice cu rădăcini în masse nu se grăbeau să acorde gratis un prețios consimțământ. Astfel în chestiunea actului dela 4 Ianuarie - care nici în Cameră nu se desbătea - a avut loc un celebru duel oratoric între Ionel Brătianu și Iuliu Maniu. Enervat de opoziția surdă pe care aceasta din urmă o făcea actului dela 4 Ianuarie, sfinxul dela Florica a consimțit să vie la Cameră și să tragă la răspundere

N. Carandino

pe şeful naţionalilor. Intervenţia avea drept scop să aşeze pe Maniu în conflict cu voinţa regală. În răspunsul său însă fostul avocat dela mitropolia Blajului a observat că dimpotrivă el este de părere să se acorde regelui toate drepturile în această privinţă, nimeni altul nefiind mai calificat decât el să judece dacă şi când ar veni momentul iertării. Aceste atitudini slăbeau foarte autoritatea morală a actului dela 4 Ianuarie 1925 şi contribuiau efectiv să menţie în opinia publică „chestia deschisă". Din păcate însă liberalii puteau trece cu uşurinţă peste aceste momente dificile fiindcă nu exista un partid de opoziţie cu organizaţie pe ţară care să le poată contesta preeminenţa. Fuziunea naţionalilor cu ţărăniştii din 1924 eşuase. Ea a fost denunţată în urma numeroaselor discuţii care s'au deschis pe chestiuni de persoane, mai ales în organizaţiile vechiului regat. Motivul cel mai puternic al dihoniei a fost însă mereu renăscânda chestiune Stere. Foştii takişti şi foşti conservatori din jurul lui Maniu nu acceptau cu inimă uşoară perspectiva de a fi în acelaş partid cu „social-revoluţionarul" ales de Soroca. Presa de dreapta, „Universul" îndeosebi, şi organizaţiile „patriotice" de foşti combatanţi, de surori de caritate, de cercetaşi etc. etc. şi altă asemenea marfă de agitaţie de stradă, menţineau

[illegible]

în opinia publică amintirea „trădătorului"
Stere, a fostului director al „Luminii". Iar
naționalii ardeleni care erau prin tradiție poli-
tici sensibili la problemele naționale se lăsau furna-
ți de această sporită dar sistematică propagandă.
Liberalii speculau situația lăsând să fluture atât
în ochii țărăniștilor, cât și în acei ai naționalilor
perspectiva succesiunii la putere obținute în exclusi-
vitate. Iar atât naționalii cât și țărăniștii amăgiți
de această fantomă se fereau de angajamente preala-
bile care ar fi putut nemulțumi camarila. Masse-
le însă nu înțelegeau aceste tergiversări, aceste
târguieli, aceste manevre tactice. Ele votau cu opo-
ziție unită la toate alegerile, generale sau parțiale,
iar urna care nu era furată și potrivită la con-
ținut, exprima întotdeauna voința antiliberală a
nemulțumirii. În realitate ambele partide atât cel
național cât mai ales cel țărănesc pierduseră
caracterul revoluționar din 1918. Furate de atmo-
sfera parlamentară, obligate să facă mereu concesii
față de organizațiile bancaro-industriale, atacate
pe diverse pretexte diversioniste înaintea opiniei
publice decisive a orașelor, ele lunecau încet
dar sigur spre dreapta. Până la 1928 până la
venirea la putere, voința masselor le va menține
în

pe o poziţie de contact cu largile aspiraţii populare. Aceste masse vor nesocoti cu admirabilă abnegaţie, trădările, mişeliile individuale, greşelile şi îşi vor rezerva fidelitatea principiilor afişate, angajamentelor publice care se contractau. Numai datorită puternicei presiuni populare fuziunea bunăoară a fost făcută din nou în 1926 şi menţinută mai târziu. Iată cum s'au petrecut în fapt lucrurile. Guvernarea liberală se apropia de sorocul ei. Liberalii uzaţi de „actele lor „istorice" şi de teroarea administrativă, de cenzuri, de stări de asediu şi de criza economică pe care „vintilismul" nu o mai putea ascunde, se pregăteau" de o „binemeritată" opoziţie. Guvernau din 1922 şi căutau de zor pentru cadrele constituţionale pe care le fixaseră un guvern destul de ascultător care să stea la putere doar timpul necesar refacerii unui nou guvern Brătianu. Dar piesa nu s'a jucat oficial în acest fel. Ea n'ar fi reuşit. Toate partidele mari de opoziţie trăgeau nădejde, în virtutea informaţiilor „sigure" pe care le aveau, că vor veni singure la putere. Numai Alex. Constantinescu-Porcu cel mai abil sforar de culise politice şi palatiste al epocii

N. Carandino

pregătea cu umor şi cu rece simţ psihologic o combinaţie care avea să răstoarne toate calculele. Intr'adevăr inamovibilul ministru liberal de domeniu avea, încă dinaintea primului războiu mondial, intime legături cu naţionaliştii ardeleni. El cunoştea, încă de pe atunci, preţul unor anume conştiinţe şi avusese prilejul în relaţiile de după războiu să constate oboseala în opoziţie a unor personalităţi dealtfel proeminente. El a speculat cu această ocazie şi problema confesională, trăgând concluziile politice ale nemulţumirii grupului ortodox faţă de „intransigenţa principială" a lui Maniu. In acţiunea lui, faţă de grupul viitorilor transfugi ardeleni, s'a servit şi de Octavian Goga care plecase din timp dela naţionali şi care făcea din această cauză carieră la Bucureşti. Criza s'a deschis la începutul anului 1926. Şefii de partide s'au prezentat la Palat. Regele a cerut fiecăruia o listă ministerială pentru a putea cântări mai bine soluţia ce urma să dea. Fiecare şef de partid lucra în cel mai strict secret

–i–

N. [illegible]

știind că o indiscreție în asemenea împrejurări poate avea consecințe incalculabile. S'a aflat totuși ulterior un detaliu care chiar pentru nivelul coborât al moravurilor noastre politice a părut surprinzător; doi ardeleni de marcă St. Goldiș și Ion Lepădatu figurau în acelaș timp pe lista mareșalului Averescu și pe aceia a lui Iuliu Maniu. Oamenii, ca să fie mai siguri, jucau pe două tablouri și întemeindu-se pe secretul clasic al momentelor de criză sperau că, adeziunea „totală" și „sinceră", dată în acelaș timp la doi șefi de partide opuse, nu se va afla în opinia publică. În asemenea împrejurări regele pregătit la timp de regina Maria prin Știrbey a încredințat lui Averescu formarea guvernului, iar acesta s'a prezentat cu un cabinet, în care figurau noi disidenți ai partidului național: Goldiș ministru la Culte, Lupaș la sănătate, Ion Lepădatu la finanțe și Victor Moldovanu subsecretar de stat. Portofoliul internelor era deținut de asta dată de

-:- N. Camd

Octavian Goga care se pregătea de rolurile de vioară primă. (Argetoianu care plecase dela Averescu se afla şi el, în aşteptarea de portofoliu prin partidul naţional) Fireşte noul guvern Averescu având drept mag oficial pe Al. Constantinescu-Porcu nu putea fi decât un guvern liberaloid, un guvern milurit. Mai mult decât în prima guvernare mareşalul obţinuse puterea utilizând scara de serviciu şi nu o putea păstra decât perseverând. Deaceia anul în care a stat la putere a fost în realitate povestea ghiuciumului rău de a scăpa de un lanţ care era de aur; independenţa l'ar fi trimis imediat în opoziţie, cuminţenia cu toate avantagiile ei materiale îl compromitea în schimb definitiv înaintea opiniei publice. Formarea guvernului Averescu, impopulară la acea dată şi condiţiile jocului politic au stârnit în ţară o neaşteptată indignare şi o foarte sănătoasă emoţie. Sub presiunea opiniei publice şi înţelegând că fuseseră traşi pe sfoară naţionalii şi ţărăniştii s'au hotărât să fuzioneze şi să facă fuziunea pe teren în

N. Carandino

spirit,
frățesc și de echitate fără a mai ține seama de
interesele personale. Evenimentele dovedeau
chiar și celor mai orbi cât de păgubitoare, practic
și moralmente, era desfășurarea. Dar ecoul cel
mai puternic s'a înregistrat în Ardeal unde tânăra
generație de „naționali" exprimând indignarea una-
nimă, a veștejit și a boicotat pe trădătorii uni-
tății ardelene și a manifestat o indignare morală
atât de adâncă încât ea a răscolit și a prefăcut
pentru multă vreme sufletul autentic al provinciei.
A fost momentul „Chemării" dela Cluj publicație
condusă oficial de Viorel Tillea, dar redactată
de ziaristul Sever Stoica, tânăr ardelean de ve-
hement talent și de ascuțit simț politic. „Chema-
rismul" a pus în plin problema morală și a
veștejit înaintea opiniei publice pe domnii care
vindeau la București, pe portofolii ministeria-
le, unitatea sufletească a Transilvaniei. Ecoul
mișcării de opinie a fost foarte puternic în toate
organizațiile de partid. Unitatea Românilor di-
naintea primului război mondial pe care corupția
regățeană amenința să o destrame s'a refăcut
dintr'odată ca prin minune. Și Ardealul s'a
regăsit întreg, pregătit pentru bătăliile care

[illegible]

se anunțau. Chiar organizațiile transfugilor îi părăseau pe aceia care, miniștri și la putere, ar fi avut posibilitatea ~~de a~~ în alte împrejurări de a le influența. Grupul Goldiș a dispărut

N. Car. ~~deodată~~ astfel într'o atmosferă de odihnă și moartea șefului acelui grup, survenită nu după multă vreme, a destrămat orișice pretenție de joc politic din partea acelora care s'au mulțumit să-și apere doar poziția individuală renunțând la pretențiile de dizidență. Înnăuntrul guvernului Averescu Ion Lepădatu a făcut destul de proastă figură ca ministru de finanțe. În locul lui a trecut tânărul și valorosul ministru de industrie și comerț, Mihail Manoilescu, sortit unei cariere dintre cele mai penibile. Manoilescu fusese binecuvântat de natură cu toate darurile, dar aceste daruri n'au fost niciodată legate între ele de o convingere. Iar consecința acestei versatilități, acestei inconsistențe de caracter, acestei superficialități de suflet a fost penibil înregistrată în istoria țării.

Alegeri trebuiau totuși făcute și guvernul Averescu își dădea seama că în condițiile date chiar schimbând zurubul nu putea să-și constitue majoritatea. S'a imitat atunci legea electorală a fascismului italian, sistemul alegerilor „cu primă

N. Cand...

Partidul care obținea 40% din voturi obținea și o primă de circa 100-150 de mandate parlamentare în plus care să-i permită să-și constitue o majoritate de guvernare. Decretul care a stârnit la timpul său indignarea generală a rămas, transformat în lege, valabil până la ultimele alegeri din 1937. Nici-un partid nu s'a mai simțit în măsură să renunțe la avantajul primei în undejdea unor majorități „cinstite." Guvernul Averescu, deși hartic în orientarea lui generală, deși lipsit de o politică financiară proprie, deși sfâșiat de unele rivalități interne, continua totuși în virtutea inerției. Era în orice caz o echipă mai destoinică în cele administrative decât fusese colecția de personalități brilante din 1920. Iar trecerea timpului, aducând repararea unor greșeli, soluția unor probleme și familiarizând pe miniștri atmosfera „resortului" respectiv, ~~ari~~ estompa multe din neajunsurile primului moment. In aceste împrejurări la începutul lui 1927 a survenit vestita „cărămidă". Așa a denumit-o însuși mareșalul Averescu. Fără nici-o explicație Averescu a fost demis și înlocuit prin .... Barbu Știrbey. Ce se întâmplase? Regele Ferdinand grav bolnav intrase în agonie. Pentru orice eventualitate Averescu dăduse ordin de concen

trare în jurul Capitalei mai multor unități militare din apropiere. Aceste ordine au încăput în mâna lui Petre Papacostea, la acea oră director general al Poștelor și Telegrafelor. El a socotit deși averescan, deși în genere credincios mareșalului, că era urgent să comunice acest lucru lui... Ionel Brătianu. Acesta, alarmat, și temându-se că Averescu ar profita de moartea regelui pentru a institui o dictatură s'a grăbit să-l demită. Cu ajutorul reginei Maria și se pare cu al prinsesei Ileana, în realitate fata lui Știrbey, el a pregătit decretele și le-a trimis în grabă spre tipărire la Monitorul Oficial. Se pare chiar că Ileana ar fi falsificat semnătura lui Ferdinand incapabil în acel moment de orișice discernământ și de orișice gest de scriere. Pus în fața faptului împlinit, cu decretele tipărite la Monitor, cu telegramele de concentrări militare în mâinile lui Ionel Brătianu mareșalul Averescu s'a închinat și a plecat, tot pe poarta din dos, pe unde venise.

Guvernul Barbu Știrbey n'a durat dealtfel decât o lună, timpul necesar să convoace regența să înmormânteze pe Ferdinand și să ia măsurile urgente dictate de situație. Iar regența și-a

N. Cimm[illegible]

făcut datoria pentru care fusese ales: a chemat la putere pe Ionel Brătianu. Puterea liberalilor părea, în acel moment, la apogeu. Nimic nu le rezista. Regele muribund le asculta voința. Mareșalul Averescu gonit ca un simplu valet se supunea recunoscând că primise în cap „o cărămidă". Știrbey expedia în grabă pe defunct și convoca regența care, așa cum fusese prevăzut și combinat, asigura succesiunea liberală. Este drept că în aceste socoteli de tactică savantă se cuvenea luată în seamă și țara, dar cine mai avea încredere în combativitatea ei de reacție în momentul în care Brătianu deschidea victorios un capitol de guvernare nou? Politicienii în orice caz descurajați nu mai îndrăzneau să spere. Ei se mulțumeau să accepte firimiturile mesei liberale, se grăbeau să dea concursul lor la alaiul învingătorului. Și astfel guvernul Brătianu din 1927 pe lângă personalitățile partidului cele deja cunoscute și experimentate a cuprins pe Stelian Popescu directorul „Universului" ca ministru de justiție, pe C. Argetoianu transfug dela naționali ca ministru de domenii, și chiar pe Dr. N. Lupu transfug dela țărăniști ca ministru al muncii. În ciuda aparențelor însă pieirea liberalilor era apropiată și

aşa cum se întâmplă deobicei specialiştii în constatarea pulsului opiniei publice se înşelau aşa după cum se înşelau şi tacticienii de culise. Ionel Brătianu avea fireşte tot interesul să însoţească că de oarecare prestigiu intrarea în funcţiune a regenţei. El trebuia să adauge la repetatele declaraţii anticarliste ale fruntaşilor liberali şi o listă ministerială care să arate încrederea terţilor în soliditatea regimului. Dacă participarea lui Stelian Popescu liberal camuflat şi a lui C. Argetoianu oportunist notoriu păreau totuşi explicabile opinia publică a înregistrat cu deosebită surprindere desertarea de ultima oră a Doctorului N. Lupu. Este drept că el fusese liberal în tinereţe, apropiat de grupul „generoşilor", Stere, Radovici, Morţun, dar toată activitatea lui de după războiu, violent antiliberală şi ostentativ democratică nu-l desemna pentru o participare la guvernul lui Brătianu în numele unei pretinse dizidenţe ţărăniste. Masele judecau altfel însă decât şefii; ele nu absorbeau. Colaboratorii liberalilor au pierdut imediat orişice prestigiu. Iar naţional ţărăniştii au început o serie de mari întruniri lămuritoare, dealungul şi dealatul ţării. Iar moartea neaşteptată a lui Ionel Brătianu intervenită nu mult după aceia a lui Ferdinand urma să răstoarne în mod radical situaţia politică. Regenţa proaspăt înscăunată, fără Bră-

tianu care să o susțină nu mai avea puterea de
a se opune valului crescând al opiniei publice. ~~Iar~~
Politicienii pe de altă parte, tot atât de susceptibili
de entuziasme necontrolate, ca și de panici bruște
au trecut dela încrederea nețărmurită în viitorul
partidului liberal la o descurajare totală. Într'a-
devăr moartea lui Ionel Brătianu avea în acele
clipe mai mult decât semnificația unei simple
schimbări de șef. Vintilă Brătianu care urma
la conducere era profund antipatizat de țară și abso-
lut redotat din cauza fanatismului său de
club pentru funcțiile supple ale unui șef, de
atmosferă bucureșteană. Pe de altă parte cu o impru-
dență și cu o lipsă de simț politic absolut caracte-
ristice el se grăbea să ia atitudini anticarliste de-
și nu se simțea nevoie de așa ceva. Loviturile pe
care își închipuia că le dă lui Carol, din ce în ce
mai popular în acea epocă, se întorceau în realita-
te împotriva lui însuși și a partidului liberal. Mai
mult politica economică pe care o preconiza și pe
care timp de un deceniu aproape o întrupase, dă-
dea în mod manifest faliment. La ordinul cre-
ditorilor capitaliști occidentali Vintilă Brătianu
era somat să ia măsuri în vederea unei stabilizări
și monetare abandonând poziții de prestigiu burghez
la care mari puteri ca Anglia și Franța fuseseră
nevoite să renunțe. Oficial „Viitorul" continua să

n. Cara[illegible]

apere ortodoxia financiară și Vintilă Brătianu să susție morțiș în discursuri și în declarații că numai politica lui e salvatoare și că nu o va abandona odată cu capul. În culise încăpățânatul ideolog al liberalismului economic era pe cale să îngenunchie și semnase chiar convențiile prealabile operației de stabilizare cu factorii streini autorizați. În anul 1928 ofensiva antiguvernamentală a țărăniștilor creștea zi de zi cu atâta impetuozitate încât se străvedea ușor momentul în care nu i se mai putea pune stavilă. Curentul național-țărănist se împletea cu cel carlist fără să se confunde. Prințul exilat întreținea legături secrete cu toate partidele. Și în ciuda aprehensiunilor, a pedepselor de tot soiul, a proceselor înscenate mai toate personalitățile românești în trecere prin Paris luau contact și stabileau înțelegeri, pentru ziua X, cu proprietarul vilei din Neuilly. Liberalii întrețineau la Paris o rețea foarte întinsă de spionaj în jurul lui Carol, dar informațiile pe care le culegeau nu erau în genere de natură să-i neliniștească. Prințul Carol ducea alături de Lupeasca, de Urdăreanu, de Puiu Dumitrescu, de Gatosky, de „prințul" Bogdan și de o serie de alți neisprăviți o viață de desfrâu și de continui petreceri prin localurile de noapte. Țara nouă era departe de

N. Carandino

a da crezare unor asemenea „zvonuri" neconfirmabile. Ea îşi dădea seama că provizoratul liberal al regenţei nu putea dura şi avea speranţe ca odată cu vârsta pasiunile prinţului vor afla astâmpăr, după cum nădăjduia că după trecerea timpului el se va plictisi de Elena Lupescu, aşa cum se plictisise de Zizi Lambrino şi că se va reîntoarce la Mihai şi la Regina Elena, ca în filmele americane cu „happy end". Legenda lui Carol era întreţinută în opinia publică intelectuală de grupul „Cuvântului" şi îndeosebi de noul director care cu multă abilitate sofistică întemeia în articolul său de fond zilnic o teorie a monarhiei de drept divin în virtutea căreia ordinea naturală era ordinea firească de succesiune şi nimic nu-i se putea împotrivi. În numele providenţei Nae Ionescu insinua că timpurile sunt apropiate şi trăgea din trecutul evreilor cele mai surprinzătoare argumente pentru a spori aureola de legendă şi culoarea romantică a cheflinului din barurile pariziene. Această propagandă prindea mai şi eforturile pentru a o combate dădeau tot greş. În zadar Mihail Manoilescu prins ca emisar al prinţului pe lângă partide şi tradus în faţa Curţii Marţiale obţinea iertarea de la condamnarea pe viaţă izbucnind în lacrimi.

N. Carandino

Atmosfera era de așa natură încât gestul nebărbătesc și josnic nu parvenea să-l compromită nici măcar personal. In schimb toată lumea comenta gestul lui Gatesky care coborâse din avion la București pentru a distribui o pereche de palme și a se reîntoarce la Paris cu cursa următoare. Iuliu Maniu întreținea și el legături cu prințul. Ducea chiar tratative pentru eventualitatea unei schimbări. Dar aceste discuții duse cu minuțiozitate și întârziere tactică în tradiționalul stil blăjean nu amenințau să ducă nici la rezultate certe nici la rezultate apropiate. Opinia publică la curent cu realitatea tratativelor se grăbea însă să lege curentul carlist de cel național-țărănist iar ambele curente fiind în acel moment la „mare cotă", nici-unul din cei interesați, nici Carol, nici Maniu nu avea interes să le dezlege înainte de soroc. Intrunirile din 1928 în marile orașe ale țării la Cernăuți, la Iași, la Chișinău, la Galați, la Ploești, la București, la Craiova urmau să aibe în Mai drept epilog o întrunire

N. Carandino

 98 384

monstră la Alba-Iulia. Şi într'adevăr această întrunire la care au participat circa cinci sute de mii de oameni a fost cea mai importantă ca număr şi însufleţire din câte cunoscuse ţara. Guvernul liberal era absolut neputincios. Mulţimea venea spre Alba Iulia din toate unghiurile ţării. Toate trenurile erau încărcate, toate şoselele blocate de maşini, de care, de camioane, de căruţe. Autoritatea statului trecea pretutindeni în mod firesc în mâinile organizatorilor care îşi luau răspunderea ordinei. Un zvon fusese lansat nu se ştie de cine şi găsise imediat încredere unanimă. Se spunea că prinţul va coborî din avion în mijlocul Adunării şi că mulţimea îl va proclama şi îl va încorona acolo - rege. Dar prinţul prudent nu a coborât. El a preferat să aştepte la Paris altă conjunctură nevrând să ajungă pe tron prizonierul lui Maniu nici exponentul unor revendicări populare care nu îl interesau

[semnătură] N. Comăn

El îşi dădu seama din conversaţiile avute
cu Mihail Manoilescu, cu Viorel Tilea şi
cu alţi emisari mai discreţi că Iuliu Maniu
îi pregătea un viitor de monarh constituţional
de tip englezesc ducând alături de Elena şi de
Mihai o viaţă care să servească drept exemplu
familiilor burgheze de educaţie clericală, ale ţării.
Aceasta fireşte după ce prinţul, ca regent, ar
fi corespuns un oarecare timp speranţelor na=
ţiunii. – Problema Carol se dovedea că nu era
deci o problemă de strictă actualitate. În
schimb succesiunea liberală nu se mai putea
amâna. Alegerile fuseseră fixate pentru toamna
lui 1928 şi partidul liberal era în mod mani=
fest – după examenul Altei Sale – incapabil să le
înfrunte în mod cât de cât onorabil. Vintilă
Brătianu nu era nici pe departe un steag de
opoziţie iar ţara în clocot ar fi respins cu nemai
pomenită putere chiar îndrăzneala unor
personalităţi mai calificate. În acel moment
nu se mai putea evita ... inevitabilul. Naţio=
nal-ţărăniştii conduceau bătălia dar împrejurul
lor se afla ţara, cu toate partidele mici, cu
masele dela ţară şi dela oraşe, cu luptători

./.   N. Carandino

stângă şi ai extremei stângi, cu mulţimea celor
fără partide – conştienţi, şi toţi intr'un fel de
front unic, neproclamat, dar cu atât mai
puternic cu cât era spontan şi tacit. Iuliu
Maniu conducea toată această lume şi purta
răspunderea situaţiei, a celei prezente şi a celei
viitoare. De voinţa lui revoluţionară totul depindea.
Puterile bancaro-industriale în panică aşteptau,
cu sufletul la gură, măsurile de expropiere. Favo-
riţii regimurilor apuse îşi aşteptau concedierea.
Marii funcţionari, directorii de prin ministere,
şefii resorturilor de poliţie şi de siguranţă,
comandanţii de jandarmi, sinecuriştii din
culisele Palatului şi paraziţii consiliilor de
administraţie, – trăiau intr'o mentalitate de aban-
don ultimele zile de huzur. Regenţa neputincioa-
să s'a simţit obligată să facă amendă onora-
bilă. Niculae a trecut oficial de partea unui
guvern Maniu. Ion Buzdugan care ezitase un
moment a părăsit şi el poziţia liberală a
Patriarhului. Iuliu Maniu ameninţa cu
noi întruniri care în starea de suflet a
momentului ar fi însemnat aprinderea
unor focare de răscoală. Şi regenţa

atunci a chemat pe Iuliu Maniu la putere. A fost o răscruce importantă această chemare şi în viaţa partidului şi în viaţa ţării. Se încheia o perioadă de aproape zece ani de opoziţie, cu alaiul lor de promisiuni, de speranţe, de angajamente ferme. Şi se deschidea capitolul nou al guvernării în care urma să se verifice şi seriozitatea convingerilor şi trăinicia instrumentului de guvernare. Până în 1928 toate concursurile se ofereau benevolente faţă de adversarul liberal. După 1928 ele trebuiau câştigate prin fapte pozitive. Venind la putere mai în acele clipe Iuliu Maniu era în situaţia unui dictator plebiscitat de aproape unanimitatea sufletelor româneşti, care pentru a fi ascultat ar fi fost suficient să poruncească. Nu avea nevoie să recurgă la forţă. Dar, vai, Iuliu Maniu nu a poruncit. El n'a fost şeful revoluţionar pe care îl aştepta ţara. Mai târziu şi-a scuzat atitudinea spunând printre altele că un acelaş om nu face de două ori revoluţie în aceeaşi viaţă, că el făcuse pe cea din 1918 şi nu mai avea resortul necesar pentru a o reîncepe. Cuvintele

aceasta nu constituie însă nici o scuză, nici o explicaţie. Întârzierea venirii la putere, accentuarea crizei locale şi schimbarea întregii conjuncturi mondiale au îngreuiat foarte opera de guvernare. Dacă am judeca realizările propriu zise am fi nevoiţi să ţinem seama de aceşti factori obiectivi. Cântărind însă tendinţele unei guvernări, orientarea ei generală chiar încercările nereuşite se cuvin luate în considerare. Şi trebuie să recunoaştem că venind la putere în 1928 partidul naţional-ţărănesc nu s'a grăbit deloc să zdruncine temeliile aşezărilor vechi sau să ia iniţiativa unor reforme revoluţionare. Dimpotrivă el a continuat să dea gajuri clasei conducătoare şi s'a grăbit să câştige concursuri pe care lumea s'ar fi aşteptat ca principial să le respingă. Problema nu era foarte în sine facilă date fiind moravurile noastre publice şi concepţia dominantă despre politică. Alegerile au dat rezultate impresionante pentru partidul naţional-ţărănesc care depăşea 75% din numărul votanţilor. Iuliu Maniu a luat însă precauţiunea de a cere viitorilor deputaţi demisia în alb. Măsura a fost viu criticată în afara şi înăuntrul partidului cu argumentele tradiţionale ale libertăţii

[illegible]

democratice. Exemplul Doctorului N. Lupu care cu un an înainte „trădase" și trecuse la liberali, justifica însă orice precauțiuni. Noii aleși, printre care erau mulți țărani, mulți învățători și preoți modești dela țară, mulți mici burghezi de prin orașe erau un obiectiv desemnat pentru corupă= torii liberali dispunând de locuri în consiliile de administrație și de numeroase sinecuri bancaro-in= dustriale. Trupele național-țărăniste nu erau pe de altă parte însuflețite toate de aceiaș credință nici animate de aceiaș forță de caracter. Iuliu Maniu se temea să nu se trezească într'o bună zi dacă nu pus în minoritate apoi sabotat de vre-o puternică dizidență liberaloidă. Deputații majorității dădeau de altfel exemple de oarecare destrăbălare morală, la Cameră, unde consu= mațiile rămâneau neplătite la bufet, unde servi= etele dispăreau în sălile de toaletă etc. Fenomene naturale dar destul de triste caracteristice dealt= fel în toate primenirile mai populare. Guverna= rea începea cu problema stabilizării. Împrumutul obținut dela bancherii apuseni urma să garanteze nivelul fixat al leului. Sabotajul finanței liberale, dar mai ales inexperiența guvernării și delăsarea tradițională în mânuirea fondurilor publice au dus repede la epuizarea acestui fond și deci la nereușita primei stabilizări. Capitaliștii occidentali au a= cordat un nou împrumut dar l'au condiționat

N. Car[illegible]

de trimiterea unor experţi care să controleze şi să aibă drept de veto la toate ordonanţările ministerului de finanţe şi ale Băncii Naţionale. A doua stabilizare a reuşit, fără să se mai recurgă la tutela Genevei aşa cum sugerau la exemplul Greciei unii miniştrii specialişti. Amintirea lui Rist şi a lui Auboin a rămas însă ca un moment de umilire naţională şi a fost deseori speculată contra naţional-ţărăniştilor. Noul guvern a adus însă şi multe contribuţii pozitive la momentul politic. El a început cu oarecare temeinicie opera de deliberalizare a ţării, a stabilit noi raporturi între autoritate şi cetăţean, a ridicat cenzura şi starea de asediu, a întrodus toate libertăţile publice constituţionale, dreptul de a scrie, de a vorbi, de a se întruni. A restabilit deasemenea libertăţile sindicale şi a permis tuturor partidelor de stânga să ia fiinţă şi să participe la alegeri, chiar partidul comunist obţinând autorizaţia de a prezenta liste sub titlul „Blocul muncitoresc şi ţărănesc." S'a început pensionarea bonzilor liberali de prin ministere respectându-se drepturile câştigate dar avansând sau numind în loc elemente tinere. Magistratura ţării a fost deasemenea primenită prin introducerea examenelor şi prin garantarea seniorităţilor. In această direcţie însă opera cea mai grea, dar şi cea mai sistematic

-/-

N. Ca[illegible]

susţinută a dus-o Virgil Madgearu care a modificat atmosfera la ministerul de finanţe, la industrie şi comerţ şi chiar la Banca Naţională numind sau obţinând numirea a numeroşi absolvenţi ai Academiei Comerciale pe care îi cunoscuse şi îi apreciase ca profesor. Pe plan economic mare s'au înfiinţat numeroase case autonome, s'au pus bazele unei noi comercializări a bunurilor statului şi în genere s'a modernizat, în conformitate cu stilul epocii şi cu legea interioară a regimului capitalist, structura unui stat care din acest punct de vedere nu se mai modificase din vremea diligenţei. Au răsărit şi au avut destul variat în acest sens: C.A.M., C. Autonomă de Pensiuni, C.A.P.S.-ul, P.A.R.I.D.-ul, Discomul şi alte asemenea întreprinderi. Principiile economiei liberale erau dominante încă şi Virgil Madgearu continua să le fie credincios, dar alţi economişti şi oameni politici naţional-ţărănişti printre care Ion Mihalache, Nestor Badea, Ionel Răducanu, Ernest Ene începeau să încline spre ideile economiei dirijate pe care o susţineau cu înverşunare laburiştii englezi şi democraţii americani. S'au făcut apoi o serie de convocări de experţi străini care să studieze la faţa locului resursele ţării şi posibilitatea de a le pune în valoare. S'a trecut apoi la concesii către capitalul străin, la contracte

N. Carandino

care au provocat la încheierea lor aprinse dezbateri. Aşa bunăoară s'au concedat telefoanele unei societăţi americane, chibriturile unui grup suedez, construirea şoselei Bucureşti-Oradea grupului englez Stewart ş. a. m. d. Unele concesii au dat rezultate fericite fiind făcute poate cu mai multă atenţie, cu mai mult discernământ, aşa cum a fost bunăoară concesia telefoanelor care a dus la rezultatul destul de îmbucurător că Bucureştiul a avut înaintea Parisului reţeaua complect automată. Altele au dat faliment total cum a fost acea a chibriturilor. Şi altele în fine deşi mult şi pe drept în unele privinţe atacate, au căpătat cu vremea o justificare nouă. Aşa a fost contractul Stewart pe care contractul Panicelli a vea să-l reabiliteze. S'au lucrat apoi în acea epocă primele proecte de legătură între apele râurilor noastre mai însemnate, s'au redactat şi studiat proecte de irigaţie, s'a întocmit un plan de a lega prin canal Cernavoda cu Constanţa - aceasta în legătură cu o bază navală pe care amiralitatea engleză intenţiona în acel an să o construiască la Taşaul. Activitatea lui Ion Mihalache la ministerul de Domenii, de studiu şi reorganizare în fond, a avut de altfel un pronunţat caracter educativ pe care „Scrisorile către ţărani" aveau să-l sublinieze. La ministerul muncii D. R. Ioaniţescu pe de altă parte se gră-

bea să introducă legislația Genevei, a B.I.T.-ului unde trona Leon Jouhaux. Astfel, deși reformele nu erau prea revoluționare și erau chiar violent atacate de extrema stângă, adaptarea lor și intrarea lor treptată în uzul comun a făcut opinia noastră publică să constate cu surprindere că „frontul popular" francez reclama cu mare lux de greve; reforme pe care noi le înfăptuisem cu ani înainte. În problema muncitorească noi național-țărăniștii nu aveam după plecarea lui Lupu o personalitate care să fie în stare de a asculta pulsul real al maselor. Al. Vaida Voevod ministrul de interne se lăsa din ce în ce mai furat de ideile dreptei și suferea prin șeful lui de cabinet interlopul Aghiuță Tăslăoanu influența organizațiilor studențești teroriste în stilul „Legii Arhanghelului Mihail. Politica generală era lăsată în seama lui Iuliu Maniu care avea drept mentor preferat în acel timp pe subsecretarul de stat la președinție Ionel Lugoșanu. Iar după exemplul lui Ionel Brătianu șeful de guvern național țărănist înjghebă mărețe planuri de echilibru european neglijând cele ce se petreceau în țară și care se întâmpla uneori să fie mult mai grave. În chestiunea muncitorească dealtfel Iuliu Maniu nu avea vre-o pregătire deosebită

-:-

N. Carandino

şi împărtăşea în largi măsură prejudecăţile clasei din care făcea parte. Era anume sensibil la fobia comunistă şi nu alerga bucuros în apărarea luptătorilor extremei stângi. Cât despre Al. Vaida care se credea foarte bine informat şi foarte abil în manevrarea sforilor dela interne el se încurca repede în socoteli şi în anecdote pentru a găsi o ieşire salvatoare în cine ştie ce act necugetat. Muncitorimea între timp luase în serios drepturile acordate şi încerca să le valorifice. Dar congresul sindicatelor din Timişoara s'a încheiat prin dizolvarea ministerului de Interne iar o grevă muncitorească de mari proporţii la Lupeni a întâmpinat o represiune militară de stil Văitoianu. Prefectul dela Hunedoara a fost imediat demis la ordinul lui Maniu aflător în streinătate dar răul fusese consumat. Un rău ireparabil care avea să arunce asupra naţional-ţărăniştilor şi nu asupra liberalilor odiul măsurilor de masacru militar împotriva agitaţiilor muncitoreşti. Partidele de opoziţie n'au scăpat ocazia de a sublinia răspunderea regimului. A interpelat Doctorul Lupu, au interpelat liberalii. Şi muncitorimea a înţeles că nu se schimbase în fond mare lucru şi că fondul rămăsese acelaş în atitudinea clasei conducătoare. Lovitura pe care guvernul o primea la stânga venea după o serie de alte eşecuri unele reale, alte-

./.

N. Carandino

le prezentată chiar astfel de opoziţie. Împrumu-
turile externe, contractele, concesiunile, comercializă-
rile treceau în public ideia comisionului, a şper-
ţului tradiţional. Pe de altă parte numeroşi dintre
oamenii zilei îşi edificau, în văzul tuturor, averi
colosale. Unii împrumutau în acest scop căi legale;
alţii mai puţin scrupuloşi îşi aruncau în joc influen-
ţa pentru a călca, sau pentru a eluda legea.
Printre numele care circulau nu toate meritau
funesta stigmatizare a publicităţii. Este greu însă în a-
ceastă materie să se facă discriminări când legenda
necinstei prinde consistenţă. Şi primul şi cel mai puter-
nic scandal a pornit din chiar anturajul imediat al
primului ministru. Rămăsese anume pendinte în
Ardeal chestiunea pensiilor foştilor funcţionari habsburgici
care nu depuseseră jurământ de credinţă statului
român în 1918 la preluarea puterii. Guvernele reacţio-
nare care s'au perindat la cârmă până în 1928 s'au
ferit să rezolve această problemă considerând-o că
este de domeniu pur patriotic. In realitate era u-
nanim admis în doctrina dreptului constituţional
şi administrativ european că un stat nou moşteneşte
odată cu dreptul regalian toate avantagiile şi toa-
obligaţiile celui vechiu. Nu era posibil adică să
încasăm ca moştenitori ai imperiului habsburgic

creanțele acestuia în Ardeal și să respingem îndatoririle acelui imperiu, în aceiași regiune, față de particulari care ani de-a rândul îl serviseră și își încredințaseră cota de pensionare. Iuliu Maniu a înființat atunci Cassa autonomă a Pensiilor Statului și a numit pe nepotul său Romulus Boilă ca primul ei director. O lege, care a rămas în istoria politică sub numele de legea Boilă, stabilea pentru trecut, pe baza unor complicate și elastice calcule posibilitatea achitării trecutului printr'o sumă forfetară, iar pentru viitor asimila, pe pensionarii unguri, sași și secui în majoritate cu ceilalți pensionari români, la valoarea pensiei din nou calculate. Legea a stârnit atacurile furtunoase ale liberalilor și ale tuturor organizațiilor de dreapta. Opinia publică nepregătită în problemele de drept și dirijată de o presă șovină făcea foarte lesne abstracție de dreptul natural și de echitate. Dar în fapt operațiile au început să se îndeplinească în ciuda violentelor campanii și în ciuda stării de ațâțare în care se afla opinia publică regățeană. În această atmosferă ziarul „Universul" publică o serie de senzaționale și vehemente reportaje

și [illegible]

ale corespondentului său din Cluj, A. Gociman. Acesta susținea că în capitala Ardealului, fratele lui Romulus, Paul Boilă utiliza biroul său avocațial pentru a se face procuratorul tuturor postulanților la pensie rezervându-și cota parte însemnată din suma forfetară în schimbul promisiunii de a fixa pensia la un plafon ridicat. Corespondentul "Universului" aducea date, nume, cifre și își susținea acuzațiile cu un lux de amănunte impresionant. A fost semnalul unei nemaipomenite campanii în presa liberală și liberaloidă și pretextul unor vehemente atacuri în parlament. Iuliu Maniu a menținut însă în post pe Romulus Boilă cât a durat campania și a dat astfel, pentru întâia oară, pretext real asocierii numelui unui nepot cu preocupări... comerciale, de acel al șefului partidului național-țărănesc. Presa liberală era condusă în acel moment de Vintilă Brătianu care introdusese sistemul atacului fără scrupule. La direcția "Viitorului" figura Al. Mavrodi care, fost reporter netalentat, juca un rol mare în partid ca om al Brătienilor. Acest Mavrodi slugarnic față de patronii săi liberali, avea totuși să-i vândă lui Carol, deși

ci îl numiseră director al Teatrului Național și apoi subsecretar de stat la interne. Oficiosul francez al guvernului „L'Indépendance Roumaine" condus de Dr. Oscar Berkovitz ducea comparativ o politică mai moderată. Scriitorul Al. Cazaban finanțat de liberali scotea „Poșta țăranului" un fel de ziar umoristic foarte rău redactat care batjocorea în fel și chip activitatea lui Ion Mihalache. Rolul cel mai important însă în ofensiva antinațional-țărănistă l'a jucat „Ordinea" ziar condus de un reporter al „Viitorului", Mihail Burileanu, care însă în publicație nu se mărturisea liberal. Pe lângă o serie de atacuri la zi duse fără talent dar cu o vigoare remarcabilă, acest precursor al stilului de presă Ilie Rădulescu, publica o pagină intitulată „Marea frescă a hoților, banditilor, pungașilor etc etc". Textul cuprindea pur și simplu numele tuturor fruntașilor național-țărăniști, dela Iuliu Maniu și până la cine știe ce șef obscur de organizație provincială, – iar în dreptul numelui era amintit în mod stereotip banditismul comis și amănunte pentru a lăsa impresia de certitudine. „Ordinea" apărea în

N. Carandino

fiecare dimineaţă. La ora prânzului, cu un teanc de citaţii în mână Mihai Burileanu se prezenta la parchet unde aştepta, până seara, pe culoare să fie chemat în cabinetul respectiv pentru „declaraţie". El recunoştea imediat paternitatea textului. Se deschidea acţiune publică la ordinul ministrului de justiţie. Dar avocaţii liberali jonglând abil cu legislaţia delictelor de presă din acel moment îşi făceau un simplu amuzament din amânarea judecării. Aceasta mai ales dat fiind că procesele de presă erau pe atunci de resortul juraţilor şi veneau în mod normal spre judecare la sfârşitul şedinţei, dacă mai era timp, după lichidarea proceselor cu arestaţi în prevenţie. Intre timp foaia „Ordinea" făcea dezastru în opinia publică. Naţional-ţărăniştii stângaci în materie nu ştiau cum să procedeze. Iuliu Maniu nu se putea dezice, după zece ani de lupte pentru libertatea presei, introducând cenzura, mai ales într'o chestiune direct personală. A recurs la măsura legală a confiscării. Dar aceastǎ măsură pe lângă că nu da rezul=

[illegible] M. Caran[illegible]

tate practice numărul confiscat vânzându-se pe sub mână ca un fel de trufanda, reacția presei de opoziție sporea față de măsura represivă. Cât privește pierderile materiale, liberalii se grăbeau să le împlinească asigurând apariția regulată a ziarului. Și astfel în șase luni de zile de asemenea campanii și datorită în primul rând lui Mihail Burileanu popularitatea lui Iuliu Maniu și a partidului național-țărănesc s'au prăbușit la pământ. Oricât ar părea de paradoxal, acesta este adevărul. Opinia publică s'a modificat radical; toate vițiile guvernării au apărut la suprafață. Iuliu Maniu nu mai era Iuliu Maniu. - In anii de opoziție național-țărăniștii se obișnuiseră să fie favoriții gazetarilor de toate nuanțele. Ei începuseră să creadă că lucrurile trebuiau să li-se cuvină și că în acest scop nu trebuiau să facă nici-un efort de dirijare. Intemeiați mai ales pe ajutorul tradițional al presei din Sărindar ei își închipuiau că prin intermediul ei pot stăpâni toate curentele. Streini de proble-

ma fundamentală a presei și lipsiți de consi=
lieri specialiști care să le recomande la timp
remediile ei vor purta până la desființarea
din 1947, povara greșelilor de presă dintre 1928-
1931. Fiindcă aceste greșeli le vor adânci și în guver=
narea viitoare neglijând chestiunea de bază a
organizării unei serioase prese de partid, cu publi=
cații satelite. – Un capitol important al guvernării
național-țărăniste a fost acel al reformei administra=
tive întocmită de C. Stere cu destulă seriozitate
și după un studiu îndelungat al doctrinei și al
condițiilor locale. Această reformă dealtfel a ser=
vit drept bază tuturor încercărilor ulterioare
de a corecta excesivul nostru centralism. În=
ființarea directoratelor ca unități administrative
autonome și concentrarea în jurul lor a întregului
complex de viață provincială prin descentralizarea
ministerelor și prin valabilitatea hotărârilor lua=
te de către director – a fost obiectivul principal
al legii. Acest obiectiv însă nu a fost atins. Refor=
ma a eșuat din motive multiple. La lupta cu
o tradiție adânc înrădăcinată a centrului, unde
toate se dreg și se aranjează. Nici funcționarii

ii

N. Carandino

nici publicul nu aveau încredere în drumul cel nou, care părea un drum suplimentar menit să complice, să îngreunieze pe cel vechi și inevitabil. Miniștrii geloși de prerogativele lor nu înțelegeau să le abandoneze cu ușurință directorilor. Ei își rezervau dreptul de arbitraj suprem și îl exercitau adesea cu ostentație chiar când el era nedrept sau superfluu. Cheltuielile pe care reforma le necesita erau dealtfel considerabile și mulți directori nu ezitau să-și întemeieze autoritatea proaspătă pe un lux deosebit, pe un fast de emanație regală. Așa a făcut bunăoară Sever Bocu în Banat, lăsând pe urma directoratului său amintiri de caracter somptuaric. Criza economică intervenită în anul 1929, crahurile bancare, dezechilibrul bugetar, au determinat economii urgente și severe. Astfel a fost aruncată peste bord legea Stere, așteptând ca din motive nițel deosebite să fie aruncat chiar autorul ei. Campaniile împotriva fostului director al „Luminii" se întețeau. „Universul" acelaș „Universul" care organizase în jurul lui Virgil Madgearu campania tăcerii inserând

chiar în desbaterile parlamentare în loc de nume, titlul „secretarul general al partidului național-țărănesc" — întrebuințată față de luptătorul basarabean o metodă radical deosebită. Stere era atacat zilnic și sub variate semnături de „eroi" reali sau pretinși ai războiului din 1916. La cel mai mic pretext oferit de vre-o manifestare a lui Stere în presă sau în parlament asociațiile patriotice trimeteau telegrame „spontane" de protest la gazetă, telegrame pe care „Universul" le înregistra făcând apel la indignarea opiniei publice naționale. Pe de altă parte era momentul generalilor. Se trata contractul Skoda pentru înarmarea țării iar Iuliu Maniu menaja armata pe care înțelegea să întemeieze nebuloasele sale planuri de politică externă. Un complot de culise s'a urzit atunci împotriva lui Stere înnăuntrul chiar al partidului național-țărănesc unde el nu prea era simpatizat. Lovitura s'a întemeiat pe două elemente importante: neutralitatea scontată a lui Ion Mihalache și abandonul chiar al grupului basarabean. Într'adevăr raporturile dintre C. Stere și Ion Mihalache nu mai erau

[illegible]

de mult cordiale. C. Stere păstra față de învățătorul dela Topoloveni distanța oarecum condescendentă a unui intelectual de rasă față de un autodidact. Iar Ion Mihalache mi-și amintea cu plăcere de timpurile când debutant în viața politică era silit să asculte lecția nu totdeauna amabilă a lui Stere. Pe de altă parte atât C. Stere cât și Ion Mihalache aveau pretenția de a juca fiecare un loc dirigiutor în partid și drumurile lor se ciocneau. Printre deputații basarabeni Stere nu se prea bucura de deosebite simpatii. Nu atât din cauza felului său distant de a-i trata cât mai ales din cauza faptului că în timp ce el credea că steriștii sunt creaturile lui, steriștii își dădeau seama pe teren că propaganda adversă izbutise să le atârne sterismul ca o ghiulea de picior. Pretextul a fost oferit de o serbare națională, la Operă unde lojile erau încărcate de oficialități. Când Stere a intrat în loja guvernului, ca la un semnal toți generalii prezenți în frunte cu generalul Cihoski ministrul de războiu au părăsit în mod ostentativ sala. Incidentul speculat a doua zi de întreaga presă a luat proporții colosale. Un conflict grav se deschidea între guvern și armată. Demisia lui

Cihosky punea problema demisiei intregului guvern dacă regența nu consimțea sau nu izbutea să acorde o complectare. In cazul unei demisii colective se punea problema unor alegeri noi, în condiții de uzură politică, alegeri care urmau să se facă, pe țară, pentru sau contra lui Stere. Era partidul în stare de a birui în noi alegeri? Tema Stere era ea în țară, o temă populară? Grupul basarabean cel dintâiu l'a abandonat. Ion Mihalache nu a luat atitudine pentru. Iar Iuliu Maniu și-a spălat cu prudență mâinile. Drept epilog al acestei manevre în urma căreia Stere s'a trezit „afară din partid fără să știe cum" a rămas doar discursul la Cameră al lui Ion Codreanu singurul basarabean care i-a rămas credincios și un foileton al lui Stere publicat în „Adevărul" sub titlul „Domnul prezedinte". Acest foileton singura răzbunare împotriva omului care-i prezidase autopsia politică este desigur cel mai reușit portret din câte s'au scris despre Iuliu Maniu. După aceste evenimente Stere s'a retras la via lui dela Bucov unde a început să scrie o serie de romane din viața Basarabiei și a boierilor basarabeni de pe vremuri. Nu a mai intervenit însă, până la moarte, în nici-un fel în viața politică. La moartea lui intervenită după cinci ani, Universul va publica o simplă notă la rubrica „Informații":

[signature]

„Ieri trădătorul Stere a încetat din viaţă" —
Criza economică mondială se dezlănţuia în acel
an (1929) în Wallstreet. Ea avea să treacă fulgerător
Oceanul şi să deschidă în Europa o cascadă
excepţională de falimente, depuneri de conturi,
sinucideri, lichidări, ruinări personale etc. etc.
Criza urma să fie cu atât mai puternică în ţările
fără mare tradiţie capitalistă în care zguduirea
se făcuse simţită cu mult înainte; la noi în
să criza mondială s'a grefat pe o criză locală pe
care a adâncit-o şi a amplificat-o. Contrastul dintre
cele două Europe, cea apuseană a calului vapor,
cea răsăriteană a calului de tracţiune, agrava
posibilităţile de remediere. Iar dumpingul rusesc
intervenit în momentul în care capitalismul nu
prevenea să-şi scurgă, la un preţ rentabil, supra=
producţia, deschidea negre perspective. Băncile
noastre, „listele" noastre bănci, au început să sară
una după alta sub furtună. O lege a concorda=
tului preventiv evita pentru o sumă de societăţi
termenul de bancrută – dar numai atât. Guvernul
îşi dădea toată osteneala să salveze organizaţiile fi=
nanciare – toată osteneala şi tot obolul cetăţenilor.
Mihail Manoilescu naţional-ţărănist la ora aceia şi
guvernator al Băncii Naţionale punea în mişcare
în acelaş scop – presa de bilete. Dar crahurile se succe[da]u

Banca Generala, Franco-Romana, Banca Berkovitz şi în fine Marmarosch Blank îşi depuneau una după alta bilanţurile, antrenând fiecare după ele o serie întreagă de bănci satelite, de industrii, de societăţi afiliate. Şi mai ales aducând la disperare mii de mici acţionari, de mici deponenţi, de funcţionari rămaşi pe drumuri. În realitate întregul nostru sistem bancar s'a prăbuşit în toate sectoarele sale, asigurări, scont, credit rural şi urban, finanţări industriale. Băncile care se ţineau pe picioare erau în realitate în încetare de plăţi şi susţinute de autoritatea statului. Singură Banca Românească supravieţuia efectiv dezastrului tocmai fiindcă rămăsese mai înapoiată în stilul ei de operaţii şi îşi refuzase orişice extindere dincolo de limitele unui profit sigur, continuu şi cotidian mărunt. Criza prin urmare sfârşea prin a lăsa capitalul liberal singur stăpân pe teren – ceeace dată fiind rivalitatea dintre Banca Românească şi Banca Blank pe plan mare economic şi politic era în favoarea brătienilor un rezultat apreciabil. Acest avantaj însă era mai mult aparent. Numeroase bănci liberale mai mici se prăbuşiseră şi o mulţime de societăţi anonime cu capital liberal se aflau în încetare de plăţi. Iar în urma puternicii zguduiri, două

efecte importante din punct de vedere financiar se străvedeau: interesul marelui public și al oamenilor de afaceri în asemenea întreprinderi dispăruse cu totul așa încât rolul lor a scăzut considerabil în viața economică iar pe de altă parte de sub dărâmăturile băncilor ieșeau la iveală câțiva mari „trustmeni" sau „brasseur d'affaires" cum li-se zicea la Paris. Doi indivizi, care crescuseră în valoare an de an, aveau să ocupe avantscena vieții politice și economice, anume Max Auschnitt și N. Malaxa. Max Auschnitt care la început lucra sub firma fraților Max și Edgar Auschnitt, a rămas după moartea acestuia din urmă cel mai abil combinator de afaceri financiare. Meșter în mânuirea consiliilor de administrație, în fuzionarea societăților în constituirile de holdinguri, el a plecat, dela o relativ modestă întreprindere de fierărie dela Galați, Frații Goldenberg pentru a ajunge stăpânul Reșiței. Inginerul N. Malaxa era mult mai dotat în ceeace privește tehnica și avea pasiunea creației de întreprinderi reale și ambiția loviturilor de mare stil industrial. Se înconjurase în acest scop de un grup de ingineri foarte meritoși de altfel care îl ascultau orbește și care trăgeau firește foloasele muncii la care neîncetat își înhămau

N. Cand...

N. Malaxa. In timp ce Auschnitt lucra cu capital internațional și ajunsese mare acționar la întreprinderile englezești de armament Wickers, Malaxa activa cu banii statului încheiând, prin influențe politice, diverse contracte de furnituri și realizându-și le prin acconturile repetate și benevolente ale ~~statului~~ acelușiaș. O serie de fabrici, de instalații, de uzine și o sumă de notabile realizări ale industriei românești au rămas de pe urma lui N. Malaxa, ca întreprinzător și ca spirit imaginativ în acest domeniu. El le-a desăvârșit mai pe toate din banii colectivității naționale, având grija să și rupă în folosul său partea leului așa ca să poată ajunge independent. In fond deosebirile dintre cei doi rivali erau mai mult formale și vremea avea să le estompeze. Ei lucrau deopotrivă în interes capitalist individual împotriva interesului strict al statului și căutau să obție în acțiunile lor concursul presei, al parlamentului, al guvernelor, al coroanei prin corupții, cointeresări, aserviri de personalități și până la urmă prin presiuni brutale și fățișe. Când interesele lor erau convergente marele public nu avea prilejul să simtă imediat „afacerea" în curs. Când

N. Car

n. car

erau în dușmănie în schimb toată presa și toată
opinia publică eraia împărțită în două tabere
care adeseori fără să-și dea seama făceau fie
jocul unui magnat, fie al celuilalt. Ca orientare
ideologică Auschnitt și Malaxa se aflau la doi poli
opuși — asta firește dacă în materie de mari
financiari internaționali se poate vorbi de o orien=
tare ideologică stabilă. Max Auschnitt evreu
de origină, în legătură cu cercurile capitaliste
occidentale avea idei „liberale", antinaziste și conti=
nuând linia lui Blank era partizanul unei cât de
largi colaborări cu capitalul străin. N. Malaxa în
schimb avea înclinații antidemocratice și nutrea sim=
patii pentru regimurile cele noi din Italia și în
curând din Germania. Max Auschnitt sprijinea
îndeosebi partidele burgheze liberal și național-țără=
nist, iar N. Malaxa încuraja partidele de dreapta
și personalitățile care involuntar ajutau interese=
le dreptei. Cu timpul legăturile lui N. Malaxa
cu aripa liberală Tătărăscu se vor preciza iar
Max Auschnitt va rămâne suporter al național-
țărănismului. Dealtfel Virgil Madgearu a fost
în acuzat de liberali în 1928 cu ocazia
modificării tarifului vamal, pe motiv că

N. Carandino

aceste modificări trase în avantajul industriei metalurgice controlate în acel moment de Max Auschnitt, n'ar fi fost obținute fără avantagii nemărturisite culese individual de ministrul industriei și al comerțului. — Toate aceste ele=mente de ordine socială (Timișoara, Lupeni) de ordine economică (stabilizarea, criza, falimentele băncilor, manevrele „gangsterilor" financiari) de ordine politică (timiditatea unor reforme și eșecul altora, cazul Stere, disensiunile dintre fruntașii național-țără=niști) și de ordine electorală (campanii reușite de presă, demonetizarea a numeroase personalități, acțiunea Bursileanu, acțiunea „Universului" contra lui R. Boilă și a lui Virgil Madgearu etc etc) — toate aceste elemen=te făceau ca în primăvara lui 1930 național-țărăniștii să se afle departe de momentul Albei Iulii din Mai 1928. Carlismul în schimb rămâ=nea singurul beneficiar al acestor demonetizări multiple și succesive. El nu mai era însă ca pe vremuri un simplu „atu" în jocul național-țărănist. Carol își dădea seama că partidul de=la putere îl aștepta ca pe o salvare, ca să-i dea o nouă infuzie de popularitate și o nouă garanție de durată. Dacă s'ar fi întors prin urmare n'ar mai fi avut fața de Iuliu Maniu, po=

./.   N. Cândea

ziţie subordonată ci, întemeiat pe noua stare de spirit din ţară s-ar fi putut urca la egalitate şi cu timpul s-ar fi putut impune anumite cadre de regim, anumite condiţii de guvernare.

Nu trebuie să se creadă însă că naţional-ţărăniştii îşi cheltuiseră întreg capitalul de popularitate. Cadrele dela ţară şi cele din provinciile unite mai depărtate de intriga bucureşteană continuau să păstreze lui Iuliu Maniu vechea fidelitate.

Deputaţii nu îndrăzneau să cârtească înaintea gestului precum al demisiilor în alb. Membrii guvernului înjurau în culise sau în absenţe, după vechiul nostru obicei, iar afară de Grigore Iunian care îndrăznea să ie făţiş atitudini ostile nici-un alt ministru nu avea curajul să spună răspicat o părere care n'ar fi avut aprobarea oficială. Grigore Iunian de altfel avea să suporte, din cauza independenţei sale, destule lovituri ale „camarilei" maniste. Odată bunăoară după ce el a părăsit la o remaniere ministerul de justiţie un proect de lege din iniţiativă parlamentară a încercat să ridice foştilor miniştri de justiţie dreptul de a mai pleda timp de cinci ani, înaintea instanţelor judecătoreşti. Proectul urmărea formal să ferească magistratura de influenţele avocaţilor politiciani ajunşi miniştri

la resortul lor. In fond însă nu preocupări de înaltă morală mânuau „majoritățile" și pe acei care, din umbră le dirijau, ci în speță intenția de a lovi în Grigore Iunian avocat pledant care trăia din meseria lui avocațială. Odată la un consiliu de miniștri începînd o discuție generală foarte delicată Iuliu Maniu a întrerupt-o în termeni reci și categorici: „Domnilor! Chestiunea e cu mult prea importantă ca să o putem discuta în consiliul de miniștri!" La aceste cuvinte Grigore Iunian a sărit ca ars dela locul lui: „Atunci unde să o discutăm? Acasă cu d. Aurel Leucuția?" In acest fel raporturile dintre camarila" lui Iuliu Maniu și Grigore Iunian deveneau din ce în ce mai încordate pentru duce la despărțiri ireparabile între partid și leaderul dela Târgu-Jiu. Pentru moment însă exemplul lui Gr. Iunian rămânea singular și neurmat. Conform tradiției Iuliu Maniu hotăra în problemele de politică generală după ce

N. Corr. consulta câțiva intimi (Ionel Lupașu, Mihai Popovici, A. Leucuția, Răchițan, Ghiță Pop. etc) și după ce de formă lua avizul conform al organelor

N. Carnat

statutare. Moartea regentului Buzdugan a dat în această privinţă prilej unei interesante verificări. La convocarea parlamentului pentru desemnarea unui înlocuitor nimeni nu ştia cine va fi succesorul. Iuliu Maniu a promovat însă pe un obscur şef de secţie al Inaltei Curţi la locul de prim preşedinte şi l'a desemnat astfel pe C. Sărăţeanu votului majoritar. Deşi nimeni nu-l cunoştea cu un sfert de ceas înainte şi nimeni n'ar fi fost în stare să aşeze lângă numele lui un calificativ cât de modest, anodinul magistrat a devenit membru al regenţei. Fireşte Sărăţeanu era „omul lui Maniu" pregătit din vreme în mare taină, pentru eventualitatea unei vacanţe, cu scopul de a-şi asigura stăpânirea asupra înaltului for şi a putea trata cu Carol având mâinile libere. Dealtfel Iuliu Maniu dându-şi seama că problema nu mai poate întârzia l'a trimis şi pe Ionel Lugoşianu la Paris ca să pregătească ca în numele lui, lucrurile. Şeful naţional ţărănist se grăbea de astădată împotriva

T. ... N. Carandino

oficiului să încheie un acord cu prinţul de teamă că acesta ar putea veni în ţară peste capul guvernului şi fără nici-un fel de angajamente. Poliţia lui Al. Vaida Voevod care preluase în urmărirea prinţului şi personalul şi metodele liberale îi dădea mereu cele mai liniştitoare garanţii. Dar Iuliu Maniu nu avea încredere în capacitatea lui Vaida în acest domeniu şi trata cu prinţul care la rândul său pentru a adormi toate bănuielile se arăta foarte larg şi foarte concesiv în cuvinte. Promitea anume că nu va aduce pe Lupeasca în ţară, că se va împăca cu regina Elena, că va părăsi tot anturajul lui dela Paris, că va menţine partidul naţional-ţărănesc la putere şi că îi va încredinţa la sfârşitul mandatului misiunea de a face alegerile, că nu se va amesteca în politica internă a ţării mulţumindu-se să domnească fără să guverneze şi multe alte asemenea iluzii de circumstanţă. Dar

N. Carandino

În timp ce tratat își pregătea venirea prin
oamenii de legătură pe care și câștigase în
rândurile armatei și îndeosebi prin comandanți
de regimente din Cluj și din Capitală. În
ziua în care Carol a părăsit cu avionul Parisul
și-a venit spre țară, Al Vaida Voevod îl
asigura pe Iuliu Maniu că primise chiar în
acel moment o veste care îl asigura că totul
merge normal. Dar Iuliu Maniu primise și el
o veste dela Munchen unde trecerea avionu-
lui fusese semnalizată în sens diametral opus.
Și când prințul a sosit în București în frun-
tea regimentului lui Gavrilă Marinescu totul
s'a prăbușit dintr'odată ca un simplu cas-
tel din cărți de joc. O subită și puternică
explozie de emoție populară a zguduit dela
un capăt la altul țara. „Prințul țării nume"
se întorsese. Toată lumea se grăbea să acorde
faptului cele mai fericite semnificații. Așa
cum se întâmplă dealtfel în asemenea împre-
jurări Carol devenise panaceu universal.
Nimeni nu mai judeca, nimeni nu mai păstra

N. Gradea

un sănătos echilibru de judecată. Era ca un fel de molimă care cuprinsese toate vârstele, toate clasele, toate profesiile. Țara a ieșit toată în stradă și strada toată a devenit carlistă. Politicienii, uitând jurăminte și declarații vechi doar de câteva zile, deveneau subit partizanii regelui nou venit. Iar poporul cuprins de febra romantică a aventurii se abandona cu eterna lui bună credință, vestitorului de schimbare. Nu mai exista nici regență, nici act dela 4 Ianuarie, nici Mihai, nici liberali nici țărăniști. Altceva nou lua naștere și pentru această noutate toată lumea se arăta dispusă să-și dea concursul. Au fost totuși între fruntașii național-țărăniști și desigur și între cei liberali ceasuri de grea ezitare și de precise asumări de răspunderi. Dar Carol se comportă dela început ca rege. Instalat la Cotroceni primea audiențe, în timp ce regenții la exemplul lui Niculae demisionau. Șefii național-țărăniști erau aproape toți pentru Carol. În fruntea celor mai vehemenți în acest sens se distingea Grigore Iunian. Virgil Madgearu, Ion Mihalache se lăsau succesiv antre-

ți

N. Caindu

naș de argumentele lui, care puneau în fond că nu are nici-un rost după ce au făcut cinci ani carlism să ezite tocmai acum când carlismul a triumfat și să piardă prin ezitările clasice ale lui Iuliu Maniu în acelaș timp încrederea regelui nou și popularitatea într'o țară care se arăta net și categoric carlistă. Dar Iuliu Maniu rămânea ferm pe punctul său de vedere, lăsând discuția liberă și declarând dealtfel dela început că se supune votului majorității. El susținea că prințul Carol nu trebuie făcut dintr'odată rege țării și i-se încerce seriozitatea mai ales că viața pe care a dus-o în străinătate nu dădea în acest sens vre-o garanție. Carol urma - după părerea lui Maniu - să intre în regență în locul lui Niculae și să dovedească acolo calități care să îndrituiască „avansarea" lui ca rege. Cât despre Lupescu erau semne că prințul persevera în pasiunea lui și nu se gândea să-și reia legăturile cu Elena. Sub presiunea ștafiei și la ralierea unanimă

~~i~~ N. Ceantu

a fruntaşilor discuţia s'a închis. Iuliu Maniu a rămas singur de părerea lui şi a refuzat să preia jurământul noului rege. El pretexta pentru această atitudine situaţia în care se punea jurând fidelitate lui Carol după ce înainte cu doi ani jurase lui Mihai. Toate stăruinţele partidului şi tratativele necesitatea lui Carol n'au parvenit să-i clintească decizia. Iuliu Maniu a acceptat doar ca, după un preşedinte de consiliu care timp de trei zile să îndeplinească formele de instalare, el să ia mai departe continuitatea de guvernare aşa cum o lăsase în 7 Iunie. Astfel a intrat G. G. Mironescu pe primul plan al vieţii publice. Mare industriaş, ginerele lui Bragadiru, om de avere colosală, acest G. G. Mironescu era şi profesor mediocru de filozofia dreptului la Universitate. Nimic nu îl indicitua afară de poziţia sa socială şi economică pentru postul greu de răspunderi al preşedintelui de consiliu. El fusese însă suspectat din

neant de Iuliu Maniu, ca „om în loc", tocmai din cauza notoriei sale lipse de personalitate. G. G. Mironescu avea marea calitate de a asculta şi de a face, punct cu punct, tot ceeace primea ca ordin. Fireşte guvernul Mironescu n'a durat decât câteva zile, dar guvernul Maniu care i-a urmat a trăit şi el numai până în toamnă. Carol nu se ţinea de angajamente. Prin Bianu directorul Siguranţei, Iuliu Maniu aflase că Elena Lupescu, însoţită de Mihail Manoilescu, sosise în ţară şi locuia într'o aripă a palatului. Iar în audienţele pe care le avea la rege îşi dăduse seama că acesta era departe de a se vedea domn constituţional şi că dimpotrivă manifesta oarecari tendinţe de independenţă. Fireşte Carol proaspăt sosit păstra încă toate formele faţă de şeful de guvern al partidului majoritar, iar Maniu la rândul său nu era dispus să abandoneze aceste forme mainte de a fi încercat să le speculeze.

N. Caran[illegible]

Deaceia a părăsit președinția de Consiliu
recomandând în loc pe G. G. Mironescu și
exprimându-și dorința de a a face o călă-
torie cu obiective de politică externă -
prin capitalele apusului. Atât partidul
încă cât și țara au înțeles că lucrurile nu
N. lur mergeau bine și că șeful ~~(partidului)~~ națio-
nal-țărănist căuta să se desolidarizeze de
situație. Puși în cunoștință de cauză fruntașii au
căzut de acord că nu era cazul să se brusche
lucrurile și să se meargă în opoziție; popularita-
tea lui Carol era încă întreagă, chestiunea Lu-
pescu nu fusese încă speculată politicește în
situație nouă, iar partidul uzat de guver-
nare grea nu avea temă valabilă pentru o
intempestivă campanie electorală. Toată lumea
a închis ochii și a nădăjduit că timpul va adu-
ce poate o ameliorare; cel dintâiu care i-a
închis fiind Iuliu Maniu care părăsea țara
plecând la Paris. Acolo Ionel Lugoșanu i-a
pregătit o serie de întrevederi cu personalită-
țile politice ale zilei. A văzut pe André
Tardieu, pe Leon Blum, pe Chautemps, pe

Louis Barthou, pe Ed. Herriot, pe Loucheur...
şi a discutat cu ei problemele româneşti, în
legătură cu politica Franţei în bazinul dunărean.
Intr'adevăr Iuliu Maniu după ce discutase cu
cu Piłsudsky şi cu ministrul de externe al
Poloniei din acel timp Zalesky problema unui
bloc de state dunărene care sub egida Italiei
să continue totuşi directivele Quai d'Orsay-
ului propunea factorilor autorizaţi ai politicii
franţuzeşti soluţia, într'un moment în care Ita-
lia nu luase încă oficial poziţie lângă Germania.
După Paris şi întemeindu-se pe discuţiile avu-
te acolo Iuliu Maniu a pornit spre Roma. A-
juns cu automobilul la Cannes a aflat atunci
despre demisia guvernului G.G. Mironescu. Socotind
că nu mai era cazul să-şi continue călătoria şi să
aibe o întrevedere cu Mussolini în calitate de
şef al unui partid trimis în opoziţie s'a întors
în ţară pentru a participa la rezolvarea crizei.
Ce se întâmplase între timp? Obedientul G.G.
Mironescu având obiceiul de a asculta instruc-
ţiunile lui Maniu, a căpătat şi pe acela de
a se supune dorinţelor lui Carol. Guvernarea
lui era o simplă expediere de afaceri cu-

rente. Iar Carol nu se sfia să strecoare printre aceste „afaceri" ale statului și pe acelea în care era interesat personal. Astfel a propus lui Mironescu să accepte oferta unui grup străin de constituire a unui monopol al alcoolului. În spatele afacerii era Blank ca pilot al grupului străin iar în spatele lui Blank era Carol. Bătrânul n'a putut convinsă să gireze o lege care lovea direct în interesele lui personale și a demisionat. Gestul demisiei n'a fost pe placul fruntașilor național țărăniști. El a indignat mai ales pe Iuliu Maniu care ar fi vrut din partea lui G. G. Mironescu un răspuns mai diplomatic, mai întârzietor bunăoară: „Să vedem. Eu nu pot lua nici-o hotărâre. Trebuie să-l întreb pe Iuliu Maniu". sau ceva în acest sens. Regele s'a grăbit să accepte demisia lui G. G. Mironescu fericit că se poate descotorosi în grabă de național-țărăniști și poate începe acțiunea lui de fascizare sistematică. Situația politică în acel moment era parte neclară. Criza a fost lungă și anevoioasă. A fost chemat din streinătate N. Titulescu care își câștigase în politica externă prin succesele lui dela Geneva, o poziție de arbitru de=

asupra partidelor, dar N. Titulescu nu era dispus să-şi părăsească locul de glorie din apus pentru a intra nepregătit şi nesusţinut în „ţigănia" politicii interne. Liberalii manevrau în grabă o apropiere de coroană dar lucrurile nu erau încă puse la punct în acest sens. Nici Carol nu căpătase încă încrederea necesară pentru a le da cheile guvernării, nici ei nu părăsiseră încă sufleteşte steagul lui Ionel Brătianu. Este drept că Vintilă, umilit de colegii lui din conducerea partidului fusese obligat să se dezică şi să ceară audienţe la palat. Îmbolnăvit de „inimă rea" în urma amărăciunilor la care a fost supus, a primirii care i s'a făcut de Carol şi a numeroaselor „trădări" pe care zilnic le înregistra, printre care aceia a colaboratorului lui direct Al. Mavrodi, Vintilă Brătianu şi-a sfârşit zilele, I. G. Duca preluând conducerea partidului liberal. Nici acesta din urmă nu era în raporturi bune cu regele; toată lumea îşi reamintea declaraţia lui că ar prefera să-şi taie mâna decât să modifice actul dela 4 Ianuarie. I. G. Duca însă era mai suplu, mai abil în manevrele de culise

şi mai obişnuit cu reveniriile diplomatice aşa încât partidul îşi punea mai curând în el decât în oricare altul speranţa unei redresări. Mai era în joc şi atitudinea lui George Brătianu, dar ea nu avusese nici-un ecou în partidul liberal de care brătienii îl ţinuseră tot timpul străin. George Brătianu fusese într'adevăr fructul unei legă=turi a lui Ionel Brătianu cu prinţesa Moruzi legături urmate de o căsătorie pe trei zile făcute cu scopul de a-l legitima. Sfinxul dela Florica n'a manifestat niciodată în viaţă vre-o simpatie faţă de acest fiu nedorit, care manifesta înclinaţii pen-tru studiu şi nici-un fel de gust pentru politică. Iar partidul n'a avut în consecinţă niciodată prilejul să-i înregistreze existenţa. La 8 Iunie George Brătianu a ieşit din pasivitatea lui uni=versitară. Aceasta nu numai ca simplu cetăţean cuprins de febra străzii, ci împins mai ales de soţia lui, ambiţioasa prinţesă Sturza. Scopul era preluarea şefiei partidului liberal pe baza numelui magic de Brătianu, pe baza presupusei favori regale şi pe baza discreditului politic în care se afla Vintilă. Toate calculele însă au dat greş. George Brătianu nu era dotat pentru politică şi nu a manevrat cu abilitate în

momentele decisive. Duca mai iscusit a trecut pe planul întâiu şi a căpătat repede adeziunea bătrânilor liberali pe care, impulsivul George Brătianu, îi neliniştea. Şi concursul regelui care în acele momente era în căutarea unui instrument de guvernare. Combinaţia Iorga fusese dinainte, din timp pregătită. Teatrul consultaţiilor a durat însă timpul necesar pentru a o face acceptată. Ea a fost pusă pe picioare de Puiu Dumitrescu secretarul particular al regelui şi de Nae Ionescu directorul "Cuvântului" devenit factor important de intrigă.° În acest scop N. Iorga a fost plimbat prin streinătate. La Paris a ţinut o serie de conferinţe şi nu ascundea nimănui că are toate şansele de a ajunge preşedinte de Consiliu. Dificultatea era însă de a găsi acestei bărbi solemne, un conţinut politic şi o "dublură" de guvernare. Circula în acel moment prin America şi prin Europa formula tehnocratică scoasă în evidenţă în urma crizei de un grup de ingineri în frunte cu Howard Scott. Pe de altă parte la noi în urma crizei clasa conducătoare simţea nevoia unei conversiuni care să treacă pe spinarea statului cheltuielile în majoritate somptuarii făcute în timpul inflaţiei. Era vorba mai ales de datoriile agricole pe care latifundiarul Argetoianu se grăbea să se ofere spre a le lichida. O campanie susţinută s'a dus în acest sens prin ziare. Chiar

°Nae Ionescu a părăsit câtva timp teoretizarea monar-

N. Carandino

ţiei de drept divin pentru a deveni subit specialist în chestiunile economice, Argetoianu însă avea soluţia gata, studiată, pusă la punct. Şi a pus-o la dispoziţia guvernului tehnicienilor. Alegerile urmau să fie asigurate de liberali care, fără să participe la guvern, intrau cu el în cartel electoral în schimbul a 70 de mandate. Astfel a luat fiinţă guvernul tehnicienilor cu N. Iorga la preşedinţie şi la Educaţia Naţională, cu Argetoianu la finanţe şi la interne şi cu tehnicienii respectivi Ionescu Şişeşti, Vasilescu-Karpen, Vâlcovici la domenii, la industrie şi comerţ, la comunicaţii. Preşedinte al Senatului a fost numit Mihail Sadoveanu şi al Camerii D. Pompei. O seamă de iorghişti şi uitaţi de ani prin provincie ocupau locurile de subsecretari de stat, de senatori, de deputaţi. Combinaţia se prezenta la prima vedere mai curată decât cele obişnuite ale politicienilor. Intelectuali în genere fără pată şi fără trecut de exploatare ajungeau la cârmă. Argetoianu şi liberalii se estompau în penumbră. Opinia publică aştepta cu emoţie, cu nerăbdare şi cu oarecare încredere experienţa cea nouă. Dar la instalare Argetoianu a dat gazetarilor, cu cinism nota zilei: „Guvern de tehnicieni – adică bordel nou cu c.... vechi! Şi aşa a fost.

[signature] N. Carandino

Guvernul N. Iorga a fost una dintre cele mai triste experiențe ale României Mari. Profesorul, care fusese ales pentru ostilitatea lui față de Iuliu Maniu, pentru angelica lui naivitate și pentru docilitatea lui fundamentală – nu avea nici-un fel de noțiune despre funcțiile unui prim ministru. Guvernul era condus în fapt de Argetoianu. Iar N. Iorga primea audiențe, punea rezoluții paradoxale peste hârtii serioase, ținea discursuri, dădea interview-uri și făcea declarații năstrușnice. A fost guvernul lui „eu nu sunt eu" și al îndemnului către funcționari de a se arunca în mare. Două luni de zile salariile statului n'au fost plătite. In schimb se legifera de urgență conversiunea care salva băncile rămase din ultima catastrofă și arunca sarcini noi pe spinarea contribuabilului. Argetoianu așeza impozite noi, iar Traian Lalescu emeritul profesor de matematici, trasa, la cererea guvernului, celebra curbă de sacrificiu o adevărată minune de echilibru aritmetic, dar politicește cuprind un veritabil dezastru. Povara echilibrării bugetului trecea pe umerii bietului funcționar de stat care nu avea în genere altă sursă de existență decât salariul. Sacrificiul era cu atât mai dureros pentru muncitorii dela stat care aveau adevărate salarii

N. Carandino

de mizerie. In schimb, posedanții din majoritate și îndeosebi liberalii nu aduceau nici-o contribuție efectivă la ajutorarea statului deși ar fi fost cu ușurință în măsură să o facă. Șomajul intelectual atingea pe de altă parte un nivel maxim. Studențimea universitară era agitată de perspectivele care i-se deschideau. Formula „șomer cu diplomă" devenise un fel de leit-motiv ingigilil pe numeroase cărți de vizită. Guvernul la toate aceste agitații scotea armata, dacă forțele de poliție păreau insuficiente pentru a risipi pe manifestanți. Opinia publică se lăsa furată de curentele cele mai contradictorii în măsura în care erau antiguvernamentale. Un gest de protest al prof. Grigore Forțu l'a transformat pentru câteva zile în șef de coterie politică. Grigore Filipescu inițiă „Liga lui Țepeș-Vodă" și pornea campanie împotriva lui Nae Ionescu doctrinar al carlismului și împotriva „balconului sonor" care arunca pe calea Victoriei prin megafoane doctrina oficială a postului de radio și a „Cuvântului". In partide începea la acțiunea subtilă a regelui o operă de scizipanitate. Promisiuni de putere convingeau pe Gr. Iunian să aban-

dirige partidul național-țărănesc unde nu se mai afla la largul său. Ion și Corneliu Zelea Codreanu se despărțeau de bătrânul A. C. Cuza sub pretextul unui conflict social, de familie, dar în realitate pentru a încerca în haosul care bătea la uşe, o zonă de a canaliza dinamica dreptei. Muncitorimea foarte agitată își expunea doleanțele sindicale, dar nu găsea ascultare nici înaintea directorilor nici înaintea miniştrilor. Obiceiul îndătinat al pământului cerea respingerea „de plano" a oricăror revendicări muncitoreşti, oricât ar fi fost ele de drepte sub pretextul de bolşevism. Şi astfel, sub apăsarea unor greşeli în cascadă, după ce îşi îndeplinise misiunea votând legea de conversiune, guvernul s'a prăbuşit într'o adevărată harababură economică şi morală. N. Titulescu demisiona şi făcea cunoscut regelui prin telefon că străinătatea nu vede cu ochi buni asemenea experienţe. Intr'adevăr regele care se temea de N. Titulescu şi de influenţa lui în cancelariile europene a încercat să repare în grabă lucrurile. Nu avea însă nici-o formulă la dispoziţie şi

nici-un partid capabil să poată stăpâni situa-
ţia. Nu putea intra într'o nouă aventură cu
mareşalul Averescu; nici nu se putea încredinţa
liberalilor care îşi păstrau vechile lor rezerve.
Îi era însă deasemenea anevoie să meargă la
Canossa şi să-i dea guvernul lui Iuliu Maniu
după ce raporturile dintre ei se încordaseră
în aşa măsură, după ce Elena Lupescu trona
aproape oficial la palat. A ales atunci soluţia
care să-i permită manevra înăuntrul partidu-
lui naţional-ţărănesc şi a încredinţat lui Al.
Vaida Voevod guvernul cu misiunea de a face
alegeri. Vaida Voevod a primit mandatul şi
a convocat corpul electoral, dar guvernul
său deşi compus din naţional-ţărănişti nu
cuprindea nici pe Iuliu Maniu, nici pe Ion
Mihalache, nici pe N. Titulescu. S'au obţi=
nut la limita cele 40% necesare primei şi
guvernul s'a grăbit după alegeri să demi=
sioneze. Carol nu mai putea evita ... inevita=
bilul. La împotrivirea lui N. Titulescu care a
declarat că nu acceptă nici ministerul de
externe, nici ambasada dela Londra dacă
nu se face „un guvern serios", regele a cedat.

N. [illegible]

Şi astfel în toamna anului 1932 s'a constituit al treilea guvern Iuliu Maniu, cu Ion Mihalache la interne şi cu N. Titulescu la externe. Raporturile dintre rege şi Maniu au fost reluate. La cererea regelui Maniu i-a prezentat un plan de desvoltare economică a ţării şi un alt plan de reorganizare a armatei şi de completare a înarmării. Totul părea că merge de minune dar Iuliu Maniu nu putea tolera chestiunea Lupescăi şi a "secretarilor" particulari, iar regele avea în curs o afacere cu Wieder şi cu Munteanu Căzănu cu privire la reorga= nizarea postului nostru de radio prin partici= parea firmei Marconi ~~de capital~~ ...italian. Deaceia Iuliu Maniu nu îşi părăsea rezerva diplomatică, iar regele îşi continua planurile de com= promitere şi fărâmiţare a partidelor. La constituirea guvernului Carol căzuse de acord că nu se va amesteca în guvernare. Promisiunea lui nu a durat nici trei luni. Deja dela sosirea

N. Cur.

– i – N. Can...

În ţară regele începuse să se înconjoare de favoriţi şi să impună numiri cu totul nepotrivite în slujbe foarte importante. La palat secretarul lui particular Puiu Dumitrescu juca un rol politic de importanţă fără să aibă altă calitate decât încrederea regală. Dacă o serie de apropiaţi au fost îndepărtaţi cu răsplăti=tă ingratitudine altă serie în schimb îşi făcea de cap sub acoperirea autorităţii regale. Cea dintâi numire scandaloasă făcută peste capul guvernului şi în ciuda opoziţiei directe a lui N. Titulescu a fost desigur - încă de pe vremea guvernului N. Iorga - trimiterea lui Dinu Cesianu ca ministru al ţării la Paris. Acesta nu avea altă ocupaţie decât de cronicar sportiv al ziarului "Dimineaţa" şi de frecventator obişnuit al saloanelor ciocoieşti din Capitală. Nimic din preocupările lui trecute, din experienţa lui de viaţă, din studiile sau înclinaţiile personale nu-l indica pentru un post de atât de înaltă răspundere. El a fost totuşi numit şi a func=ţionat la Paris spre hazul confraţilor săi din diploma=ţie şi spre distracţia cercurilor politice pariziene atât de

U cor ~~Foch~~ avide să găsească un subiect nou de glumă.

Iar Dinu Cesianu, în loc să întreţie legături cu personalităţile regimului pe lângă care fusese acre=ditat, nu găsea nimic mai nimerit decât să se în=conjoare de emisari ai partidelor monarhiste, de tineri scăpătaţi partizani ai casei de Orleans!

N. Carandino

Prostia lui Dinu Cesianu oricât ar fi fost de sportivă nu avea scadență imediată nici nu putea avea un ecou prea direct în opinia publică internă a țării. Favoriții locali însă erau mai grăbiți, mai agitați și mai provocatori. În lipsa lui Ion Mihalache titular al Ministerului de Interne care plecase în timpul vacanței pentru o călătorie în Grecia, o serie de generali dependenți de acest minister dar creaturi ale regelui au început să ia peste capul ministrului ~~[illegible]~~ absent măsuri administrative de ordin mai important. Acești generali, printre care era Gavrilă Marinescu prefectul de poliție, generalul Dumitrescu, tatăl secretarului „particular", generalul Ilcu, generalul Ștefănescu-Amza dădeau circulări și luau în mod ostentativ măsuri de autoritate menite să vexeze pe Ion Mihalache. Menținerea lor în posturi fusese totuși fixată de acord cu regele care pretexta că are nevoie în anumite poziții de persoane care să-i fie credincioase și să-i asigure securitatea personală. Rămăsese totuși stabilit că „generalii" respectivi vor asculta de autoritatea ministrului și că nu vor lua nici un fel de inițiativă fără prealabilă consultare și autorizație. La înapoiere Ion Mihalache, înștiințat de subsecretarul său de stat Armand Călinescu s'a prezentat la palat pentru a cere explica=

N. Carandino

ţării şi pentru a-şi prezenta ... demisia. Regele
care atâta aştepta nu s'a formalizat şi s'a gră-
bit să o primească. În mod vizibil generalii "rebeli"
faţă de autoritatea ministrului fuseseră dirijaţi în
scopul de a-l "opera". La consiliul de miniştri care
a fost convocat în grabă Ion Mihalache a infor-
mat pe colegii săi despre situaţie. Iuliu Maniu
s'a solidarizat imediat cu ministrul său de interne
şi a demisionat ... prin telefon. Întreg guvernul era
prin urmare la pământ şi criza din nou deschisă.
Este interesant de notat că Iuliu Maniu a susţinut
ulterior că atitudinea drastică a lui Ion Mihalache
a fost pripită şi nepolitică. Ar fi fost preferabilă - după
Maniu - o atitudine mai suplă care ar fi obţinut poate
reveniri şi satisfacţii. Ion Mihalache însă l'ar fi pus
pe rege în situaţia de a nu mai putea da înapoi.
După demisia lui Ion Mihalache însă pe o asemenea
temă de gravă atingere a principiilor constituţionale,
I. Car el Iuliu Maniu s'a grăbit să se solidarizeze ~~cu el~~
fiindcă ministrul în exerciţiu nu putea fi umilit
N. Car faţă ca umilinţa lui să nu se resfrângă asupra gu-
vernului şi deoarece ce demisia antrena în mod
automat căderea guvernului era preferabil ca aceas-
ta cădere să demaşte în faţa opiniei publice
purtarea regală. Aceste socoteli nu se potriveau

N. Carandino

tinoi cu situaţia practică de pe teren. Plecările lui Iuliu Maniu şi Ion Mihalache pe chestiuni de principii nu erau deloc în asentimentul majorităţilor care dealtfel îşi făcuseră socotelile de guvernare. Era de altfel obiceiul ca deputaţii, senatorii, primarii, prefecţii guvernamentali să trăiască larg din acontur preluate din bugetul statului sau al administraţiilor locale, aconturi pe care în cursul guvernării urmau să le acopere într-un fel sau altul, prin abandonarea lefurilor în compensaţie sau prin resurse obţinute din cine ştie ce speţuri din „afaceri". O schimbare de regim neaşteptată şi o venire la cârmă a unui guvern ostil ar fi însemnat o trimitere în bloc, la „parchet", a sute de fruntaşi sub acuzaţia de deturnare de fonduri publice, de furt din banii statului etc. etc. Aceasta era realitatea care mijea la orizont şi parlamentarii nu erau deloc dispuşi să o înfrunte cu resemnare. Pe de altă parte Iuliu Maniu şi Ion Mihalache simţind că majorităţile nu-i urmează în opoziţie n'au insistat. Al. Vaida Voevod s'a oferit atunci la consfătuirea majorităţilor ca o soluţie providenţială. Se pierdea prestigiul, se festelea obrazul, se dezavuau în fapt şefii... dar guvernarea continua. Regele care nu avea altă formulă gata, care îşi dădea

./.

N. Carandino

seama că aruncarea țărăniștilor în opoziție însemna în fond aruncarea lor pentru totdeauna pe linia radicală antimonarhică a lui Iuliu Maniu, a încredințat lui Vaida Voevod sarcina de a forma noul guvern cu sprijinul majorităților existente. El spera dealtfel că în ciuda legăturilor dintre „fratele Iuliu" și „fratele Alexandru", în ciuda supunerii tradiționale a celui din urmă față de voința celui dintâiu, el spera să poată ~~scoa~~ vâră între șefii național-țărăniști atmosfera de discordie a rivalităților personale pentru putere. Iuliu Maniu mai de voie, mai de nevoie a consimțit prin tăcerea la soluție, dar în semn de desolidarizare personală a plecat în streinătate. La aceiaș soluție a ajuns și Ion Mihalache. Astfel Al. Vaida Voevod a rămas stăpân pe teren, adică slugă regală la dispoziția clasei conducătoare pentru toate murdăriile și crimele necesare. Noul președinte de consiliu nu era dealtfel capabil să se orienteze singur în jungla politică. Atâta vreme cât lucra ca simplu pion al lui Iuliu Maniu era oprit din umbră dela greșelile prea mari. De astădată încolțise însă în el ambiția de a juca un rol propriu pe baza constatării că regele obligat de împrejurări și făcu apel la un

N. Car

I. N. Car

naționul-țărănist de marcă și la un ardelean
îl prefera în mod vizibil lui Iuliu Maniu și
îl împingea spre o despărțire de omul dela
Bădăcini. Intr'adevăr dela 1930 politica rege=
lui, de fărămițare a partidelor își urma dru=
mul ei sistematic. Partidele, incapabile de a se
apăra, se lăsau manevrate; fruntașii se gândeau
aproape toți la perspectiva unei cariere personale și
se grăbeau să abandoneze povara principiilor și
a legalismului, tradiție nescrisă a organizației în
partide. Pe lângă cazurile pe care le-am citat
mai sus în 1932 se întâmplase și desbinarea
din partidul averescan. Octavian Goga simțind
antipatia lui Carol pentru Averescu s'a gândit
la un joc propriu, joc pe care să-l armonizeze
cu evoluția stărilor de lucruri din Europa. Fi=
rește noul partid pe care l'a înființat, național
agrar, nu manifesta încă nici o veleitate făți=
șe față de magia fascistă sau antisemită.
Goga continua să-și mențină legăturile cu evreii,
să primească evrei în partid, ba chiar afișa în
opoziție cu ramura pur averescană un fel de
oportunism, de nuanțe aproape democratice.
"Țara Noastră" n'a intrat în polemică violen=

N. Carandino

ta cu „Îndreptarea" aşa cum era la noi obiceiul la declararea disidenţelor. Raporturile au rămas urbane, civilizate între cei doi şefi, dar toată lumea simţea că Averescu îşi încheiase cariera politică iar Goga se pregătea să înceapă efectiv, pe orişice poziţie ideologică şi cu orice obligaţie personală, o carieră nouă. Mirajul puterii era motorul tuturor acestor grupări şi scisiuni. Carol prin oamenii lui promitea iar politicienii credeau repede, de teama ca altă să nu le-o ia înainte. Nodul situaţiei politice era însă lupta, partida de şah dintre Iuliu Maniu şi rege. După căderea lui dela putere, în preajma banchetului dela „Gib", şi înainte de formarea guvernului Al. Vaida-Voevod, marele ziarist Niculae Iorga a găsit formula momentului politic: „În ţara asta un rege vrea să fie prim-ministru şi un prim-ministru vrea să fie rege!" – Liberalii se pregăteau să profite din umbră de acest conflict care ducea în mod matematic la excomunicarea lui Iuliu Maniu şi la trecerea naţional-ţărăniştilor pe al doilea plan. Pentru ei guvernul Al. Vaida Voevod era o ţintă uşoară şi bine venită, un popas care le netezea drumul spre

N. Carandino

putere. Cochetăriile noului şef de guvern
cu dreapta moderată, aduceau apa la moara
liberalilor care se pregăteau în stilul lor tradi=
ţional să se ofere represori atât străinătăţii
cât şi clasei noastre conducătoare. Vaida-Voevod
nu avea încă o linie politică precisă fie ea de
dreapta. El cădea prosteşte în toate cursele care
i-se întindeau aşa cum a căzut bunăoară în
afacerea invalizilor. Rămaşi pe drumuri, cu pensii
mizere şi fără posibilităţi de muncă, estropiaţii fo=
cului războiului erau grupaţi în societăţi conduse în=
deobşte de excroci care îşi făceau afacerile per=
sonale. Toate comitetele de conducere ale invalizi=
lor foiau de agenţi de siguranţă, de agenţi provocato=
ri şi mai presus de orice de „oameni ai ziarului
„Universul". Când Stelian Popescu simţea nevoia unei
manifestaţii naţionale fie pentru a stimula încasări=
le Ligii antirevizioniste, fie pentru a stimula
tirajul gazetei, îi scotea în stradă cu drapele, cu
proteze, cu decoraţii. De astădată un pretext
binevenit se oferea. Cererea de sporire a pensiilor
şi de acordare a dreptului de vânzare al produ=
selor C.A.M. Guvernul furat de altă preocupări
s'a trezit după o campanie conştientă a presei
liberale şi liberaloide, cu o manifestaţie monstru

[illegible]   N. [illegible]

care se îndrepta spre Palat. Ca de obiceiu Vaida la motivaţia interlopului sau anturaj a recurs la mijloacele extreme, de represiune. Şi fiindcă totuşi armata nu putea opri puhoiul, cordoanele de soldaţi desfăcându-se în mod firesc înaintea cerşetorilor şi a cârjelor, a scos pur şi simplu pompierii cu tulumbele stropind cu apă pe aceşti nenorociţi, mânaţi de nemernici desigur, dar îndrituiţi să aştepte dela ţară satisfacţie nevoilor lor elementare. Afacerea a făcut mare vâlvă şi a aruncat odiul asupra unei guvernări care totuşi în materie de represiune abia debuta. Simultan şi poate chiar contradictoriu, Al. Vaida Voevod subvenţiona prin Gh. Tătărăscu şeful lui de cabinet „Garda fier" care luase locul dizolvatei „Ligi a Arhanghelului Mihail". Preşedintele de consiliu se va lăuda mai târziu că el a fost „naşul gărzii de fier" şi că el a pus la dispoziţia „băieţilor" fondurile ordinei publice. Vaida „urmărea" în acest fel paralizarea curentului de stânga care devenise ameninţător în sânul muncitorimii şi spera să utilizeze formaţiile paramilitare ale tineretului de extremă dreaptă în opera de represiune. Nemulţumi-

N. Carandino

rile lucrătorilor ceferiști, dela „Grivița" îndeosebi, sporeau. Ei lucrau în condiții de sălbatică exploatare, cu salarii de mizerie, în ateliere descoperite și neîncălzite, sub amenințarea concedierilor nemotivate (pe motive pur politice) supuși tuturor curbelor de sacrificiu și tuturor calculelor spoliatoare ale administrației grăbite să „amendeze", să „rețină" să „suprime". Toate plângerile adresate pe cale ierarhică șefilor de resort nu dădeau nici-un rezultat, deși încă de pe vremea lui Iorga ele fuseseră formulate și înaintate cui de drept, deși ele păstrau un caracter strict sindical și se fereau să ofere pretextul unui refuz sub pretextul că ar fi acoperit o agitație pur politică. In Februarie 1933 toate căile fuseseră epuizate. Era clar că dreptate prin bună înțelegere nu se putea obține. La interne trona Vaida cu Armand Călinescu subsecretar de stat, la comunicații funcționa Eduard Mirto, epicureu preocupat de satisfacțiile unui egoism personal, la muncă era titular atentul doctrinar economist Ionel Răducanu mai versat în problemele bancare decât în cele muncitorești. Drama

s'a dezlănţuit cu rapiditate şi s'a cununat cu oarecare anevoinţă. Muncitorii au ocupat atelierele, Vasile Roaită a tras sirena de alarmă şi populaţia Capitalei a aflat dintr'o dată că nu e de glumit şi că muncitorii cer dreptate. In consiliul de miniştri a fost o adevărată panică. Fiecare căuta să se spele pe mâini şi să arunce asupra altuia răspunderea. Numai Vaida avea soluţie gata, soluţie lui, o soluţie care era dealtfel în tradiţia României moderne, formula lui Carp: „regele şi dorobanţul". A scos deci armata a înconjurat atelierele, a somat pe muncitori şi după ce a organizat cu ajutorul poliţiei o provocare dovedită" prin găurile făcute în zidul bisericii" din faţă cu burghiul şi nu cu gloanţele muncitorilor, a deschis focul. Astfel mişcarea dela Griviţa a fost înecată în sânge. Şefii muncitorimii au fost încarceraţi, atât cei găsiţi la faţa locului cât şi cei presupuşi că ar fi instigat pe rebeli. Au scăpat doar acei care au izbutit să fugă în Rusia. Ceilalţi în frunte cu Gheorghiu Dej, Chivu Stoica, Kişinevski şi alţii au intrat în procesul de mai

[signature] N. Carandino

târziu suferind condamnări și rămânând în
marea lor majoritate arestați până la 23 Au-
gust 1944. Printre cei care au izbutit să fugă
în Rusia unde l'au găsit deja refugiat pe
Em. Bodnăraș, cităm pe Doncea și pe Petres-
cu-Grivița. Ana Pauker a fost deasemenea ares-
tată și urma să fie judecată la Craiova în
timpul guvernării Tătărăscu. Trebuie totuși
menționat că Vaida-Voevod deși a reprimat
pe teren cu deosebită cruzime nu a aplicat
în închisori măsuri deosebite față de
arestații Griviței. Aceste măsuri vor fi opera
guvernului Duca următor la cârmă și îndeo-
sebi opera lui Gh. Tătărăscu fericit că
poate găsi în asuprirea extremei stângi un
echilibru la represiunea extremei drepte.
Masacrul dela Grivița a avut ecou doar
în presa democratică „Dimineața" și „A-
devărul" prin pana lui Teodorescu Braniște
nu s'a sfiit să ia atitudine în favoarea
muncitorimii iar relatarea dezbaterilor
procesului a fost de așa natură încât toți
cititorii au înțeles și dela ei, toată țara
a aflat caracterul de înscenare al

N. Cam[illegible]

deslănțuirii fraului. Depoziția celebră a preo=
tului dela „Grivița" care a spus cu toate riscu=
rile și spre cinstea lui, adevărul a fost spe=
culată cu destulă abilitate în ciuda difi=
cultăților scrisului sub cenzură. Alte ziare
și publicații ca „Facla", „Cuvântul liber"
„Stânga" „Bluze albastre" au continuat pe
această linie să mențină amintirea faptelor
în opinie. Cât privește majoritățile parlamen=
tare, îngrozite de perspectiva care li-se des=
chisese, dar temătoare de acuzațiile libe=
rale și ale dreptei, ele au trecut la ordi=
nea de zi. Au fost desigur destule gla=
suri singulare național-țărăniste care
s'au ridicat în favoarea muncitorilor,
dar despre o atitudine oficială a parti=
dului n'a fost vorba, nici atunci, nici
mai târziu. Cităm totuși printre
politicienii național-țărăniști care s'au
manifestat cu ostentație în favoarea
muncitorimii, pe primarul Dem. Dob=

N. Carandino

resen cu a sa „Ligă a drepturilor omului", pe deputatul de Argeș, N. Penescu, pe avoca=ții prezenți și ofensivi la proces Ella Negru=zzi, Romulus Gerroceanu. — Grupul lui Dem. Dobrescu era dealtfel situat la extrema stângă a partidului. Primarul care a făcut în Capi=tală operă socială utilă, care a dus la perfec=ție lumina electrică, apa, canalizarea, care a trasat orașului un aspect urbanistic modern, care administra în sensul interesu=lui general și nu în cel exclusiv al băieților dela „centru" cum era tradiția — are merite deosebite nu numai în acest sector în care a pus în mișcare cu atâta vioiciune târnă=copul, ci mai ales în domeniul democra=tizării veritabile a vieții noastre publice. S'au format la școala lui o seamă de tineri care au arătat înțelegere pentru orien=tarea adâncă a maselor dincolo de exploata=rea legionară și gogo-cuzistă. — Dar guvernul Vaida nu își epuizase destinul. El avea să primească primul și cel mai puternic asalt al „afacerii" care se deschidea: „chestia Skoda"

[illegible] N. Car[illegible]

O cercetare fiscală, aparent întâmplătoare, la reprezentanța casei Skoda a dus la sigilarea sediului și la descoperirea unui cont secret intitulat „Palaclibus" în care erau prevăzute sume de comision și inițiale indicatoare de nume. Presa a înregistrat faptele care au ajuns apoi în interpretare politică la tribuna Camerei. Doctorul Niculae Lupu a interpelat aducând acuzații precise. Contractul Skoda, declara el, fusese încheiat în condiții oneroase pentru stat, iar politicieni și membrii ai comisiilor de comandă și de recepție au primit „ofertuiri" grase pentru a-și da semnătura. El a acuzat precis pe Seletzki reprezentantul Skodei ca mituitor și fără a preciza numele celor mituiți a vorbit în așa fel încât, guvernul național-țărănist prin reprezentanții săi dela resorturile tehnice și comandamentele superioare ale armatei din acea epocă, apăreau în mod neîndoios vinovați de trafic de influență și abuz de putere. Doctorul Niculae Lupu era pornit să atace iar vehemența naturală a felului său de a vorbi s'au adăugat ca factor important la starea de moment; discursul reluat și comentat de toate ziarele a făcut o impresie formidabilă în opinia publică. Nimeni nu mai discuta probe sau amănunte cu privire la condițiile contractului. Se făcuse o atmosferă de așa natură încât toată lumea credea orice în principiu despre oricine avusese vre-o

N. Caran[illegible]

legătură cât de vagă cu această afacere. Drept prim ecou al campaniei s'a înregistrat arestarea lui Seletzki și sinuciderea generalului Sică Popescu președinte al Consiliului Superior al Armatei. După interpelarea Lupu au urmat o serie de alte interpelări și o campanie de presă susținută în „Universul" în „Cuvântul" și în presa liberaloidă. S'a ajuns repede la concluzia că generalul sinucigaș nu era în realitate vinovat și că el comisese gestul dintr'o slăbiciune sufletească la perspectiva răspunderii și anchetelor care l'ar fi diminuat ca autoritate. În schimb ziarele publicau cu insinuări mai mult sau mai puțin voalate numele politicienilor și se poate spune că n'a fost ministru național-țărănist mai important în cabinetul din 1930 care să nu devie obiectul acuzațiilor celor mai necontrolate. La aceste nume se adăugau și acele ale militarilor din comisii în frunte poate cu al generalului Cihoski ministrul de război. Dar obiectivele politice prime păreau a fi Iuliu Maniu și... Virgil Madgearu. Ce determinase explozia neașteptată a scandalului Skoda? Care era dedesubtul campaniilor de tribună și de presă? Care erau motoarele din umbră dinapoia fantoșelor agitate de primul plan? La aceste întrebări nu se poate răspunde decât prin examenul

situației destul de complexe din acel moment și printr'o serie de gradații ale cauzelor și ale efectelor. Cauza primă este totuși clară și anume de ordin economic. N. Malaxa ajunsese la apogeul influenței sale în industria metalurgică. Uzine și fabrici noi gata de pornire așteptau comenzile statului și respectivele aconturi. ~~pentru~~ Întreprinderile lui N. Malaxa toate de industrie grea nu puteau lucra în mod rentabil decât în stil mare pentru stat. Capa=bile de a fabrica armament în serie cel puțin în unele specialități ele se loveau de contractul Skoda deja încheiat de național-țărăniști și cu material în curs de livrare. Acest contract fusese concordant cu interesele lui Auschnitt acționar la Wickers care con=trola în parte și uzinele Skoda. Mai mult, se pare că uzinele Reșița obținuseră în stipulații ulterioare dreptul de a furniza în cadrul contractului unele piese de ordin secundar. Dacă se sista contractul Skoda și dacă se anula comanda, industria națio=nală ar fi preluat succesiunea comenzilor iar industria națională era la ora aceea N. Malaxa.

N. Car

Alta cauză importantă este desigur dușmănia re=gelui față de național-țărăniști și în deosebi dorin=ța lui de a-l distruge politicește pe Iuliu Maniu aruncând asupra lui suspiciunea corupțibilității. Desfășurarea politică și judiciară a chestiei Skoda avea să precizeze dealtfel aceste obiective. Era vizat Iuliu Maniu ca președinte de consiliu și

2. Cu

ca unchiu al lui Romulus Boilă care l'ar fi morfit cândva pe Seletzki într'o cerere de audienţă la preşedenţia de consiliu. Depoziţia lui Vasile Moria viitor „erou" în Spania era singurul temeiu al acestei afirmaţii, dar la aceasta depoziţie s'a adăugat ulterior falsul comisarului regal Pomponiu care a introdus într'o declaraţie alte amănunte în acelaş sens. Plutonierul care păstrase însă conceptul falsului comis şi care era grefier la Curtea Marţială a vândut acest concept partidului naţional-ţărănesc prin intermediul ziaristului L. Kalustian şi al casierului Ernest Ene care a plătit cincisute de mii de lei pentru a obţine dovada evidentă a falsului. Vaida-Voevod în tot acest răstimp se menţinea într'o parte rezervată poziţie de apărare manevrat fiind în acest sens de Camarila regală care avea tot interesul să amplifice chestia şi să o speculeze politiceşte. Înnapoiat în ţară, Iuliu Maniu a ţinut să ia cuvântul în Cameră şi săşi asume răspunderea întreagă a contractului şi a livrărilor. La acea epocă o asemenea intervenţie putea crea un revirimment în opinie publică. Deaceia Al. Vaida Voevod din ce în ce mai asevit cercurilor palatiste s'a opus sub pretextul că apariţia lui Iuliu Maniu pe primul plan ar fi îndârjit spiritele şi ar fi determinat mai ales din partea regelui concedierea guvernului. Un al treilea element important în deslănţuirea afacerii Skoda

N. Candea

a fost însuşi atitudinea Doctorului N. Lupu. Ne=
mulţumit de faptul că se înşelase în 1927 colaborând
cu Ionel Brătianu şi cu disidenţa lui ţărănistă
un ezhitea de atunci decât să-şi manifeste în
Cameră o prezenţă simbolică, Lupu încărcat de
datorii, avid de putere, dornic de o reabilitare în
faţa maselor a ascultat sugestiile emisarilor re=
gali. El mărturisea că interpelarea ar fi făcut-o
pe baza unui simplu denunţ anonim primit prin
poştă dar este foarte puţin plauzibil că - în ciuda
temperamentului său vijelios - s'a putut totuşi
angaja pe atât de şubrede baze. Se pare că nici pro=
misiunile lui Malaxa nici mai ales aceia a regelui de
a-l chema la putere n'au fost străine de caracterul
interpelării. Pe de altă parte Doctorul Lupu sim=
ţea că alegerile sunt aproape şi ca iscusit elector
N. Car mai simţea că o afacere de genul Skodei l'ar fi ajutat
imens în acţiunea lui antinaţional-ţărănistă de pe
teren. Trebuie ţinut seama în evaluarea acestor
hotărâtoare imponderabile printre altele şi de an=
tipatia fundamentală a Doctorului Lupu, faţă
de Iuliu Maniu şi de camarila lui precum şi de
N. car rivalitatea ~~tot cel~~ care-l despărţea de Virgil Madgearu cel care îi lua
locul în partid, în forurile de conducere. Libe=
ralii erau cei mai bucuroşi de unele întorsătu=
ră a lucrurilor. Toate manevrele abile ale

[illegible] N. Cand[illegible]

lui I. G. Duca de a se apropia de Coroană nu ar fi dus la un rezultat practic dacă atmosfera din țară nu ar fi fost cât de cât prielnică pentru liberali. Duca pentru a-și oferi serviciile ca președinte de consiliu stil lui Maniu și național-țărăniștilor trebuia să aibe măcar speranțe vagi că în alegeri

N. Car

ar fi putut obține ~~prima și~~ cele 40% și prima respectivă. Scandalul Skoda elimina în fapt de pe teren pe adversarii lor principali. Iar ceilalți în măsura în care ar fi exploatat în alegeri chestia Skoda ar fi făcut în fond jocul liberalilor slăbind poziția național-țărăniștilor. Toată lumea dela rege, la liberali, la lupiști, la maniuiști, la legionari avea interesul să se facă alegeri în pripă înainte ca justiția să poată delimita proporțiile Skodei și înainte ca valoarea politică a „scandalului" să se fi irosit în opinie. In mod evident rezultatele guvernului Vaida estompaseră efectul demisiilor de principiu iar regele pentru a evita interpretări dezagreabile s'a despărțit de secretarul său particular Puiu Dumitrescu și a păstrat pe camariliștii din slujbe în atitudini de modestă subordonare la autoritatea guvernului. In această situație la îndemnul anturajului său de atunci în care se distingea Armand Călinescu, Ion Mihalache a ieșit din umbră. Rivalitățile

N. Carandino

de persoane din partid, anumite slăbiciuni,
faţă de favoriţi, ale lui Iuliu Maniu, jocul cu preşe-
dinţii de consilii incapabili de a împlini măcar
funcţia de girant sau de prudenţă ale conducerii,
duceau în mod evident partidul la dezastru elec-
toral. Dizidenţele lui Iunian şi ale lui Lupu fără să
fie în fond periculoase diminuau puterea ţărăniştilor
radicali deşi declanşarea lor fusese prilejuită de
anumite acţiuni ale naţionalilor ardeleni sau chiar
ale lui Iuliu Maniu. Alunecarea lui Vaida spre
dreapta ameninţa pe de altă parte să creeze o peri-
culoasă confuzie în cadrele partidului. Iar rivalita-
tea lui cu Iuliu Maniu, deşi abia schiţate, deschidea
perspectiva unei influenţe directe a camarilei rega-
le în conducerea naţional-ţărănistă. Era pentru
moment clar că nu se putea merge în alegeri cu
activul moral al guvernării Vaida. Trebuia rea-
formată poziţia doctrinară a ţărănismului, fără
a nelinişti în vre-un fel pe rege, cu scopul de
a oferi posibilitatea unei colaborări între partid şi
coroană fără abdicări, fără concesii şi fără agi-
taţia problemelor particulare, intime ale lui Carol.
Acestea au fost motivele care au determinat
rostirea discursului dela Câmpulung şi au
creat platforma apropiatului „moment Mihalache".
Pretextul a fost oferit de inaugurarea unei

[illegible] N. Cara[illegible]

școli de cadre, școală care dealtfel nu a
funcționat decât câteva luni de zile. În cuvân-
tarea sa Ion Mihalache a răspuns la unele
acuzații curente în acel moment în contra partidu=
lui național-țărănesc și a aruncat în descuție
publică tema viitorului stat țărănesc întemeiat
pe realitatea satului și cu tendințe de a crea
un nivel ridicat de civilizație rurală. Discur=
sul fără să atingi în vre-un fel starea de lucru-
ri și atmosfera unei Europe bântuite de un vânt
reacționar, avea dincolo de unele concesii formale
un caracter social, un caracter de stânga și un
caracter antilegionar. Toate aceste teme contrazi=
ceau firește, la temelie, activitatea guvernului Va=
ida și orientările lui programatice. Discursul era
în fond o dezavuare tardivă, dar totuși o dezavuare
a celor ce se petrecuseră în aplauzele majorității
în 1933. El a dus, după cum era de așteptat
la demisia guvernului Vaida și la chemarea
liberalilor la putere cu Duca la președinția de
consiliu, Inculeț la interne, G. Tătărescu sub=
secretar la același departament, Dr. Angelescu la
instrucția publică și evident N. Titulescu la
externe. Alegerile au fost fixate pentru luna
Noembrie și toată lumea a intrat în campanie

electorală. (Personal m'am înscris în acea epocă în partidul național-țărănesc, alături de un prieten N. N. Matheescu, doritori amândoi să întărim prin activitatea noastră poziția stângii din partid. Și ulterior intrat ca redactor la ziarul „Facla" am scris articole, printre altele și politice, cu caracter ostil regimului liberal și cu nuanțe de simpatizant național-țărănist. Am avut dealtfel grija până în 1944 23 August, de a-mi menține independența de ziarist în comentariul vieții politice fără să ascund în mod ostentativ tendințele mele (~~politice~~), dar fără a colabora vreodată la nici-un oficios național-țărănist.) Problema cea mai acută din acel moment era însă problema „Gărzii de fier". Progresele ei în opinie erau considerabile. Ascensiunea lui Adolf Hitler oferea parcă un model predestinat, fatal și numeroși cetățeni dezorientați se pregăteau să asculte de „Căpitan" fără să aibe încă idei legionare, ci doar dintr'un sentiment de servilism ancestral. Tineretul îndeosebi era fascinat de atmosfera de legendă din jurul Gărzii de fier, de ritualul mistic al jurămintelor, al drapelelor, al săculețelor de pământ. Intelectuali obosiți și sceptici dar lipsiți de elementară cultură politică se închinau dictatorului și se întreceau în umilințe pentru

ță

N. Caran[illegible]

a-şi dovedi fidelitatea. Ţăranii şi muncitori se lăsau impresionaţi de magia cântecelor legionare, de marşurile de noapte, de taberele de muncă, de apariţia lui Codreanu tânăr şi frumos la chip călare pe un cal alb, de dinamismul tot atât de tinerilor săi aghiotanţi, de cămăşile verzi, de insigne, de ierarhiile lor publice ca şi de cele secrete. Plutea în jurul legionarilor un văl de suferinţe şi de crimă; un contrast evident se observa între unele cadre ciocoieşti ale lor şi altele de sănătoasă şi naivă extracţie populară. Disciplina dinăuntrul organizaţiei era de fier într'adevăr. Corneliu Codreanu exercita o putere absolută şi necontrolată. El nu se sfia să o manifeste acordând fie recompense nemotivate, fie pedepse umilitoare. Încrederea lui era suficientă pentru a ridica pe un legionar la cele mai înalte grade ale ierarhiei, după cum supărarea lui deslănţuia penalităţi bizare cum era
n. Car de exemplu condamnarea de a merge până la Ploieşti şi înapoi pe jos primind pe parcurs atestarea scrisă a şefilor legionari din regiune. Ceeace la rece pare astăzi ~~la~~ de neînţeles este cum au putut generali, profesori universitari, distinşi profesionişti liberi să accepte cu egală promptitudine o răsplată ridicolă sau o pedeapsă de=

[illegible]

gradanta din partea unui om care nu avea
nici măcar scuza unei valori excepționale.
Atunci însă așa era. Pe ruinele mișcării dela Grivița, pe dezamăgirea Skodei setea de dreptate socială a mulțimilor căuta un drum nou și îl urma fără să-și dea seama că el duce la pierzare. Cercurile oficiale din occident, cele dela Londra și îndeosebi cele dela Paris erau impresionate, la informarea ambasadorilor respectivi din București, de viitorul care se profila țării la orizont și mai ales de soarta echilibrului politic al sud-estului european. Era netăgăduit că legionarii mergeau la o mare victorie electorală și că această victorie i-ar fi plasat printre principalii competitori la putere. Simpatiile lor filogermane nu erau secrete, iar caracterul fascist al mișcării era deasemenea categoric. Se pare că prin N. Titulescu cancelariile europene ar fi intervenit pe lângă Duca pentru a-l îndemna la o represiune prealabilă. Mai târziu însă acelaș N. Titulescu răsturnat de Carol prin 1936 va protesta într'un penibil articol („Eu și garda de fier") apărut în „Universul", împotriva

acestei acuzațiuni. Dar în preajma alegerilor din toamna lui 1933 circulau tot felul de zvonuri în acest sens. Se spunea bunăoară că ar fi fost vorba de o intervenție directă a lui Léon Blum, sau că Briand ar fi pus neted chestiunea dizolvării gărzii de fier etc. etc. Fapt este că atitudinea violentă a presei din Sărindar, în mod vădit inspirată, și faptele de nemaipomenită teroare ale guvernului Duca încurajau cele mai fantastice interpretări. Liberalii informați de agenții lor electorali despre situația de pe teren luau în fond măsurile lor tradiționale: arestau, băteau, schingiuiau, corupeau etc etc. Clienții lor însă nu mai erau acei de odinioară; legionarii răspundeau la teroare prin teroare dublă iar organele administrative se arătau din ce în ce mai descurajate. În această atmosferă după ce listele electorale au fost depuse și pentru a evita orice camuflare guvernul Duca dizolvă "Garda de fier". Operația se îndeplinea după termenul final al înregistrării listelor: Legionarii se trezeau deci scoși din alegeri, cu cadrele lor electorale demascate și expuse răzbunării liberale, cu o serie de cheltuieli și de pregătiri rămase nefructifica

N. Carandino

și cu partida politică de moment iremediabil pierdută, cu dezorientarea partizanilor îndemnați să-și dea votul altor organizații cu program similar etc. etc. Era în mod manifest o nedreptate evidentă, o aberație legală, dar asemenea gesturi clasa conducătoare ~~mai~~ comisese față de organizațiile muncitorești, fără ca emoția stârnită în opinie publică să se apropie măcar de indignarea unanimă din Decembrie 1933. Așa bunăoară cu câțiva ani înainte cinci deputați comuniști legal aleși în parlamentul N. Iorga, au fost invalidați sub motivul că sunt comuniști în locul lor intrând printre alții și Ionel Dimitrescu fiul redactor al „Curentului", promotor al campaniei „antibolșevice" și candidat nefericit în aceleași alegeri. Iar majoritatea și opinia publică s'au mulțumit să aplaude. „Băieții" erau însă în grațiile nemărturisite ale burgheziei conducătoare. Doar liberalii de nuanță Duca se temeau de ei și de pagina pe care o întorceau în istoria țării dar ei erau puțini și izolați chiar în propriul lor partid. Dizolvarea Gărzii a fost însoțită de numeroase arestări în Capitală și în provincie. O atmosferă de nemaipomenită teroare domnea și în această atmosferă un zvon prevestitor circula în voie: „legionarii îl vor asasina pe Duca".

Acest zvon public devenea pe zi ce trecea mai consistent. Toată lumea aștepta evenimentul enervată că el întârzie și că nu confirmă „informații din sursă sigură". Regele asista în aparență neutru la această dramă în pregătire. Nae Ionescu scria în „Cuvântul" articole pline de grave insinuări. Iar ministrul de interne Inculeț nu lua, ca din întâmplare, nici-o măsură pentru apărarea personală a președintelui de Consiliu. Alegerile se încheiaseră cu un „succes" liberal obținut prin mijloace de falsificare și de agresiune. Național-țărăniștii veneau în fruntea opoziției urmați de celelalte partide mici, toate prezente dar toate slab reprezentate. În noaptea de revelion glonțul „Nicadorilor" asasina pe I.G. Duca în momentul în care cobora în gara Sinaia pentru a merge la palat. Crima a rămas până astăzi în dedesubturile ei misterioasă. Nae Ionescu în articolele lui din „Cuvântul" sub impresia momentului și schițând deja o orientare spre legionari lăsa să planeze tot felul de bănuieli asupra acelora care din interes nu împiedecaseră săvârșirea lucrurilor, deși ar fi putut la timp să o facă. Era cert că ordinul pornise dela Codreanu, dar se punea întrebarea dacă asasinarea lui Duca servind atât de niment interesele regale nu fusese tolerată de

C.i N. Cord

Carol și de uneltele lui din partidul liberal.
Intr'adevăr raporturile dintre rege și Duca nu erau cordiale. Ele se resimțeau de amintirea atitudinii din trecut a președintelui de consiliu. Iar cariera lui Tătărăscu și a lui Inculeț s'au edificat pe temelia politică a acestui cadavru. Asasinatul lui Duca amintea cu 3-4 ani înainte un precedent. C. Anghelescu subsecretar de stat la domenii fusese împușcat – dar a scăpat cu viața – de un oarecare Bega care îl învinuia că fiind bulgar de origine l'ar fi părtinit pe localnicii din Cadrilater împotriva coloniștilor proaspăt sosiți din munții Pindului. Acest atentat, deși a făcut destulă vâlvă la săvârșirea sa, a trecut repede în uitare și „macedonizarea" vieții noastre publice, deschiderea lanțului nesfârșit de execuții, de asasinate, de răzbunări, se socotește de obicei dela omorârea lui Duca. Opinia publică era ~~departe~~ străină însă de a bănui, la începutul anului 1934, că această crimă departe de a fi un epilog deschidea un capitol nou. Fapt este că asasinarea lui Duca aruncase într'o atmosferă favorabilă și cu un prisos de justificări politice, așa încât procesul care a urmat fixat la foarte scurt interval a beneficiat de această ambianță bolnăvicioasă. La guvern după Duca a urmat pentru câteva zile o formulă Doctor Anghelescu, formulă care a fost înlocuită prin chemarea lui G. Tătărăscu la președinția de consiliu ~~fără~~ și la menținerea lui până în toamna anului 1937. Guvernarea fostului subsecre-

N. Car

N. Car

[signature] N. Car[signature]

tar de stat a început prin judecarea procesului Duca. Toţi fruntaşii „Gărzii de fier" au fost arestaţi fără nici-un fel de socoteală şi toţi au fost implicaţi în proces. Iar procesul a fost organizat în aşa fel, cu atâta îngăduitoare slăbiciune, cu atâtea greşeli de elementară tactică judiciară încât pare neverosimilă ipoteza că simpla întâmplare şi nu premeditarea ar fi putut cumula atâta înnoroată prostie. Intâi, implicarea lui Zizi Cantacuzino general impunea grade similare la judecători şi procurorului general. Selecţionarea acestora din urmă, toţi aflaţi în preajma ieşirii la pensie şi în fapt independenţi de guvern, dar toţi legaţi de Zizi Cantacuzino prin solidaritate de castă, modifica în mod net caracterul procesului. Intr'adevăr, în afară de cei trei asasini, nimeni nu avea un dosar mai încărcat decât acest Zizi Cantacuzino care trimitea condamnări la moarte scrise la maşină tuturor oamenilor politici adversari fără să uite să păstreze şi copie. Or deoarece el nu era condamnabil de către un compleet de generali, achitarea lui atrăgea în mod mecanic şi achitarea celorlalţi împotriva cărora nu exista nici-un fel de probă. Astfel, procesul desfăşurându-se în condiţii de propagandă politică legionară liberă şi nu cu elementare garanţii de justiţie severă, Consiliul de Război a condamnat pe

Cei trei asasini la munca silnică pe viață și
a achitat pe toți șefii legionari care la interogatorii
au ținut adevărate discursuri de întrunire publi=
că și la ultimul cuvânt au făcut paradă de
inocență și de modestie. Mai mult, după achitare,
atât completul de judecată cât și procurorul general
s'au înscris în garda de fier. Impresia în opinia
publică era de așa natură încât legionarii apă=
reau ca victime iar guvernul neputincios moștenea
odiul silniciilor lui Duca din perioada electorală.
Pentru a șterge această impresie s'a organizat atunci
un al doilea proces, o penibilă înscenare de
poliție împotriva colonelului Precup acuzat de com=
N. Car. plot ~~...~~ anticarlist. Extinderea acordată afacerii
în presa timpului, luxul de armament prezentat ca
corp delict în dezbateri, severitatea condamnărilor,
caracterul spectacular al degradărilor ulterioare —
toate arătau fără putință de îndoială că se
amplificase un sâmbure real dar neînsemnat pentru
a se obține, cu orice preț, un efect de diversiune.
La ambele procese au venit să depună persona=
lități politice de mâna întâia. Este de notat buna=
oară că Vaida Voevod a venit la procesul legio=
narilor și a depus foarte favorabil, iar Iuliu
Maniu la procesul lui Precup a făcut declara=
ții care desvăluiau din nou, public, relațiile

N. Car.

regelui cu Elena Lupescu. Atacurile şefului
naţional-ţărănist împotriva favoritei, deşi erau
în bună tradiţie istorică a luptelor din trecut
contra absolutismelor regale, nu aveau în toate
cercurile ecoul scontat. Mediile burgheze, clerica=
le şi moralizante din Ardeal erau fireşte sensibile
la purtarea, puţin regală şi puţin conjugală, a lui
Carol. Elena beneficia de simpatia pe care o a=
trage în asemenea întâmplări victima, soţia pără=
sită, iar regele Mihai, devenit prin avizul istoric
al lui N. Iorga simplu voevod de Alba Iulia, se
bucura şi el de avantagiile vârstei fragede şi ale
inocenţei în ochii tuturor iubitorilor de căsnicii
convenţionale. In vechiul regat într'o anume lume
de mahala revelaţiile lui Iuliu Maniu despre
viaţa intimă a regelui făceau deasemenea senzaţie,
la repulsia faţă de destrăbălarea curţii regale
adăugându-se şi o nuanţă antisemită. Elena
Lupescu era evreică şi era bănuită că intervine
pe lângă rege în apărarea coreligionarilor ei, aşa
cum făcuse biblica Esthera. Erau dealtfel mulţi
care ar fi tolerat regelui o amantă oficială, dar
nu una de sânge semit. Bătrânul Lupescu pe
dealtă parte, fostul farmacist dela Sulina care
ajunsese la o vârstă canonică, ducea o viaţă de
huzur şi de petrecere, întreţinând actriţe, sub-

venţionând teatre etc etc. şi scandalizând în calita=
te de socru regal pe monarhiştii grijulii de pres=
tigiul Coroanei. Dar toate acestea erau ecourile
cazului Lupescu în mulţime şi încă într'o anume
mulţime. Mediile intelectuale mai sceptice în ace=
menea probleme şi mediile politice mai înclinate
spre soluţiile practice decât spre campaniile de
reformă morală vedeau cu ochi deosebiţi problema.
Iar părerea acestor cercuri ajunsese preocupătoare
chiar înnăuntrul partidului naţional-ţărănesc unde
fruntaşii nu ascundeau că lupta lui Iuliu Maniu
contra Elenei Lupescu nu poate avea decât un singur
efect pozitiv: îndepărtarea permanentă a partidului
dela putere. Ion Mihalache era împins de aceste grupuri,
formate din ţărănişti îndeosebi, care credeau posibilă
o apropiere de rege prin evitarea motivelor de fric=
ţiune şi printr'o stăruitoare şi respectuoasă operă
de persuadare. Era poziţia acelora care vedeau în
Carol un rege pasionat dar plin de bune intenţii=
ni şi care îşi închipuiau că tolerându-i pasiunile
un guvern naţional-ţărănesc, urmaş al guvernului
Tătărăscu ar fi putut încerca multe reforme de
interes general, social. Iuliu Maniu a precipitat
atunci lucrurile şi a intervenit în mod senzaţional
în momentul politic. A convocat anume comite=

[illegible]

-tul central executiv al partidului şi a prezentat de=
misia lui dela conducere şi din toate demnitățile pe
le ocupa în ierarhia național-țărănistă. A declarat
că el se retrage din viața publică, dar că rămâne
în partid ca simplu membru fără nici-un fel de ames-
tec în orientarea şi în diriguirea lui. Pentru a fi cât
mai departe de viața politică el a comunicat că luase
hotărârea de a se retrage la moşia lui părintească
dela Bădăcini. Stăruințele formale care s'au depus ne=
având nici-un efect, Ion Mihalache a fost ales preşe=
dinte al partidului, iar Iuliu Maniu a declarat că în
această calitate îi va da ascultare. Retragerea avea un
caracter vădit anticarlist şi era ultimul semn de
protest şi desolidarizare al aceluia care urma, din
sihăstria dela Bădăcini, să ofere opiniei un contrast
izbitor cu fastul şi imoralitatea vieții regale. Gestul des-
coperea coroana şi crea lui Iuliu Maniu legenda de
victimă a intransigenței sale morale. „Omul dela Bă=
dăcini" rămânea în realitate în centrul vieții publice, în
poziția de acuzator tăcut dar nu mai puțin elocvent.
In acelaş timp el lăsa curs liber experienței Ion Mi-
halache pentru ca dovada concretă a intențiilor rea=
le nutrite de Carol să devie, în ochii tuturor eviden-
tă. Dar Ion Mihalache nu primea numai greaua
moştenire de a restabili raporturile cu coroana
ale unui partid în care Iuliu Maniu era şef chiar
fără titluri oficiale. Ion Mihalache primea şi

[illegible]

însărcinarea delicată de a lichida cazul Vaida care se apropia de scadență. Lui Iuliu Maniu nu-i convenea să apară deschis în calitate de călău apolitic al fostului său prieten de o viață. Prefera, pentru opinia publică din Ardeal, ca formele să fie îndeplinite de un regățean cu autoritate care să nu fie bănuit că are în această problemă, motive de rivalitate personală. Un lucru era clar în această conjunctură: guvernul Tătărăscu rămânea la putere până la expirarea mandatului parlamentar, așteptând ca în acest interval viața politică să capete o limpezire. Național-țărăniștii sub noua conducere părăseau tonul ofensiv împotriva camarilei regale și duceau față de guvern o campanie de opoziție fermă dar lipsită de agresivitate. Tătărăscu avea deci în actualitatea politică practică doi adversari care se aflau în obligata poziție defensivă și care așteptau opera timpului: legionarii dizolvați, menținuți în ilegalitate și încercând pe ascuns să separe autoritatea guvernului și să se reorganizeze și național-țărăniștii care își mistuiau cu anevoință și frământare dificultățile lor interne, de partid. Tactica politică și momentul european i-au impus, lui Tătărăscu în linia lui de gândire oportunistă și lipsită de scrupule sprijinirea grupului Goga-Cuza

Cuza, ca un fel de pavăză dublă împotriva
celor doi adversari. Între timp Octavian Goga
evoluase. Partidul lui, național-agrar, sub influen-
ța fascismului german și italian se radicaliza. El
a mers în mod firesc spre ideia antisemită, care zăcea
mocnit în sufletul poetului, și a ajuns la o fuziune
cu gruparea Cuza. Ambele organizații își dădeau
seama că exista un vid în viața politică legală și
se ofereau să-l ocupe. Noua formație, partidul
național-creștin, sub președinția de onoare a lui A.C.
Cuza și sub președinția activă a lui Octavian Goga,
era în realitate un satelit al guvernării
Tătărăscu. Valoarea electorală a ramurii gogiste
era mediocră. Cuziștii aduceau în schimb zestrea lor
de voturi din județele Maramureșului, Bucovinei, nor-
dul Basarabiei și nordul Moldovei, zestre consistentă
și care în multe locuri rezistase chiar asaltului
legionar. Pentru moment însă nu era vorba de ale-
geri, ci de luptă de presă și de luptă parlamentară
și în acest scop noi ziare și reviste de dreapta au
apărut în circulație iar deputații celor două nuan-
țe, adunați laolaltă, au început să ducă în Came-
ră o luptă de un caracter cu totul special. A
fost tratată această perioadă epoca în care minis-
trul de interne Inculeț a aplicat cu totală lipsă
de scrupule și cu criminală inconștiență, metode-

le de provocare şi de sadică viclenie ale Okhranei de pe vremuri. Curentul antisemit era lăsat să se desfăşoare liber. Ziarul „Porunca Vremii", condus de Ilie Rădulescu un gazetar fără talent dar cu temperament combativ, a introdus în presa ţării stilul foilor naziste şi îndeosebi genul lui Julius Streicher din „Der Stürmer". Alte publicaţii săptămânale de acelaş ton menţineau atmosfera menită să creeze o stare de spirit în care un guvern democratic să fie imposibil. In Cameră gogo-cuziştii urmăreau la tot pasul activitatea deputaţilor naţional-ţărănişti în aşa fel încât guvernul să aibe în conflictele dintre partidele de opoziţie rolul comod de arbitru. Grigore Iunian aflat între anii 1934 şi 1937 la apogeul marelui său talent de orator parlamentar, ducea de unul singur o vehementă luptă antiliberală cu Inculeţ drept obiectiv prim. Din păcate activitatea şefului radical-ţărănist foarte frumoasă şi foarte valabilă din punctul de vedere al politicii pure nu parvenea să clintească realităţile de fier ale regimului. Mai ales datorită şi faptului că însufleţit de o ură pătimaşe, necontrolată contra lui Virgil Madgearu, pierdea adeseori din vedere obiectivul principal şi îşi istovea forţele şi iscusinţa

N. Carandino

criticând pe Virgil Madgearu care, el însuşi, se
afla în opoziţie. Grigore Iunian care nu era
economist studiase într'adevăr cu temeinicie
problemele bugetare şi în genere finanţele publice
numai pentru a putea combate şi „distruge"
autoritatea profesorului dela Academie. Iar
liberalii profitau de această vrajbă personală.
Bunăoară când Cancicov proaspăt ministru
de finanţe a vorbit la Cameră prezentând bugetul,
cu toate stângăciile unui avocat provincial de
Curte cu juri, Virgil Madgearu a luat cuvântul
pentru a-l combate şi a reuşit într'un discurs
precis, scurt şi sever să demonstreze că vistierni-
cul liberal nu cunoştea problemele. Dar în replică
n'a zglăsuit cel vizat, care năduşea pe banca
ministerială, ci Grigore Iunian care atacând violent
vorbirea lui Virgil Madgearu a deplasat obiecti-
vul politic al discuţiei. Singurele şedinţe de at-
mosferă opoziţionistă reală erau cele dela prelun-
girea din şase în şase luni a legii de cenzură şi
stare de asediu. Atunci toţi opozanţii veritabili
luau cuvântul şi printre ei, niciodată nu lipsea
Iuliu Maniu care venea special dela Bădăcini
pentru a vorbi şi pentru a demonstra că mă-
surile excepţionale sunt menţinute şi exclusiv

N. Carand

pentru a apăra...persoana Doamnei Elena Lupescu. Nimic altceva din situaţia socială şi politică din ţară nu ar fi justificat "asemenea metode. Toate acestea fireşte pentru ca discursul să fie înregistrat în „Monitorul Oficial" şi pentru ca să fie torpilată poziţia celor care menajau, în partidul naţional-ţărănesc, Coroana. Într'adevăr retragerea politică a lui Iuliu Maniu nu era completă. El ieşea din când în când din mutism şi vorbea la câte o adunare ţărănească, unde era convocat, despre subiectul preferat şi pe care îl cunoştea destul de bine. Aceste discursuri, evident, nu apăreau în ziare din cauza cenzurii, dar ele circulau scrise la maşină, trecute la „Gestetner" prin toată ţara. Cel mai cunoscut dintre ele a fost discursul dela Vinţ, dar Iuliu Maniu a ţinut multe altele, la intervale bine calculate şi în momente în care puteau produce efectul scontat. Ion Mihalache răspundea la toate acestea că el, personal, nu poate împiedeca pe Iuliu Maniu să vorbească în calitate de simplu particular, în tot ceeace priveşte viaţa

N. Carandino

publică. El adăuga că părerile lui Iuliu Maniu îl angajează personal şi că ele nu influenţează linia partidului. „Omul dela Bădăcini" mai acţiona şi prin pana lui Zaharia Boilă care sub pseudonimul George Ohăteanu scria articole în mod vădit inspirate în paginile gazetei ardelene „România Nouă". Cunoscând legăturile lui Iuliu Maniu cu Zaharia Boilă şi caracterul nemărturisit de oficios manist al „României Noi" gazetele din Bucureşti se grăbeau să publice şi să comenteze articolele lui George Ohăteanu, asigurând pe această cale ideilor antocarliste o circulaţie mult mai mare decât putea spera modesta foaie de provincie. Ieşirile lui Iuliu Maniu serveau uneori pe Ion Mihalache obligând pe rege să-l menajeze şi să-i trimită emisari care să-i promită o succesiune constituţională. Dar aceste atacuri întinzându-se şi „România Nouă" depăşind măsura, Ion Mihalache a mers până acolo încât l'a exclus din partid pe Zaharia Boilă. Oridecâteori

~~~ N. Carandino
~~~

Dacă Mihalache se supăra împotriva acestui satelit al politicii sale proprii şi supărarea lui ameninţa să ia forme violente, Iuliu Maniu făcea gesturi de apropiere şi de falsă umilinţă participând la festivităţi familiale la Topoloveni, unde lăuda curăţenia vieţii particulare a învăţătorului şi calităţile de gospodărie ale „doamnelor" din casă, sau preamărind în discursuri publice sau conversaţii particulare însuşirile lui Ion Mihalache la cât mai înalte răspunderi. Lauda lui Iuliu Maniu deservea însă (mai mult decât atacurile), pe şeful partidului naţional-ţărănesc în calitatea lui de exponent al unei politici străine de influenţa manistă. Regele întâlnea pretutindeni pe Maniu şi ecoul gândirii lui, ori în spre cine se întorcea dintre şefii naţional-ţărănişti şi îşi dădea mai ales seama că nu Ion Mihalache ar fi fost în stare să stăpânească influenţa lui Iuliu Maniu sau ar fi consimţit să o distrugă. Speranţa veritabilă rămânea tot în Al. Vaida Voevod şi în posibilitatea de a desface o prietenie particulară şi politică veche de aproape patruzeci de ani. Dar toată lumea se

[illegible] N. [illegible]

îndoia de o asemenea eventualitate și
numeroși observatori ai vieții publice rămîneau
că există în realitate o înțelegere, tacită sau
expresă, între cei doi ardeleni și că regele
va fi până la urmă dezamăgit în speran=
țele pe care și-le clădea. Dar sciziunea s'a
putut fi evitată până la urmă. Ea s'a realizat în
momentul în care Vaida la insistențele camarilei rega=
le a avut impresia că momentul extern și intern îi este
favorabil. Tema pe care a adoptat-o și felul în care a
lucrat în comitete au fost de o stângăcie prea mare, pen=
tru ca rezultatul să fi putut fi favorabil. Într'adevăr
„numerus valahicus" al său parafraza logica studen=
țească a lui „numerus clausus" dar avea o rezonanță
N. Car încă mai redusă, ~~decât~~ lipsindu-i un caracter cât
de cât social. Prin „numerus valachicus" Vaida
N. Car cerea pur și simplu ~~în~~ „locuri mai numeroase pentru
Românii de sânge în ... consiliile de administra=
ție. Această valahizare a consiliilor se încadra
în curentele de „românizare" și „naționalizare" și „protec=
ție a muncii naționale", dominante în epocă, dar
nu putea impresiona decât o minoritate de
paraziți din clasa conducătoare dornici să
ocupe salarii și „jetoane de prezență" fără alt
efort decât al prezentării actului de naștere

— i — N. Caran[illegible]

Valahismul a făcut totuşi oarecare vâlvă în provincie unde politicieni ambiţioşi au căutat să profite de atmosfera de dreapta. dar vâlva nu a durat mai mult decât un sezon. Fruntaşii dela centru însă s'au arătat mai puţin sensibili la noua doctrină. In şedinţa comitetului central executiv special convocat ca să rezolve cazul Vaida au fost dezbateri pasionate. Au luat cuvântul în contradictoriu şi Vaida şi Iuliu Maniu expunându-şi fiecare punctul de vedere, Maniu având fireşte abilitatea de a se arăta foarte îndurerat, de a invoca prietenia veche şi de a face aparent toate concesiile posibile. Ruptura s'a făcut însă fără ca Vaida să poată atrage lângă el decât o serie de nemulţumiţi personali sau de sateliţi fără valoare ca: Voicu Niţescu, C. Angelescu, Sever Dan, părintele Man, etc. etc. In realitate pe tema oportunistă a ajungerii cu orice preţ la putere, cu maximum de concesii făcute regelui, el avea mult mai mulţi partizani, dar această teză neputându-se publi specula partizanii au rămas pe loc şi au amânat momentul manifestării lor sincere. A fost grupul, pe atunci denumit al „vaidiştilor cu întârziere", grup din care făcea parte Armand Călinescu, M. Ghelmegeanu, Petre Andrei, M. Ralea Dinu Simian şi mulţi alţii. - Plecarea vaidiştilor a prilejuit însă la oarecare interval o surpriză în viaţa publică: Doctorul N. Lupu a

a revenit în partid cu întreaga sa dizidență. Evenimentul avea o întreită semnificație: 1) el contracara politica regelui de fărâmițare a partidelor 2) el mina toată autoritatea morală a campaniei Skoda 3) el întărea aripa pur țărănistă din partid și accentua caracterul lui democratic. Într'adevăr regele urmărea în mod metodic suscitarea de dizidențe, iar aceste dizidențe deși nu aveau ecou în masele electorale, rămase în genere credincioase partidelor „oficiale"; aceste dizidențe izbuteau să creeze confuzie în viața parlamentară și în agitația culiselor politice bucureștene. Afacerea Skoda pe de altă parte continuase să fie speculată de guvern în legislatura din 1934. Comisia de anchetă prezidată de Aurelian Bentoiu lucra de zor iar raportorul Alexandrini, ținea mereu discursuri fulminante contra lui Maniu. S'au edificat astfel unele rapide cariere personale: Bentoiu a devenit ministru de justiție, Alexandrini ministru de finanțe dar nu s'a putut ajunge în speță la nici un rezultat temeinic. Înalta Curte de Casație a achitat și pe Iuliu Maniu și pe generalul Cihosky și pe toți ceilalți acuzați. Revenirea lui Lupu la național-țărăniști, el care fusese principalul interpelator, avea o valoare politică mai grea, anulând în conștiința publică serio-

N. Carandino

zitatea întregii afaceri. Este totuşi neîndoios că la încheierea contractului Skoda s'au împărţit, după sfânta tradiţie a regimului capitalist, o serie de comisioane. Beneficiarii obişnuiţi ai acestor operaţii de corupţie sunt în genere preşedinţii şi membrii influenţi ai comisiilor de comandă şi de recepţie. La aceşti militari se adaugă adesea şi câte un ministru, doi pur politic dar el nu are nici-un interes să-şi mărturisească fărădelegea. Seletzki în speţă, reprezentantul Skodei a tăcut şi lucrurile au rămas pentru vecie necontrolabile. In cazul despre care vorbim este iarăşi de menţionat că personalităţile direct vizate în campanie, din motive pur politice, n'au fost desigur acelea care au încasat comisioanele. - Revenirea lui N. Lupu a întărit, în altă ordine de idei poziţia democratică a partidului şi a fortificat iremediabil, în echilibrul din partid, „momentul Mihalache”. Doctorul Lupu va avea prilejul să intre vijelios în bătălia politică pentru a lupta în alegerile parţiale. Guvernul Tătărăscu rejisa în aşa fel opinia publică din ţară încât se năşcuseră nedumeriri cu privire la valoarea actuală, pe teren, a partidului naţional-ţărănesc. Agitaţia gogo-cuziştilor, succesul de tiraj al publicaţiilor de dreapta, progresele legionarilor

N. Cand[illegible]

în masse, atmosfera din Europa totul lăsa să se bănuie o posibilă modificare a sentimentului popular. Două alegeri parțiale s'au oferit ca pretext de sondaj și de...presiune, cele dela Hunedoara, cele dela Mehedinți. La Hunedoara candida Ghiță Pop împotriva unui liberal iar la Mehedinți Doctorul N. Lupu avea drept contracandidat pe Octavian Goga. În marele și industrialul județ ardelean lucrurile au mers relativ ușor. Electorii ardeleni ai partidului, concentrați la fața locului, au încheiat front popular cu toate organizațiile muncitorești de stânga și de extremă stângă, inclusiv cu „Frontul plugarilor" al lui Petru Groza și cu partidul comunist. Ghiță Pop a fost ales cu mare majoritate. La Mehedinți însă lupta a fost foarte aprigă. Județul avea un pronunțat caracter rural. Goga avea în Tilică Ioanid un bun elector local și a adus în județ ca propagandiști trupe de „lăncieri" în cămăși albastre", formație paramilitară a partidului național-creștin. Dela sine înțeles el dispunea și de administrație și de jandarmeria guvernamentală. Rezultatul a fost totuși în favoarea național-țărăniștilor: Doctorul N. Lupu a câștigat alegerea după o luptă crâncenă.—

N. Carandino

Toate aceste evenimente dela suprafața vieții politice aveau însă o importanță relativă. Doar înregistrate ca eșecuri național-țărăniste ar fi avut un efect asupra șanselor lui Ion Mihalache. Așa însă, ele se înscriau în scurgerea timpului fără să turbure planurile celebrei partide de poker: Max Auschnitt, Ernest Urdăreanu, N. Malaxa și Elena Lupescu. Aceștia în fond hotărau și influența lor asupra voinței regale era nemăsurată. Nu se ținea seama decât de factorii europeni de presiune imediată. Acești factori evoluaseră însă cu repeziciune în ultimii ani. Rusia sovietică revenise la politica Genevei. Litvinov colabora cu guvernele occidentale împotriva dictaturilor. Mussolini cucerea totuși Abisinia și rezista sancțiunilor decise de Ligă. Războiul civil din Spania determina intervenția directă a fascismelor legate în „axa" pe care doar înfrângerea militară avea să o rupă. Hitler câștiga rând pe rând Saarul, remilitarizarea zonei renane și în fine Anschlussul. Politica franceză pe continent pierduse, după asasinarea lui Alexandru al Iugoslaviei și a lui Barthou, orișice inițiativă. Formula frontului popular galvaniza în statele amenințate de fascismul intern, energiile clasei muncitorești și aduna laolaltă în apărarea libertăților cetățenești indivizi pe democrații de

— · — N. Carandino

~~de~~ toate manțele. Organismele satelite ale Quai d'Orsay-ului și ale Foreign-Office-ului pe continent, Mica Antantă, Înțelegerea balcanică, șovăiau sub presiunea diplomației hitleriste și sub intriga fascismului intern. Polonia condusă de regimul colonelilor făcea un joc periculos de basculă fără să-și ascundă preferințele de castă pentru junkerismul prusac. Războiul era în aer și toată lumea doritoare de a-l evita căuta salvarea în formule juridice, în pacte, în definiții, în declarații. Țările mici se grăbeau să se fascizeze clasele conducătoare și monarhiile respective încercând să obție în acest chip o imunizare împotriva nazismului anarhic, dizolvant, dirijat dela Berlin și dela Roma. Geneva trăia ultimele ei zile de chietudine. Puterile occidentale se grăbeau să profite de înmuierile politicii externe ruse pentru a promova politica pactelor de neagresiune, iar această grabă se manifesta prin rapide reluări de relații, prin vizite reciproce și prin discursuri pline de promisiuni. N. Titulescu ministrul nostru de externe care conducea de zece ani și mai bine destinele europene ale țării era printre cei mai activi în aplicarea politicii noi. Rolul lui personal nu era doar al unui simplu instrument de execuție. Colaborator al politicii

N. [illegible]

lui Briand el câştigase cu timpul o mare suprafaţă europeană. Relaţiile lui cu Litvinov erau din cele mai bune. După reluarea legăturilor diplo=matice cu Sovietele, N. Titulescu lucra activ în vederea îmbunătăţirii raporturilor noastre cu Rusia. Pactul de neagresiune cu Sovietele era gata în momentul în care un complot bucureştean, la care participau numeroase fire nevăzute ale fascismelor europene, au izbutit să-l îndepărteze

N. Cur. din funcţiunea de ~~fi~~ ministru de externe. Regele îl detesta şi nu putea uita umilinţele la care îl supunea în trecut când tare pe poziţia lui exter=nă ameninţa mereu prin telefon cu demisia. Rege=le nu vedea iarăşi cu ochi buni o apropiere de Soviete care ar fi creat pericolul unor curente susţinute de natură ideologică, sociale şi politice între noi şi vecinii dela răsărit. Camarila bancaro-industrială nutrea faţă de Ruşi sentimentele care se pot lesne bănui. Iar la Bucureşti miniştrii Italiei şi ai Poloniei îndeosebi, Arciszewski şi Ugo Sola unelteau pe faţă împotriva politicii ex=terne oficiale a statului. Datorită intrigilor lor materializate pe teren de ataşaţii de presă Coste şi Miecislavski, nu fusese oare îndepărtat recent ministrul Cehoslovaciei la Bucureşti, Jean Šeba?

Un consiliu de miniştri restrâns format din cinci
persoane la care au participat: G. Tătărăscu
I. Inculeţ, Doctorul Costinescu, Doctorul Anghelescu
şi Victor Antonescu a „operat" sub preşedinţia rege-
lui pe N. Titulescu. Rămas simplu particular,
obiect al campaniilor de răzbunare duse de
fasciştii italieni care nu-i iertau Abisinia şi ati-
tudinea dela Ligă, ţinta ofensivei naziste împotri-
va omului care reprezenta posibilitatea unei cola-
borări între Franţa şi Rusia prin tranşarea proble-
melor Europei Centrale, N. Titulescu a încercat
să se apere. S'a reîntors în ţară, s'a înscris în
partidul naţional-ţărănesc de care era legat de
mulţi ani, a ameninţat că se va bate „ca la
maidanul dulapului", dar îmbătrânit, demora-
lizat, bolnav, el va dispare pe nesimţite din
viaţă şi de pe arena internaţională. Noua
conjunctură nu-i permitea odată doborât să
reurce în şea şi să continue bătălia. Regele
era însă fericit că scăpase de un controlor
jenant şi se pregătea să ia în mâini şi frâne-
le politicii externe după ce luase, în stil de
monarh absolut, toate măsurile necesare pentru
a-şi întemeia dictatura personală. La instiga-

-.-

ţia camarilei regale şi sub ocrotirea toleran=
ţă a lui Inculeţ stăpân al cenzurii şi conducă=
tor al poliţiilor campanii de presă de o neobiş=
nuită violenţă continuau între ziarele „Univer=
sul" şi „Dimineaţa". Aceste campanii, cu acompa=
niament de „ardeii" în stradă, de manifestaţii osti=
le, de bătăi şi dezordini de tot soiul se încheiau
în dezavantajul presei din Sărindar incapabile din
cauza împrejurărilor să mobilizeze apărători în ser=
viciul ei. Legionarii în schimb, gogo-cuziştii, studenţii
de opinii reacţionare şi tot felul de asociaţii patrio=
tice creau în schimb atacurilor „Universului" o
atmosferă de asentiment popular. Trecerea lui
Mihail Sadoveanu ca director al „Dimineţii" nu
rezolvase probleme. Ziarele democrate au fost reduse
la tăcere şi obligate să-şi apere în mod penibil
dreptul de vânzare prin chioşcuri şi prin debite.
Dar campania împotriva „Dimineţii" nu servea
totuşi prestigiul moral al „Universului". După ce
Dimineaţa a tăcut a trecut în arenă „Lumea
Românească" tipărind împotriva lui Stelian Popescu
atacuri de o violenţă fără seamăn. Nimeni
nu îşi dădea seama cine provocase dintr-odată
aceste enervante polemici de presă şi nimeni nu
putea să-şi dea seama care era scopul nemăr=

N. Carandino

turisit. Fapt este că liberalii profitând de dificultăţile în care se afla întreprinderea „Dimineaţa - Adevărul" renunţară să aibă controlul politic al acestor foi, cel puţin în ceeace privea reportajul politic şi informaţia politică. Iar acest rezultat explică suficient interesul politicii de falsă neutralitate a guvernului. Pe de altă parte atacurile împotriva „Universului" vizau pe partizanii cei mai tenaci ai politicii titulesciene şi în acelaş timp pe reprezentanţii vechilor liberali ostili nuanţei Tătărăscu. In aceste împrejurări partidul naţional-ţărănesc a strălucit printr'o vinovată absenţă. Preocupat de perspectiva unei veniri la putere, prin îngăduinţa regală, noua conducere s'a ferit să se amestece deşi partidul avea de plătit faţă de presa din Sărindar o veche datorie de recunoştinţă. Intr'adevăr popularitatea naţional-ţărănistă, în anii dictaturii lui Ionel Brătianu cel puţin, fusese edificată în mare parte pe scrisul acestei prese care a lansat zi cu zi, an cu an, oamenii, ideile şi programul. De astădată însă situaţia neutră a P.N.Ţ nu se explica numai prin timorarea şi teama de angajare împotriva străzii, ci

N. Carandino

și printr'o altă împrejurare de ordin personal. Ionel Lugoșanu unul din colaboratorii cei mai apropiați ai lui Iuliu Maniu devenise ginere al lui Stelian Popescu și director al „Universului". In această calitate el a obținut dela Iuliu Maniu cu ocazia unei sărbătoriri de circumstanță la Atheneu, o scrisoare de elogii la adresa lui Stelian Popescu, scrisoare care s'a citit în public și care s'a tipărit în coloanele ziarului. – In urma tuturor acestor fapte Teodorescu Branište director al „Curentului liber" și unul din directorii „Dimineții" a demisionat din partidul național-țărănesc în care, ca prieten personal al Dr. N. Lupu, era înscris. In genere țara întreagă părea la acea epocă pradă unui haos organizat. Iși dădea seama fiecare că evenimentele cari se desfășurau nu erau normale dar obiectivul final nu era pentru oricine limpede. Aceasta poate datorită și faptului că planurile conducătorilor din umbră erau și ele adesea schimbătoare sau supuse unor influențe pasionale de moment. Un exemplu de asemenea ilogism este următorul: publicitatea și libertatea de propagandă acordată înhumării resturilor lui Moța – Marin morți în Spania pe frontul lui

H. Cardon

Franco. Legionarii au organizat atunci un wagon de propagandă împodobit cu tot felul de flori și drapele care se oprea în fiecare stație și agita sentimentele localnicilor iar la București o înmormântare în stil nazist cu imense drapele verzi, cu defilări, cu convoi la pas liniștit, cu prezentarea „Căpitanului" singur, după carul mortuar, între un careu imens de legionari în uniformă. În schimb congresele studențești autorizate de Eugen Titeanu subsecretar de stat la interne erau mai explicabile politicește. La congresul dela Târgul-Mureș luna următoare legionarii au condus dezbaterile și au fixat o listă de persoane asasinabile printre oamenii politici ai timpului. În fruntea listei figura Ion Mihalache. Dealtfel tratarea aceasta politică a guvernului de semitoleranță față de legionari sporea temeritatea lor. Codreanu ținea la Casa Verde unde un drapel ridicat în bernă și anunța prezențe. El nu se sfia să dea interviewuri prin care amenința pe adversarii săi din celelalte partide că îi va plesni „cu palma de fier peste buze". În schimb legionarii interziceau sub sancțiunea bătăii și

[illegible] N. [illegible]

a denaturărilor orice atac personal la adresa „Căpitanului". Legenda lui creștea după metodele experimentate în al treilea Reich cu imaginea idealizată a „Führerului". Simpatiile lui Codreanu pentru nemți se manifestau deschis. Într'un interview apărut într'un ziar de seară el a declarat categoric că 24 de ore după ce vine la putere el încheie alianță cu Germania. Anunțul de o supremă naivitate politică demasca însă o stare de spirit și foarte suspecte legături de vasalitate. Propaganda legionară cheltuia dealtfel sume imense fără ca cineva să poată justifica în vre-un fel sursa lor. Șefii legionari explicau abundența de fonduri prin sumele anonime primite prin poștă. Și nu este deloc exclus ca oficinele hitleriste să fi întrebuințat această cale pentru a subvenționa pe legionari fără să lase nici un fel de urmă, având încredere în angajamentele din declarațiile publice și în activitatea de pe teren a șefilor. Corupția germană se exercita cu mult mai puțină prudență în cazurile individuale pe care le prezenta întâmplarea vieții comerciale și industriale a țării.

N. Ann[illegible]

Reprezentanţele marilor bănci şi a marilor trusturi din cel de al treilea Reich lucrau în realitate ca oficine de spionaj. Nae Ionescu directorul „Cuvântului" care trecuse treptat dela carlism la legiune era bunăoară reprezentantul firmei I. G. Farbenindustrie. trustul coloranţilor. Nici-o afacere cu această firmă nu se putea încheia în ţară fără ca Nae Ionescu să-şi dea semnătura. — Între timp naţional-ţărăniştii aşteptau în toamna anului 1937 scadenţa puterii care, neîncetat, din culisele palatului li se promitea, drept răsplată a cuminţeniei lor permanente. Ion Mihalache însă şi-a luat drept contra-asigurare faţă de aceste repetate promisiuni şi o garanţie de ordin popular. El a convocat pentru luna Noembrie o întrunire monstră la Bucureşti pentru ca în conformitate cu tradiţia naţional-ţărănistă să poată exercita o presiune asupra puterii centrale. În vederea acestei întruniri s'au luat măsurile cele mai serioase şi cele mai detaliate. Au fost convocate la Bucureşti, rând pe rând, cadrele din cele mai depărtate ţinuturi şi li-s'a pus în vedere că au obligaţia de a trimite la termenul fixat

N. Andrei

maximul de oameni în Capitală. Li s'a atras deasemenea atenţie asupra rolului acestei întruniri în obţinerea puterii. Pregătirile febrile sporeau îndârjirea mulţimilor din provincie. Adunarea se anunţa sub cele mai favorabile auspicii. Ea lua, aproape fără voia conducătorilor care nu sperau un ecou atât de puternic, un caracter de adevărată mobilizare a maselor. În cercurile din Capitală mai multe formule circulau în ceeace privea succesiunea. Liberalii lansau formula unui guvern Tătărăscu, în continuare, dar mai mult din obligaţie propagandistică de partid decât din convingere. Partidele mici cereau toate guvern neutru de alegeri în speranţa ca la adăpostul confuziei maselor lipsite de indicaţie guvernamentală să-şi poată spori numărul voturilor. Organizaţiile de stânga şi de extremă stângă cereau încheierea unui front popular dela naţional-ţărănişti până la comunişti inclusiv. Iar naţional-ţărăniştii, bazându-se pe numărul deputaţilor pe care îi aveau în opoziţie din Cameră, pe rezultatele alegerilor parţiale, şi pe experienţa lor de conducere reclamau chemarea unui guvern naţional-ţărănesc cu obli-

N. [illegible]

gaţie fermă de a face alegeri libere. - Se apropierea datei din Noembrie Iuliu Maniu şi partizanii săi apropiaţi se domoliseră. Ei nu mai agitau pe faţă problema Elenei Lupescu şi a camarilei ci se mulţumeau să pregătească în Ardeal participările la adunarea din Capitală. In schimb grupul din jurul lui Ion Mihalache şi în deosebi exponentul lui, Armand Călinescu, era foarte activ în păstrarea legăturilor continui cu regele şi cu persoanele autorizate dela palat. In realitate la acea oră Armand Călinescu trecuse de partea regelui şi devenise informatorul şi instrumentul lui în partidul naţional-ţărănesc. Toată lumea ştia că şeful organizaţiei de Argeş "stă bine" cu regele. Nimeni nu bănuia însă existenţa unei înţelegeri atât de temeinice, cum aveau să o dezvălue evenimentele ulterioare şi nimeni nu îşi închipuia că lucrează la indicaţii de sus împotriva partidului. Fapt este că, în preajma zilei de 19 Noembrie, la sugestia lui Armand Călinescu aducător de "veşti bune" dela palat şi arătând că regele şi-ar fi manifestat în acest sens dorinţa, Ion Mihalache a contramandat adunarea populară pe care o anunţase şi care era în faza pregătirilor finale. Vestea a produs mare nedumerire în rândul cadrelor provinciale unde circulau tot felul de zvonuri. La Bucureşti însă această contramandare a părut a fi un element în plus pentru a dovedi certitudinea succesiunii iar campaniile de presă ale ziarelor guvernamentale,

N. Carandino

N. Car

namentale şi ale oficioaselor de dreapta au concentrat „focurile" asupra P.N.Ţ pregătind atmosfera de alegeri. În aceste împrejurări la data sorocită a expirării ~~tentu~~ legislaturii liberale, Ion Mihalache este chemat în audienţă la palat unde regele îi oferă, aşa cum prin mesageri îi promisese, mandatul de a constitui guvernul. Adăuga însă un detaliu care nu era lipsit de importanţă: cabinetul urma să fie alcătuit în colaborare cu Al. Vaida. Surprins Ion Mihalache a întrebat dacă era o condiţie „sine qua non" şi răspunzându-i-se afirmativ, a depus pe loc mandatul şi a părăsit palatul regal. Într'adevăr după cele ce se întâmplaseră în P.N.Ţ şi mai ales după atitudinea personală deosebit de fermă a lui Mihalache în această problemă, colaborarea cu Vaida-Voevod era o adevărată imposibilitate morală. Consimţind Mihalache se umilea şi îşi pierdea tot prestigiul programatic de care făcea atâta caz fără ca rezultatele practice ale deciziei să fie măcar apreciabile. Un guvern cu Vaida însemna un guvern contra lui Maniu şi în acelaş timp un guvern la discreţia directă a regelui stăpân după cum se dovedise pe mişcările politice ale lui Vaida. În comentariile ulterioare ale faptelor maniştii mai pricepuţi în tactica desfăşurării crizelor de guvern au fost de părere că Ion Mihalache ar fi comis o greşeală respingând „de plano" propunerea regală. El ar fi trebuit să o accepte formal şi mergând la Vaida să-i pună acestuia asemenea

N. Carandino

condiţii încât el să nu fi putut primi. Reîntors la rege pentru a depune mandatul Ion Mihalache ar fi dat pe deoparte dovadă de bunăvoinţă, iar pe de altă parte ar fi descoperit pe rege punându-l în situaţia de a lua o nouă iniţiativă. Pe de altă parte pentru lămurirea împrejurărilor este interesant de notat că Vaida a declarat mult mai târziu, că rău a făcut Ion Mihalache atunci când n'a urmat suggestia lui Carol fiindcă el, Vaida, ar fi consimţit la colaborare în orice condiţii.— După refuzul lui Ion Mihalache, G. Tătărăscu a fost chemat la palat. I s'a încredinţat acelaş mandat, cu aceiaş condiţie. Şi în câteva ceasuri a rezultat un nou guvern G. Tătărăscu-Al. Vaida cu Richard Franasovici la interne. Alegerile au fost fixate imediat la o dată foarte apropiată şi campania electorală s'a dezlănţuit, ca totdeauna sub liberali, în condiţii de o violenţă neobişnuită. „Momentul Mihalache" trecuse. In urma lui rămăsese numai dezastre. Cadrele erau demoralizate după patru ani de aşteptare ca opoziţie cuminte. Fruntaşii dela centru erau dezorientaţi de evenimente şi se pregăteau de pretexte pentru a părăsi partidul. Massele dela oraşe şi mai ales cele dela ţară aşteptau cu îngrijorare ziua alegerilor socotind cât de anevoie le va fi să înfrunte teroarea administraţiei liberale secondate de astă-dată de formaţiile

.|.   N. Carandino

paramilitare, legionare și goga-cuziste. Era
foarte puțin probabil ca țăranii să fi stăruit în
hotărârea lor de a vota pe național-țărăniști în
asemenea condiții, iar grosul voturilor pe care ei contau
erau voturile de la țară. Guvernul avea o poziție ide=
ală; el trebuia să arbitreze și să profite, în principiu, de
bătăile opozanților între ei și de efectul (deplorabil)
în opinia publică a oamenilor "serioși". Situația
național-țărăniștilor nu era gravă; era pur și simplu
disperată. Ei urmau să piardă, matematic, alegerile și
locul prim între partidele de opoziție. S'a convo=
cat atunci în grabă comitetul central executiv al
partidului. Ion Mihalache a luat cuvântul, a expus
situația și a povestit cum a decurs audiența la rege,
apoi recunoscând că experiența lui a dat greș a demi=
sionat din șefie, iar comitetul primind demisia
l'a ales șef, în unanimitate, pe Iuliu Maniu acor=
dându-i, pentru a rezolva situația, puteri excepțio-
nale. (Aceste puteri Maniu le va păstra, datorită
împrejurărilor, șapte ani. El le va depune în toamna
anului 1944 în fața comitetului central special con=
vocat) - Venit la conducere în condiții care îi
dădeau, după patru ani, stăpânirea partidului Iu=
liu Maniu a rezolvat problema de moment care
i-se punea, într'un mod cu totul senzațional și
a răsturnat complet situația politică. Iată'o

./.

N. Carandino

serie de întrevederi cu Corneliu Zelea Codrea=
nu el a încheiat în câteva zile un pact electoral
de neagresiune între partidul național-țărănesc
și legionari. Scopul acestei înțelegeri era garantarea
libertății de exprimare a votanților. Ambele partide
păstrându-și independența programatică și politică se
hotărau să colaboreze pentru a păzi urnele. Ele
mai contractau și obligația de a nu se combate între
ele în timpul campaniei electorale. Pactul rămânea
deschis spre aderare tuturor partidelor de opoziție
care își acceptau condițiile și se ofereau să-și dea
concursul pentru a le respecta. In scurt timp au
aderat astfel la pact: argetoianiștii, georgiștii,
partidul evreiesc etc. etc. – Cum fusese posibilă
înțelegerea între Maniu și Codreanu? Legionarii
în propaganda lor agresivă îl menajaseră mereu
N. Cor ~~în trecut~~ pe omul de la Bădăcini. El nu figu=
ra niciodată pe nici-o „listă" de execuție și nu deve=
nise niciodată obiectul vreunei misiuni a „echi=
pelor morții". Pe de altă parte „România Nouă"
menaja pe legionari, când nu le lua direct
apărarea contra terorii guvernamentale, pentru=
ca să facă propagandă filo-legionară pe față
In perioada încheierii pactului de neagresiune
Intrevederile dintre Maniu și Codreanu au dus

N. Cor...

la o înţelegere rapidă deşi multe despărţeau pe şeful naţional-ţărănist de „Căpitan". Era în primul rând orientarea net filogermană a aceluia care se angajase anticipat ala alianţa în 24 ore cu al treilea Reich. Se adăugau apoi o seamă de impon= derabile de natură strict personală: Iuliu Maniu păstra pecetea civilizaţiei apusene filtrate prin imaginea Vienei şi a Budapestei în care trăise ca tânăr student şi deputat. El era apoi moştenito= rul tradiţiei liberale paşoptiste, urmaşul ideologiei lui Bărnuţiu. În al treilea rând Maniu acţiona, ca un vechi politician, din oportunism tactic fără să se angajeze adânc, ştiind că în împrejurări schimbate se va grăbi cu forme în regulă să-şi schimbe poziţia. Dar alte caracteristici îi apropiau pe cei doi par= teneri şi nu dintre cele neglijabile: fanatismul naţionalist, mistica religioasă, asprimea morală. Fiecare acţionase cu gândul să tragă foloasele acordului. Codreanu spera ca girul moral al lui Iuliu Maniu să-i sporească prestigiul şi numă= rul voturilor în Ardeal. El nădăjduia ca pe viitor să devie, la adăpostul acestei confuzii cât de mult prelungite, moştenitorul politic al naţional-ţărănismului în latura lui manistă. Trupele lui Codreanu erau tinere, dinamice, na=

N. Carandino

ţional-ţărăniştii erau bătrâni şi obosiţi. El însuşi Codreanu se vedea în viitor profitând de autoritatea lui Maniu, păstrat la periferie, ca simplă figură decorativă, iar el căpitanul înlocuindu-l treptat, pe nesimţite în opinia publică din ţară şi mai ales în cea din Ardeal. – Socotelile lui Iuliu Maniu erau mai practice, de ordin imediat şi chibzuite la rece. Ca un jucător de şah, el urmărea să facă mat pe adversar fără să se îngrijească de sacrificiul pieselor necesare în acest scop, nici de perspectivele mai mult sau mai puţin negre, ale partidelor ulterioare. El dejuca planul regelui câştigând pe principalii bătăuşi de partea lui şi îndreptându-i împotriva guvernului. El convingea pe inocentul Codreanu de eficienţa lozincilor anticamariliste şi de necesitatea ca lupta opoziţiei să se ducă împotriva Elenei Lupescu. Iar „căpitanul", fără să-şi dea seama de consecinţele fatale ale noii lui orientări, se grăbea să răspândească în tineretul care îl asculta orbeşte, temele de agitaţie pe care regele era obligat să le tolereze lui Iuliu Maniu fiindcă circulau în medii restrânse şi fiindcă exprimând spiritul de frondă ale unui opozant din vocaţie erau rostite de politicianul care se bucura de cel mai mare prestigiu în clasa conducătoare. Corneliu Codreanu candidat la

[signature] A. [illegible]

dictatură devenea într'adevăr periculos din momentul în care în mod evident intra sub influența personală a lui Iuliu Maniu. Regele își pregătea o dictatură proprie. Dacă Maniu nu îl împiedeca prea mult, pe terenul faptelor, Codreanu îi sta fățiș în cale. Iar Codreanu, simplu mercenar al clasei conducătoare care, în interesele ei de clasă îl tolerase, îl organizase, îl protejase, îl subvenționase era departe de a fi pentru stăpânii lui de până ieri, intangibil. Rebeliunea lui, încercarea de a se stabili pe cont propriu de a încerca jocuri periculoase pentru realitatea de stat urma să fie aspru pedepsită. Iuliu Maniu, încheind pactul, îl scosese la suprafața vieții politice și îl făcea să profite de unele mari avantagii morale și politice, dar în acelaș timp el îl desemna ca obiectiv prim al represiunii regale. Și lucrurile așa s'au întâmplat cum Codreanu doar în parte le prevăzuse. Alegerile au fost libere. In fața perspectivei care se deschidea de a înfrunta pe teren pistoalele legionarilor și de a pierde prin jocul forțelor și puținele voturi de care dispunea, guvernul a renunțat la mijloacele violente. Liberalii n'au obținut prima. Gu=

[illegible]

pul guvernamental, în care intrau și numeroși vaidiști, avea majoritatea relativă, dar forțele parlamentare ale opoziției erau impresionante și anulau practic posibilitatea continuării guvernului Tătărăscu. Legionarii plasați imediat după național-țărăniști câștigaseră 70 de mandate. Gogo-cuziștii ocupau al treilea loc. Succesul „gărzii de fier" depășise toate așteptările. În mod surprinzător el era mai vădit în județele de peste munți. În Arad, în Bihor, în Banat ei depășiseră ca număr de voturi pe candidații maniști, iar în restul Ardealului veneau după ei, la mică distanță. Rezultatul alegerilor nu s'a proclamat imediat dar ~~el~~ el transpirase în public. S'au făcut totuși intervenții din partea guvernului și chiar din partea regelui ca să se falsifice cifrele așa ca guvernul să poată obține prima. Președintele comisiei electorale Lupu care era și președinte la Casație a respins categoric toate intervențiile. Această integritate l'a costat scoaterea la pensie însă rezultatele oficiale au rămas cele reale, de pe teren. „Monitorul Oficial" a înregistrat cifrele și numele noilor aleși iar parlamentul a fost convocat pentru luna Februarie. Regele era în panică. Pericolul legionar crescuse dintr'odată năvalnic. El nu mai putea fi [illegible] prin mijloacele clasice nici mai ales prin jocul liber al vieții constitu=

N. Car

N. Carandino

ţionale. O problemă de forţă se deschidea între rege şi Codreanu iar la rezolvarea ei Iuliu Maniu asista ironic propunându-se arbitru. Tehnica electorală a legionarilor după experienţa acestor alegeri atingea în condiţiile de civilizaţie şi de pregătire intelectuală a maselor populare, perfecţia. Era clar că, în noi alegeri, nici-unul din partidele burgheze nu mai ar fi putut ţine piept; metodele vechi de propagandă, întrunirile, campaniile de presă, şoaptele dela om la om, se dovedeau neputincioase în faţa metodelor obscurantiste, mistice, cu efect miraculos asupra imaginaţiei populare, metode care adaptau tactica nazistă şi fascistă la condiţia locală de înapoiere a maselor. Influenţa legionară nu se exercita însă numai asupra elementelor primitive dela ţară. Erau contaminate în mod serios mediile universitare, ale profesorilor, cele intelectuale de scriitori, artişti, ziarişti, profesionişti libere. Întreg tineretul ţării, începând din licee până în facultăţi, era sau legionar sau sub puternică influenţă legionară; în afară de foarte rari excepţii era trist mai ales, că seducţia opera în primul rând asupra elementelor celor mai valoroase. În lumea muncitorească unde în urma represiunilor clasei condu=

[illegible]

cătoare, șefii sindicali, socialiștii și comuniș-
tii, ori lipseau ori erau împiedecați să acționeze -
molima legionară pătrunsese adânc. La București
bunăoară, Tramvaiele, Lemaître, Malaxa, Grivița
ajunseseră sub influența dominantă a gardiștilor care
dădeau programului lor un colorit social și care
luau adesea poziție în conflictele de muncă însu-
lând bune credințe a lucrătorilor. — Regele a hotă-
rât atunci să treacă la măsuri energice și a pre-
gătit în taină aceste măsuri cu ajutorul lui Ar-
mand Călinescu devenit consilierul lui cel mai intim.
Dar pentru soluția pe care o imaginase el avea
nevoie de oarecare timp, scurt ~~de~~ însă indispen-
sabil. A umplut atunci acest interval cu o solu-
ție diversionistă menită să compromită în opinie
publică regimul partidelor și să netezească tere-
nul în anumite direcții. Așa s'a născut gu-
vernul Goga, în sărbătorile Crăciunului, guvern
în care internele erau ocupate de Armand
Călinescu plecat cu acest prilej dela național-
țărăniști împreună cu bunul său prieten Mihail
Ghelmegeanu. Ruptura lui Armand Călinescu
era valabilă în acel moment ca simptom,
adică prin ceeace anunța ca plecări eventuale
din rândurile național-țărăniste. Formula
Goga nu avea pentru moment acest scop. Guver=

N. Cara[illegible]

nul preţului cuprindea cele mai variate şi cele mai discordante personalităţi: Istrate Micescu, Lucian Blaga, D. R. Ioaniţescu, I. Gigurtu, generalul Antonescu etc. etc. In cele patruzeci de zile cât a durat, ministrul de externe a făcut declaraţii prin care politica externă se menţinea neschimbată, iar acelaş Istrate Micescu a plecat apoi la Geneva cu scopul de a începe acolo o carieră de orator... în stilul lui Titulescu.

Deasemenea Octavian Goga, alături de subsecretarul său la preşedinţie ziaristul Al. Hodoş, s'a grăbit să desfiinţeze ziarele „Dimineaţa" şi „Adevărul" anunţând cu emfază la „radio" că închide o pagină în istoria ţării care nu va mai putea fi dată înapoi. In fond se ghicea în vorbele şi în atitudinile lor bucuria satisfacerii unor vechi şi pătimaşe duşmănii gazetăreşti. In acelaş timp însă Octavian Goga fără să-şi închipuie că sfârşitul lui este atât de apropiat trata cu legionarii condiţiile unei colaborări parlamentare. Codreanu trezit la realitate după visurile prea mari pe care şi le făcuse încerca să bată în retragere cu tendinţa de a adormi spaimele clasei conducătoare. El promitea lui Goga concursul deputaţilor legionari, fără pretenţie de colaborare la guvern, şi el asigura că în cazul în care obţine de la rege dizolvarea parlamentului

merge cu el în alegeri pe aceleași liste în condi-
ții care urmau să fie stabilite. Toate acestea
aprăric însă coincidea cu o stare de anarhie mereu
crescândă pe tot cuprinsul țării. „Lăncierii", „cămășile
albastre" se dedau pretutindeni la dezordini nemai-
pomenite de faptul că Armand Călinescu la indica-
ția regelui păstra o severă ordine în ierarhia
administrativă. Turburările deveneau din ce în
ce mai serioase și mai frecvente în județele de
influență cuzistă iar Goga în conflict aproape
deschis cu George Cuza nu parvenea să oprească înce-
tarea lor. Astfel că, președintele Consiliului, aflat
într'o bună zi în audiență la rege a ascultat din
gura acestuia reproșuri cu privire la ce se petrecea
în țară. Când Octavian Goga a încercat să răspun-
dă minimizând problema regele a scos raportul
lui Armand Călinescu. Ministrul de interne aducea
fapte grave la cunoștința regelui, peste capul lui
Octavian Goga, care a rămas surprins și a înțeles
că încetase să se mai bucure de încrederea
lui Carol. A urmat demisia guvernului
și retragerea lui Octavian Goga la Ciucea
unde, bolnav și adânc lovit de batjocu-
ra la care fusese supus, în scurtă vreme a

[signature] N. [illegible]

a încetat din viaţă. După el a rămas o stare
generală de haos. Regele a dizolvat atunci
prin decret parlamentul abia ales, a suspendat
Constituţia, a dizolvat toate partidele, a supri=
mat toate ziarele opoziţioase şi a instituit pe
faţă absolutismul personal. Se instituia un partid
unic, se promulga o nouă Constituţie şi se creau
întregii vieţii politice cadre totalitare de caracter
net fascist. Preşedinte al noului consiliu de mi=
niştri era însuşi Patriarhul Miron Cristea. La
interne era Armand Călinescu. Restul guvernu=
lui era completat din personalităţi alese din toate
partidele marea majoritate fiind însă alcătuită
N. Car. din liberali şi ~~din~~ foşti naţional-ţărănişti de nuanţa Ion Miha=
lache. Deasupra guvernului, ca ierarhie pur for=
mală, se instituia corpul consilierilor regali
format din foşti preşedinţi de consiliu. Lovi=
tura de stat executată cu rapiditate a fost
ratificată de un plebiscit şi de „jurăminte"
pe noua Constituţie. Un partid unic „Frontul
Renaşterii Naţionale" sub preşedenţia lui Al.
Vaida Voevod reunea toate forţele politice
care aderau la regim. Secretar general al
acestei organizaţii era Ionel Lugoşanu fost
manist dintre cei mai cotaţi. Adeziunile

N. Carandino

ezitanților din primele ore, la orânduirea nouă
s'au precipitat. Așa cum se întâmplă deobi=
cei în loviturile de stat înalții funcționari, magis=
trații integri, personalitățile cele mai cu vază se
grăbeau să-și schimbe peste noapte atitudinea de
teamă să nu-și piardă leafa sau să rămână înafara
regimului. Asemenea așezări sunt deobicei
durabile, loviturile de stat fiind pregătite în mod
amănunțit de autorii din umbră iar adversarii
fiind supuși din primele zile la represiuni severe.
Luxul de amănunte în reformele noi, crearea
de nenumărate posturi înalte și de răsunătoare
titluri, toată complicația unui aparat de stat
refăcut din temelii lăsau în speță o impresie de
permanență. Nimeni n'ar fi bănuit că totul avea
să dureze numai doi ani. Este drept însă că
fără intervenția factorilor externi, lucrurile nu
s'ar fi schimbat nici atât de ușor, nici atât de
repede.- S'au creat atunci și rezidențele regale
care reluau ideia directoratelor lui Stere cu
scopul exclusiv de a răsplăti pe favoriții regi=
mului prin noi posturi și noi uniforme. Rolul
uniformelor era dealtminteri covârșitor în struc=
tura și în mentalitatea regimului. După ce
împopoțonase armata cu tot felul de „ținute"
copiate după cele din vremea lui Napoleon al

N. Carandino

treilea, Carol crea uniforme pentru toţi participanţii la viaţa de stat. Dela cel mai umil funcţionar de minister şi până la Consilierul regal toată lumea era la costum şi mărturisea astfel caracterul de cazarmă al regimului, aservirea faţă de rege el însuşi mai împodobit şi mai decorat decât toţi valeţii săi laolaltă. "Fundaţiile Regale cu "Revista Fundaţiilor" s'au reorganizat ca să poată asigura în mod mai eficient vasalizarea culturii. Ziarul "România" oficiosul regimului apărea pe hârtie adusă din Finlanda cu mare risipă de clişee, şi de colaborări. Toate paginile erau pline de fotografii ale înalţilor dregători în uniformă, cu ledungi, cu epoleţi, cu decoraţii. Şi în fiecare zi apărea un chip nou, chipul vreunui întârziat care apuca în grabă ultimul tramvai. Astfel după Armand Călinescu şi M. Ghelmegeanu, dela naţional-ţărănişti au urmat Mihail Ralea care atâta apucase să-l atace în ultimele numere ale "Dreptăţii" pe "câinul" Armand, Petre Andrei care desminţea până în ultimul moment că ar fi capabil de un lichelism, Dinu Simian, Rădulescu-Mehedinţi, Grigore Gafencu şi mulţi alţii. In genere toată generaţia lui Carol, trecea dela Ion Mihalache... la patriarh. Erau fireşte şi destui naţional-ţărănişti

. . . N. Carandino

ardeleni care treceau, dar numărul lor era în
comparaţie cu mult mai redus decât al ţărăniştii-
lor din vechiul regat. Conducerea partidului
„dizolvat" rămăsese în acele timpuri în sarcina lui
Iuliu Maniu, Ion Mihalache, Virgil Madgearu şi Doc-
torul N. Lupu. – În realitate clasa conducătoare
instaurase fascismul de stat împotriva fascismului
de stradă. Ea îndepărta din serviciu trupele de
legionari şi de lăncieri de care nu mai avea ne-
voie şi trecea direct la exploatarea exclusivă
a ţării sub comanda lui Carol, dictator suprem
şi în realitate simbol al acestei clase. Lovitu-
ra de stat a regelui reuşise fiindcă făcuse apel
la toţi înalţii funcţionari, la toţi generalii la
pensie şi în activitate, la înalţii magistraţi, la
cadrele tehnice superioare, la toată armătura
economică bancaro-industrială. Toate aceste
personalităţi conducătoare în viaţa publică se
întreceau în a-şi da concursul la un regim în
care Carol îşi rezervase partea leului dar în
care se aflau firimituri grase şi pentru căţei.
Marea finanţă şi marea industrie îndeosebi care
se aflau sub control liberal au trecut cu mare
viteză la rege. Carol a devenit astfel acţio-
nar şi coparteş la toate trusturile, la toate carte-
lurile, la toate marile bănci şi întreprinderi.

N. [illegible]

Echipa lui Tătărăscu, în frunte cu tehnicienii economici:
Victor Slăvescu, Cancicov, Mitiță Constantinescu își da
preste binevoitorul concursul la camuflarea patriotică a opera=
țiilor. Regimul avea însă și obiective esențiale de ordin
politic. Ele nu aveau nimic de a face cu tot ceeace se des-
fășura pe primul plan, cu ședințele unui parlament fictiv
recrutat și ales din membrii Frontului Renașterii Naționale,
cu viața de paradă, de manifestații și cu toate simulacrele
unei vieți administrative și indeosebi municipale, provinciale,
oarecum vii. Regimul urmărea să rezolve în fond problema
Iuliu Maniu și problema Codreanu. Prima, în noua orân=
duire, nu mai prezenta un pericol imediat. Prin suprimarea
regimului democratic, prin interzicerea întrunirilor, prin
dizolvarea partidelor și prin dispariția oficioaselor Iuliu
Maniu pierdea majoritatea mijloacelor sale de acțiune. Gu-
vernul avea doar grija de a-i cumpăra contra onoruri,
portofolii, titluri și chiar argint, partizanii mai însem=
nați. Astfel din ce în ce mai izolat, scos efectiv din
viața publică și păstrând o atitudine singulară, omul
dela Bădăcini era așteptat să se stingă ca un foc lo=
calizat. Mai grea era problema Codreanu. In rezol=
varea ei se angajase Armand Călinescu ministru
de interne și în curând președinte de consiliu. Printre
colaboratorii cei mai serioși, cei mai hotărâți la re=
primarea legionară era din grupul tinerilor liberali
Victor Iamandi. Acesta ministru de justiție în guver=
nul Tătărăscu rămăsese izolat în Cameră și pe
banca ministerială în perioada în care liberalii

[illegible] U. Caran[illegible]

tolerau și chiar protejau renașterea gărzii de fier. Excelent debater parlamentar, om politic de serioase calități, energic în acțiune și curajos în asumarea răspunderilor Victor Iamandi a tăcut totuși ani de zile și s'a rezervat pentru ceasul socotelilor. La scadența care sosise el își oferea serviciile competente ca ministru de justiție și apoi consilier regal al noului regim. Alături de Armand Călinescu, Victor Iamandi a fost principalul factor în procesul de exterminare al mișcării legionare. Ceilalți miniștri se fereau să se angajeze direct și personal deși grupul național-țărăniștilor trecuți la F.R.N. își explica oficial trecerea prin opțiunea între Carol și Codreanu. Și argumentau că între cele două rele au ales pe cel mai puțin rău. Bătrânii liberali, ei nu se încurcau cu explicații. Își părăseau rând pe rând pe Dinu Brătianu anticarliștii rămânând doar câțiva neglijați. - Anul 1938 a fost anul Münchenului pe plan european. Nemții instalându-se la Praga regele s'a grăbit să limpezească problema internă pentru a trata direct cu noii stăpâni. Garanțiile franco-britanice se dovedeau iluzorii. Marșul german spre Constantinopole nu avea șanse să fie pre curând oprit. Primul act al dramei a fost arestarea lui Corneliu Codreanu sub un pretext oarecare. Într'o declarație Căpitanul ataca pe Nicolae Iorga.

Profesorul proaspăt consilier regal și împodobit de
circumstanță cu tot felul de colane, de paftale, și
de jucării fermecătoare era foarte mândru, în nai=
vitatea lui copilărească de importanța care i-se acor=
da. A fost repede convins că Zelea Codreanu comi=
sese o impertinență care trebuie pedepsită și el, de
bună credință l'a dat în judecată. Procesul s'a
N. Ca judecat de Curtea Marțială și Codreanu a fost
condamnat la șase luni închisoare. Nu conta însă
termenul osândei, ci arestarea. Armand Călinescu
aranjase toată afacerea ca să pună mâna pe „că=
pitan". Procesul a fost expeditiv și nu lăsa să se
bănuie consecințele grave pe care urma să le aibe.
Numai doi oameni dintre cei prezenți la dezbateri
își dădeau seama cât de serioasă este gluma. Unul
era Codreanu însuși care în boxă nu mai avea aerul
degajat și provocator din procesele anterioare. Copleșit,
descurajat, fără inițiativă el suporta dezbaterile
fără a mai încerca în vre-un fel ca pe vremuri
să le conducă. Al doilea, conștient de situație,
era Iuliu Maniu care chemat martor depunea
cu aerul celei mai mari sincerități posibile,
dar spre disperarea lui Codreanu care în
fine înțelegea, cât de cum se cade și de bine
intenționat era acuzatul, cât de adânc era

pătruns de sentimentul național și cât de temei=
nic se declarase în lupta împotriva Elenei Lupes=
cu și a camarilei regale. Înainte de moarte
căpitanul primea astfel sigiliul final. – Numind
pe Grigore Gafencu la externe regele se pregătea să
plece în occident pentru o călătorie de informare.
După măsură de precauție pe lângă Codreanu, toți
fruntașii legionari au fost rând pe rând arestați și
internați la Roman și la Miercurea Ciuc în lagăre.
Grigore Gafencu l'a însoțit pe rege în Europa. Du=
pă ce a fost la Londra regele s'a dus la Berlin un=
de a avut o întrevedere cu Hitler. Dela occidentali
aflase că nu erau în stare să-l apere în nici un
fel împotriva regimului german și primise consilii să
încerce a scăpa din strânsoare oferind cât de
mici sau cât de mari avantagii economice.
Franța retrasă înnapoia liniei Maginot, abandona
pe toți sateliții ei continentali. Fiecare să se des=
curce cum știe și cum poate. Iar Chamberlain
visa ca dezvoltarea politicii munchenege să ducă
la pactul celor patru (Anglia, Germania, Franța, I=
talia) la izolarea U.R.S.S.-ului și la înlocuirea
războiului mondial printr'unul antisovietic
Conversația lui Carol cu Hitler a avut un caracter
foarte realist și practic. Nici unul nu avea încre=
dere în celălalt și nici-unul nu nutrea pentru altul,

G. Cand[illegible]

vre-o simpatie. Nemţii aveau nevoie repede de
petrol şi de cereale. Situaţia de moment nu le
îngăduia să împingă trupe în România ca să-le
ridice de la faţa locului. Carol căuta să-şi asigure
stăpânirea exclusivă a ţării, lichidând pe legionari,
şi căutând să câştige timp în aşteptarea ceasului
în care Hitler ar fi ajuns să reclame direct
spaţiul românesc. Rezultatul convorbirilor a
fost substanţial. Pe deoparte acordul Wohltat
prin care economia ţării se integra economiei
Reichului iar materiile noastre prime luau
calea Germaniei. Pe de alta executarea lui Co-
dreanu, în închisoare, abandonat de nemţi
care nu-şi închipuiau totuşi că un asasinat urma
să se îndeplinească în urma acestui teoretic abandon.
În lipsa lui Carol, mişcarea legionară nu conte-
nise agitaţia din ţară. În ciuda mijloacelor stǎrui-
toare în favoarea unei pasivităţi absolute, pe
care le trimetea Codreanu, noul „căpitan" din
libertate Horia Sima continua politica agresivă
a legiunii. Două atentate unul la Cluj împotri-
va rectorului Ştefănescu Goangă, altul la
Iaşi împotriva rectorului Bratu menţineau
în stare de emoţie opinia publică şi lăsau să
plutească un aer de nesiguranţă peste toată acti-
vitatea regimului. În timp ce regele se afla

N. Cand...

În drum spre țară, Armand Călinescu publica o scurtă notă în oficiosul „România" prin care anunța că paisprezece deținuți încercând să fugă de sub escortă fuseseră împușcați de jandarmi. Nota cuprindea și numele lor: erau cei trei „Nicadori" asasinii lui I. G. Duca, cei zece „Decemviri" asasinii lui M. Stelescu și Corneliu Zelea Codreanu asasinul lui Manciu. Ca o justificare înaintea opiniei publice victimele erau astfel alese încât să aibe, toate, mâinile pătate de sânge. In același timp politica internă, externă și economică a țării căpătau o nuanță din ce în ce mai pronunțată de apropiere de Germania. Țara renunța printr'o declarație a lui Armand Călinescu la garanțiile aliate. Cenzura interzicea orișice atac la adresa regimului din Germania. N. Malaxa ajuns la apogeul influenței sale economice și politice, elimina din joc pe adversarul său Max Auschnitt care, evreu și reprezentant al capitalului anglo-saxon avea să fie în curând deposedat de Reșița, de Titan-Nadrag-Calan și până la urmă internat în lagăr. Pe plan politic intern domnea însă o suspectă liniște politică. Iuliu Maniu luase obiceiul de a trimite regelui memorii în care își expunea punctul de vedere în problemele la ordinea zi=

[illegible] [illegible]

lei, dar aceste memorii, înregistrate la Cancelaria palatului nu aveau acolo nici-un ecou, iar în opinie publică nu izbuteau să pătrundă decât în cercuri restrânse. Legionarii nu făceau însă nici-o mişcare şi această inacţiune se explica prin teama pe care o aveau ca ostatecii lor din lagăre să nu sufere consecinţele. In toamna anului 1939, ~~însă~~ după izbucnirea războiului mondial într'un moment în care nemţii aveau tot interesul să provoace turburări în România pentru a pregăti o intervenţie, automobilul lui Armand Călinescu este oprit în drum spre casă de un grup de legionari aflaţi într'un camion, în timp ce alt grup dintr'o maşină trăgea cu puşca mitralieră. Preşedintele de consiliu odată asasinat legionarii s'au îndreptat imediat spre postul de radio, au pus stăpânire cu forţa pe microfon şi au anunţat ţării isprava comisă. Apoi s'au predat autorităţilor. Uciderea lui Armand Călinescu însemna în fapt desfiinţarea regimului. El era un om de neînlocuit fiindcă el fusese sufletul şi creerul întregii combinaţii. Regele în culmea furiei nu se mai putea stăpâni şi represiunea antilegionară s'a deslănţuit atunci, cu un caracter de răzbunare şi cu metodele cele mai

N. Car

N. Carandino

sângeroase. La președenție de consiliu a fost chemat
generalul I. Argeșanu poreclit „Ionică Soldatul” și re=
numit în toată armata prin felul orb și necu=
getat în care executa ordinele primite. Guver=
narea lui a însemnat executarea tuturor de=
ținuților din lagărele dela Roman și Miercurea
Ciuc și săvârșirea sistematică a numeroase asasinate
în toate capitalele de județ cu expunerea cadavrelor
în piața publică. Au pierit cu acest prilej aproape
toți fruntașii mișcării așa încât Argetoianu urma=
șul lui Argeșanu la președenție de consiliu a putut
spune în glumă, că „legionarii și cartofii au
partea lor bună în pământ”! Horia Sima numai
scăpase de arestare ascuns pe undeva prin țară.
Guvernarea lui Argetoianu n'a durat decât câ=
teva luni și a avut drept scop să creeze după
stilul Argeșanu o relativă destindere care să
permită reîntrarea în normal. Și astfel a venit
la putere guvernul Tătărăscu. Conjunctura exter=
nă nu permitea regelui perseverarea pe calea
antilegionară. Un grup de trei legionari
scăpați ca din întâmplare din masacrul anu=
lui 1939 a trecut în guvern și în „Frontul
Renașterii”. Aceștia trei erau Radu Budiș=

teanu, Bideanu şi Nerveanu. Intretimp poliţia reuşeşte să-l aresteze pe Horia Sima. care prin intermediul ministrului de interne Mihail Ghelmegeanu stabileşte o înţelegere cu regele şi cu regimul. Carol în panică şi aşteptând desfăşurarea evenimentelor externe căuta solidarizări de ultima oră. După executarea sângeroasă a legionarilor ~~căuta~~ el a început un asediu metodic al lui Ion Mihalache cu scopul de a-l îndepărta de Iuliu Maniu. Emisarii regali aleşi îndeosebi dintre foştii ţărănişti trecuţi la F.R.N. înconjurau pe învăţătorul dela Topoloveni cu tot felul de promisiuni şi de elogii. Convins, la un moment dat, că regele are absolută nevoie de sfaturile lui Ion Mihalache a consimţit să îmbrace uniforma de ~~f~~ consilier regal, deşi Iuliu Maniu îl asigura că regele are intenţia de a-l păcăli pur şi simplu. Pentru a nu da gestului său un caracter de vanitate personală

N. Car

Ion Mihalache, a renunţat la leafă, la automobil şi la toate avantagiile postului. El nu putea însă renunţa la costum şi în ziua în care s'a prezentat la palat o serie de fotografi l'au prins în obiectivul lor pentru ca a doua zi clişeul să apară în „România" şi foto=

N. Car

grafia reprodusă în mii de exemplare să fie
răspândită în toată țara. Firește regele nu s'a
grăbit să ceară vre-un sfat lui Ion Mihalache
iar acesta după foarte scurt timp dându-și
seama că fusese tras pe sfoară pentru a-și da
doar adeziunea la regim a trimis regelui demisia
dând grije să o trimeată și la toate ziarele din
Capitală. Intre timp situația externă lua un aspect
dramatic. Sub ofensiva germană din Mai 1940 Fran=
ța se prăbușea și odată cu prăbușirea ei intrau
în lichidare toate resturile politicii franceze pe
continent. Ultimatumul în chestiunea Basarabiei
precipita brusc pe Carol în brațele nemților în care
până atunci nu se aruncase cu prea mare convinge=
re; el spera astfel să salveze restul deși în tot
cursul anului 1939 și 1940 lansase lozinca „nici-o
brazdă" și amenințase cu buzduganul în mână la
Chișinău, pe oricine se va atinge de hotare. El
înțelegea, însă prea târziu, ca forțele în joc îl
depășeau și că mijloacele pe care le întrebuin=
țase în politica internă, minciuna metodică
și teroarea nu erau operante pe plan inter=
național. Cu câteva luni înainte el conti=
nua să guverneze în stilul lui obișnuit

de satrap. Trimisese bunăoară la mănăstirea Bistrița pe Virgil Madgearu fiindcă acesta îndrăznise să-l atace prin aluzie istorică la Ludovic al 14-lea și la Colbert, pentru cheltuielile sale dezordonate. Secretarul general al P.N.Ț nu fusese dealtfel eliberat decât la intervenția lui Ion Mihalache care condiționase acceptarea consilieratului regal de această eliberare. Acum însă totul se răsturna și Carol căuta o salvare sărind din lac în puț. Un acord stabilit cu Horia Sima legaliza din nou mișcarea legionară. Se desființa F.R.N. și în locul acestei organizații se crea cu o compunere nouă, și cu costume proaspete, un alt partid unic anume „Partidul Națiunii". Șef de stat major al acestui partid era numit Ernest Urdăreanu mareșalul palatului. Toți legionarii în frunte cu Horia Sima intrau în „partidul națiunii". Iar pentru a da nemților cât mai mari garanții de fidelitate Carol schimbă guvernul Tătărăscu deși acesta făcea în ultimele consilii de miniștri concesii substanțiale și consimțea la primirea de instructori militari germani.

N. Carandino

Noul președinte de consiliu I. Gigurtu era prieten personal cu fratele lui Albert Goering, cu Hermann Goering dela „Goering Werke". Portofoliul externelor era încredințat cunoscutului politician devenit corporatist, legionar și filogerman îndârjit Mihail Manoilescu. Dar la insistența Führerului și a Ducelui Mussolini guvernul a fost obligat să trimită reprezentanți la Viena pentru tranșarea litigiului româno-maghiar. A plecat Mihail Manoilescu însoțit de Valer Pop ca consilier tehnic pentru a afla că Ardealul fusese împărțit în două și că la această împărțire pașnică țara trebuie să consimtă. Mihail Manoilescu a leșinat... dar a semnat. După dictatul dela Viena urma acordul dela Craiova prin care Cadrilaterul se retroceda Bulgariei cu un schimb de populații. Țara părea că intră în lichidare și ceeace era într'adevăr descurajant era că lucrurile se petreceau fără vre-o reacție notabilă fie din partea mulțimilor, fie din partea conducătorilor politici.

N. Caradin

Carol era virtualmente prăbușit. Întregul lui presti=
giu se năruise. Uniformele, decorațiile, liniile fortificate,
se dovediseră simple artificii de paradă. Nimeni
nu se gândise să apere regimul și deci să apere țara
la momentele de grea cumpănă, decât prin aban=
don. - În acest moment politic generalul Antones=
cu a apărut pe neașteptate pe primul plan al vieții
politice. Fost aghiotant al mareșalului Prezan în primul
războiu mondial, fost șef al biroului operativ în expe=
diție contra lui Bela Kuhn, fost atașat militar la
London acest general de cavalerie avea ambiții politice
și simțind că i-se apropie ceasul nu le mai ascundea.
Guvernul Tătărăscu bănuindu-l de simpatii filolegiona=
re îi înscenase un absurd proces de bigamie. La pro=
ces a avut drept apărător pe avocatul Mihai Antonescu
de care s'a legat cu această ocazie. Mai târziu, du=
pă ce va fi ministru de războiu în guvernul Goga,
generalul Antonescu va fi internat la mănăstirea
Bistrița de regimul F.R.N. Acolo vizitat de emi=
sari germani va stabili cu ei o înțelegere pe care
va urma să o respecte; el trecea anume cu axa și se
oferea, din pură ambiție politică să fie exponentul
alianței româno-germane și conducătorul tuturor
forțelor de dreapta. Când a fost chemat de
rege să-i încredințeze președinția de Consiliu, Anto=

nescu s'a ferit de sigur să mărturisească gândurile
sale ascunse. El s'a grăbit să stăpânească pe legio=
nari cu metoda forte și regele nu cerea altceva în
acel moment fiindcă tinerii lui Horia Sima ca la
un semn magic începuseră să facă turburări în Capitală.
Antonescu lua în acelaș timp contact cu reprezentan=
ții partidelor burgheze cu liberalii, cu național-țără=
niștii, recte cu Dinu Brătianu, Iuliu Maniu și cu Stelian
Popescu directorul „Universului" socotit forță importantă
de opoziție. Le-a cerut concursul tuturor, dată fiind
gravitatea împrejurărilor și le-a promis că nu are alt
scop decât să reintroducă viața constituțională. Dar
turburările, abil regizate, din jurul palatului conti=
nuând Carol, la țăcănitul puștilor și al mitraliere=
lor, a consimțit să cedeze lui I. Antonescu prerogativele
regale pentru a putea face represiunea „fără să com=
promită coroana". Odată stăpân însă pe aceste
drepturi legal înscrise în „Monitorul Oficial", Antonescu
a silit pe rege să semneze abdicarea, a ridicat pe
tron din nou pe Mihai, ca simplu figurant, și a
expediat în grabă peste graniță într'un tren special
pe Carol însoțit de Lupeasca, de Urdăreanu și de
averile pe care în pripă au apucat să le încarce.
Trenul a fost obiectul unor atacuri de mitralie=
ră prin gările unde trecerea lui fiind semnala=

ţă, legionarii încercau să ucidă astfel pe uci=
gaşul lui Codreanu. Carol a scăpat însă teafăr şi
a luat drumul Americii de Sud stabilindu-se în
Brazilia unde îşi transferase din timp o avere con=
siderabilă. Beneficiarii loviturii din ţară s'au
dovedit a fi legionarii. Horia Sima a intrat în
guvern ca vice-preşedinte de consiliu şi ministru de in=
N. Cr. terne. Mihai Antonescu ~~ocupa~~ obţinea portofoliul justiţiei, iar
restul resorturilor ministeriale erau în marea lor
majoritate ocupate de legionari. Generalul Antonescu
era în realitate un izolat la preşedenţia de consiliu
fiind lipsit de orişice suport politic şi nepuntându-se
bizui decât pe cei câţiva militari din guvern. De
altminteri manifestaţiile publice organizate în Ca=
N. Cr. pitală de noua conducere aveau să ~~manifeste~~ arate
clar situaţia. Generalul Antonescu şi Mihai Antones=
cu se prezentau înaintea mulţimilor în cămaşă verde
şi ţineau discursuri violent legionare. Atmosfera
din ţară era însă foarte încărcată. Lumea se
aştepta ca noul regim să ia poziţie războinică
faţă de Unguri în problema Ardealului de Nord.
Nimeni nu-şi închipuia că legionarii s'ar fi putut
instala ca urmaşi ai lui Carol fără să res=
pingă în numele principiilor naţionaliste, um=

[illegible]   N. Cr[illegible]

N. Lar

pârţirea Ardealului. ~~de Nord~~ Noul regim însă, adus de nemţi, nu-şi putea permite nici un fel de iniţiativă externă. El avea dealtminteri directive interne de răzbunare politică foarte precise. Horia Sima conducătorul mişcării legionare, destul de dotat în ceeace priveşte calităţile unui agent de spionaj era complet dezorientat în problemele de politică generală şi mai ales incapabil de a stăpâni valul de anarhie care se revărsa din rândurile legiunii. Fărădelegile, măsurile arbitrare, răzbunările personale au început să se ţie lanţ în capitală şi în provincie. Nesfârşitele parastase, reînhumările, procesiunile mortuare menţineau o atmosferă de teroare şi constituiau în felul în care erau regizate un permanent apel la crimă. Şi asemenea crime îngrozitoare şi aproape gratuite, perpetrate din fanatism orb n'au întârziat să fie comise. Virgil Madgearu ridicat de acasă era dus în pădurea Băneasa pentru a fi schingiuit şi ucis. Niculae Iorga era asasinat, după torturi îngrozitoare de aceiaş echipă, undeva pe şoseaua Câmpinei. După reînhumarea resturilor lui Corneliu Codreanu, reînhumare care a fost prilejul unei procesiuni monstre ~~de~~ cu preoţi în odăjdii, ~~de~~ cu

N. Gar

N. Car

icoane, cu cămăși verzi, cu discursuri războinice=
toare, un grup de fruntași legionari condus de
bătrânul Ion Zelea Codreanu ataca Jilava și
ucidea acolo un mare număr de oameni politici,
generali și mulți funcționari de stat, aflați în preven=
ție sub acuzarea de a fi participat la represiu=
nea din 1939 și la asasinatele din 1938. Au fost
omorâți acolo generalul I. Argeșanu, gen. Gavrilă
Marinescu, Victor Iamandi, gen. Bengliu și mulți
alții. Urmăriți de legionari o seamă de alți politicieni
printre care Tătărăscu, Argetoianu, Ghelmegeanu etc
salvau viața ascunzându-se la ministerul de interne
sub protecția subsecretarului de stat col. Rioșeanu.
Petre Andrei impresionat de atmosferă și în stare
de slăbiciune nervoasă se sinucidea. Și alte asa=
menea fapte mai mari și mai mărunte se înre=
gistrau zilnic în cronica sângeroasă a regimului.
Presa legionară ducea o propagandă de continuă
ațâțare. La direcția ziarului „Cuvântul" în
locul lui Nae Ionescu bolnav, și în agonie, venise
N. Car profesorul universitar P. P. Panaitescu. Acest istoric
susținea în articolele lui de fond teoria lui
Gumplowicz a claselor-rasse, cerând extermi=
narea clasei conducătoare streine, slavo-fa

N. Ca…

narchie și înălțarea Românilor adevărați la cârmă, pentru întâia oară în istorie, dela Daci, aflați în situația de a ieși de sub sclavie!

Generalul Antonescu asista, în aparentă neputincioș, la toate aceste fenomene de anarhie. El nu avea nici posibilitatea nici curajul de a desolidariza regimul de crimele comise aruncându-le sub răspunderea făptașilor individuali. Dar lucra în schimb de acord cu statul major și cu cadrele superioare ale statului pentru a înfrâna pornirile legionarilor și începea ~~treptat~~ să constitue în administrație publică, în care ~~împotriva lor~~, o solidaritate de bunăvoință care în fapt anulau sau amortizau toate măsurile luate de legionari. Fascismul de stat, impresionat de lovitura pe care o primise în Septembrie 1940 prin răsturnarea lui Carol se refăcea treptat și anihila acțiunea legionarismului anarhic. Lucrurile au ajuns până la urmă la conflict. Nemcreștitor în opera timpului și dornic să lichideze rapid ultimele rezistențe, Horia Sima care se simțea stângaci în birourile ministerului, a coborât în stradă alături de ceilalți miniștri și fruntași legionari declarându-se rebel.

Răscoala legionară începută la 22 Ianuarie

[signatures]

1941 s'a întins în toată ţara, dar ea a fost cu acţiune puternică în Capitală, în regiunea Prahovei şi în alte câteva centre muncitoreşti unde legionarii izbutiseră să-şi câştige aderenţi. Armata a răspuns la chemarea statului legal. În Bucureşti instituţiile publice treceau dintr'o mână într'alta. Legionarii stăpâni pe postul de radio anunţau mereu sosirea iminentă în Capitală a generalului Dragalina în fruntea unor trupe decise să vie în ajutorul rebelilor. Dar peste câteva zile aceşti rebeli, împotriva cărora se făcuse uz de tunuri şi de mitraliere, au cedat în faţa atacului militar, renunţând la lupta şi părăsind terenul pentru a se ascunde în ţară sau peste graniţă.

Horia Sima el însuşi împreună cu un grup compact de fruntaşi legionari a fugit în Germania unde îl aştepta domiciliul forţat într'o localitate din apropierea Berlinului. Apoi târziu, acelaş Horia Sima, profitând de libertatea relativă de care se bucura, va fugi în Italia. Guvernul fascist îl va preda însă guvernului german care de astă dată îl va interna în lagăr atât pe el cât şi pe toţi refugiaţii legio-

N. Ca[illegible]

nari.- Învingător Ion Antonescu instituie după
înfrângerea rebeliunii dictatura sa personală.
Conform teoriei comode a alegerii între cele
două rele, numeroşi „democraţi" şi numeroşi
naţişti se vor grăbi să adere şi să voteze „da"
la plebiscitul generalului. Dar regimul deşi
beneficia de o trecătoare atmosferă favorabilă
în urma reuşitei operaţii de poliţie pe care o
executase nu avea în fond nici-o temelie politică
Antonescu se prezenta ca dictator personal şi ca
om al lui Hitler cu care semnase un tratat
de alianţă prin care i-se garanta frontierele.
Nemţii se feriseră să intervie direct în conflictul
dintre legionari şi Antonescu. Ei au aşteptat să
vadă echilibrul real al forţelor şi n'au întâr-
ziat să recunoască regimul Antonescu mai ales
că acest regim le punea la dispoziţie toate avan-
tagiile de ordin economic şi părea că bene-
ficiază de încrederea armatei şi a marei burghe-
zii. Hitler nu avea nevoie de altceva pentru
războiul antisovietic pe care îl pregătea.
Regimul instituit de Antonescu a însemnat
un plus de fascizare faţă de regimul carlist

[illegible] M. Con[illegible]

deşi nu făcea uz de uniforme şi de toată aparatura tehnică a totalitarismului. S'au luat măsuri împotriva evreilor care au fost deposedaţi de bunurile lor, excluşi din slujbe şi din profesiuni, supuşi muncii obligatorii şi adeseori internaţi în lagăre. Aceste lagăre care funcţionau în măsură restrânsă sub Carol au devenit sub Antonescu una din principalele metode pentru a menţine, prin internarea opozanţilor, continuitatea regimului. In fapt, deşi legislaţia nouă căuta să se asimileze celei naziste, rigoarea măsurilor din al treilea Reich era îndulcită fie prin arbitrarul măsurilor lui Antonescu care interne în lagăr bunăoară pe lăptarii falsificatori sau pe femeile adultere cu evrei, alături de oamenii politici, fie prin intervenţia şperţului care devenise instituţie oficială şi care permitea bogătaşilor şi evreilor îndeseobi, favoruri şi liberări neaşteptate. Războiul antisovietic deslănţuit la 21 Iunie 1941 avea să deschidă un nou capitol în guvernarea antonesciană. Clasa conducătoare a pactizat fără prea multe

forme cu ocupanţii germani veniţi în ţară încă din toamna anului 1940 sub titlul de „instructori militari". Marea burghezie dela N. Malaxa până la I. Gigurtu accepta pătrunderea capitalului german în societăţile şi în întreprinderile mai de seamă fără să mai păstreze formele până atunci obişnuite, de camuflare. Se constituiau pretutindeni societăţi româno-germane cu scopul de a pune la dispoziţia războiului hitlerist resursele economice ale celor mai variate întreprinderi. Numeroase afaceri în legătură cu aprovizionarea şi cu înzestrarea armatei creau clase de noi îmbogăţiţi. Iar aceste clase erau în mod firesc sporite de beneficiarii românizării bunurilor evreeşti sau de camuflanţii acestor bunuri. În curând ocuparea Transnistriei avea să pună la dispoziţia regimului imense resurse alimentare, care creau atmosfera unei false prosperităţi. Ţara şedea pe un vulcan dar nimeni nu bănuia posibilitatea unei apropiate erupţii

Participarea militară a României la războiul antisovietic nu a fost dorită de nemţi. Neavând nevoie de trupe suplimentare în acea epocă ei s'ar fi mulţumit cu concentrarea forţelor româneşti pentru sporirea producţiei de materii prime necesare războiului. Antonescu însă avea ambiţii militare şi ardea de nerăbdare să se distingă în cariera armelor-unde până atunci nu avusese succese deosebite. El spera pe de altă parte să câştige fără sacrificii prea mari, o mare popularitate, speculând starea bizară în care se afla pe atunci mare parte din opinia publică. -Intr'adevăr, după lichidările din 1940, mulţi vedeau într'un război, fie el dus împotriva oricui, posibilitatea unei reabilitări morale. Ambiţiosul general de cavalerie şi-a oferit Führerului serviciile, dar el nu s'a mulţumit să meargă până la Nistru până unde gestul lui ar mai fi avut o relativă explicaţie, ci a împins trupele mai departe pentru a-şi decerne singur titlul de mareşal după ocuparea Odessei. Şi apoi din etapă, în

etapă, în suita nemţilor, a trimis sute de mii de oameni la moarte şi la schilodire pe drumul care ducea la Stalingrad şi în munţii Caucazului, drum pe care armatele româneşti nu aveau ce căuta. Diplomaţia Reichului observând slăbiciunile de vanitate ale mareşalului şi lipsa lui de experienţa politică a profitat de această stare de spirit angajându-l în problemele răsăritului pentru a-l înstrăina de problema Ardealului de Nord. Dealtminteri aceiaş diplomaţie nu se sfia să promită lui Antonescu reexaminarea problemei ardelene la conferinţa de pace şi lui Bethlen completarea jumătăţii deja ocupate. Când Antonescu manifesta vre-tendinţe de rezistenţă în problemele de livrare economică, deosebit de interesante pentru Reich, nemţii îl ameninţau cu perspectiva înlocuirii prin Horia Sima ostatecul lor din Germania. Problema legionară continua dealtfel să agite unele cercuri din ţară. Antonescu a luat chiar pentru a o rezolva unele măsuri foarte severe, internând o mare parte din

fruntaşi legionari şi trimiţând pe front, pe linia întâia pe toţi tinerii identificaţi ca aderenţi ai mişcării. El lua însă în compensaţie şi măsuri împotriva evreilor şi a comuniştilor pentru a nu trezi cumva protestul lui Hitler. Dealtfel pe drumul armatelor germane în Bucovina şi în Moldova de

N. Car

Nord ~~[illegible]~~ corpurile ~~[illegible]~~ de S.S. au efectuat cu concursul cuziştilor şi legionarilor locali exterminarea a masse compacte de evrei, aşa după cum operaseră în restul Europei continentale aflate sub ocupaţie nazistă. - Regimul mareşalului nu întâmpina pe teren vre-o rezistenţă organizată. Trebuie să mărturisim deschis că în România ocupaţia nemţească nu a trezit reacţia pe care a stârnit-o în Polonia, în Iugoslavia, în Grecia, în Franţa. Clasa conducătoare a colaborat deschis pe plan economic, fără să ţie seamă de sentimente, ei urmărind interesul ei imediat de câştig, de bună stare, de îmbogăţire. Adversarii regimului se mulţumeau să asculte posturile de radio

N. Car[illegible]

să colporteze știrile și să facă discret propagandă orală contra nemților. Țăranii luptau pe front. Intelectualii care nu erau mobilizați la serviciile de propagandă ale războiului se mulțumeau să adopte atitudini de frondă. Muncitorimea lipsită de îndrumători ei firești, pradă propagandei fasciste, desorientată și demoralizată își îndeplinea cu corectitudine programul de lucruri. Au fost fireste destule gesturi de curaj individual, gesturi săvârșite de personalități de atitudine culese din toate straturile sociale, dar toate aceste gesturi care impresionau câteva zile opinia nu izbuteau să determine o acțiune sistematică și organizată, a unui grup. Nimeni n'a ridicat steagul răsmeriței fiindcă desigur partizani deciși să-l urmeze s'ar fi găsit anevoie. Țara a suportat paralizată dictatura antonesciană și războiul antisovietic. - Principalul partid de opoziție, partidul național-țărănesc, nu cuprindea cadre în măsură să se înhame la asemenea periculoasă treabă. Aflat de ani de zile în

stare de dizolvare acest partid acționa în realitate doar prin fruntașii dela centru care pierduseră contactul efectiv cu massele. In ceeace privește poziția de principiu în favoarea aliaților și împotriva războiului antisovietic ea a fost ocupată de Iuliu Maniu prin seria de memorii pe care le-a trimis mareșalului și prin schimbul de scrisori din preajma lui Iunie 1941 în care fiecare ~~dintre~~ cei doi răspunzători și-au precizat atitudinea. Dar în fapt au fost multe amendări la această linie teoretică, multe abateri pe care le vom nota pe rând așa cum vom nota și contribuțiile pozitive.- In primul rând se cuvine menționat voluntariatul lui Ion Mihalache. Maior în rezervă învățătorul dela Topoloveni a cerut să fie mobilizat să lupte pentru recâștigarea Basarabiei. Antonescu l'a chemat la cartierul lui general și a încercat să-l câștige pentru ideia germană și pentru aceia de a continua războiul dincolo de Nistru. Mihalache însă n'a acceptat și după ocuparea Basarabiei a cerut demobilizarea pe care Antonescu i-a acordat-o

./. [illegible]

Gestul oricâte explicaţii de psihologie individuală ar comporta şi oricâte justificări în acest sens ar putea să invoce, rămâne o greşeală politică aşa după cum tot greşeală politică a fost, după părerea noastră, consilieratul regal al acestuia. Printre fruntaşi, Sever Bocu şeful Banatului a dat oficiosului său „Vestul" o orientare antonesciană şi a semnat chiar personal un articol de laude la adresa lui Antonescu şi de adeziune la „războiul sfânt". Sever Bocu şi-a explicat atitudinea prin încercarea de a salva dela moarte pe ginerele său ing. Rică Georgescu şeful grupului de spionaj dela postul „Ardealul". Doctorul Nicolae Lupu, cuprins parcă de un acces de senilitate, a avut între 1941 şi 1943 unele ieşiri publice surprinzătoare. Stimulat de săpăturile lui Daicoviciu, de ideile lui Lucian Blaga şi de ideologia obscurantistă a fruntaşilor legionari a publicat în ziarul „Curentul" o serie de articole „daciste" în care reînvia în fapt tezele fantastice ale lui Aron Densuşianu din „Dacia preistorică". Articolele reunite în volum purtau

cu dedicație tipărită mențiunea: „Mareșa-
lului dezrobitor"! În text, întemeiat pe false
argumente de ordin filologic și geografic, Dr
N. Lupu ajungea la concluzia că există Ro=
mâni pe Volga și nu că influența slavă
s'a așternut dealungul secolelor peste toată
Europa Centrală fixând nomenclaturile râuri=
lor și ale munților, împrumutând cuvinte
limbilor variate din acest spațiu. – Pe de=
altă parte la solicitarea individuală a
celor interesați Iuliu Maniu a autorizat
pe unii tehnicieni ai partidului să-și dea
colaborarea la regim. Printre ei cităm pe
Ștefan Mihăescu, pe col. St. Stoika, pe colonelul
Bucur și pe alții câțiva. Relațiile lui Iuliu
Maniu cu mareșalul nu erau dintre cele
încordate. Mareșalul nepriceput în politică
păstra pentru Iuliu Maniu respectul tradițio=
nal al vechei clase conducătoare și asculta
adeseori sugestiile acestuia. Iuliu Maniu a
putut astfel interveni pe lângă Antonescu
N. Car la ~~sugestia~~ cererea Dr Fildermann pentru a lua a=

N. Carandino

apărarea populației evreiești amenințată de internare colectivă în ghetto-uri, de stigmatizare cu semnul stelei galbene etc etc. El a intervenit deasemeni pentru unele cazuri individuale cum a fost acel al lui Emil Ghilezan mobilizat și trimis pe front pe linia întâia, pentru unii internați din lagărul din Târgu-Jiu, și mai ales în favoarea lui Rică Georgescu în chestiunea postului de radio „Ardealul". Această afacere a postului „Ardealul" a avut de altfel o mare însemnătate la timpul său. Imediat după începerea războiului antisovietic, a început să funcționeze în țară un post de radio clandestin care difuza material de propagandă și știri antirăzboinice și menținea în opinie publică prezentă ideia Ardealului de Nord. Postul a fost reperat, iar mânuitorii lui arestați; era un grup de ingineri și de funcționari particulari condus de ing. Rică Georgescu, grup aflat în legătură cu „Intelligence Service" de unde obținuse postul de radio-emisiune. Arestații, anchetați de serviciul secret la Malmaison, primiși asupra

ĩ N. Carandino

faptului şi făcând mărturisiri complete,
urmau să fie judecaţi pentru spionaj şi înaltă
trădare. Soarta lor – în timp de război – era pe=
cetluită. Iuliu Maniu a intervenit la Antones=
cu şi i-a declarat că va veni martor la proces
şi că va spune că întregul grup a lucrat la ordi=
nul şi la dispoziţia sa. Nevrând să implice pe
şeful naţional-ţărănist într'o asemenea afacere
de proporţii şi de consecinţe incalculabile, Antones=
cu a amânat procesul cu toate stăruinţele nemţilor
de a-l judeca. El ar fi spus dealtminteri perso=
nal lui Hitler care i-ar fi cerut arestarea lui
Iuliu Maniu că el nu poate face un asemenea
gest împotriva reprezentantului celui mai autorizat
al Ardealului. Faptul este că din amânări, în amâ=
nări, grupul Rică Georgescu, supus dealtfel mereu
la cercetări suplimentare, a ajuns la scadenţa
dela 23 August fără să fie judecat. Acţiunea
antigermană a lui Iuliu Maniu s'a exercitat
în această epocă pe căi diverse şi cu mijloa=
cele care îi puteau sta la îndemână. El era
informat de intenţiile şi de obiectivele aliate
printre alte metode şi pe calea miniştrilor

N. [illegible]

neutri aflători în Capitală. Dintre ei cităm pe ministrul Turciei Suphi Tanrıöer pe care îl întâlnea la prietenul său Mihai Popovici. Dar Iuliu Maniu avea şi alte căi de contact pe care le cultiva prin intimii săi din acel timp: Aurel Leucuţia, Ghiţă Pop, Virgil Solomon, Emil Ghilezan, Aurel Dobrescu care îl ţineau în curent cu tot ceeace puteau afla sau cu tot ceeace li-se comunica pentru a-i transmite. Se pare astfel că Iuliu Maniu ar fi avut la dispoziţia sa post de radio emisiune şi de radio recepţie pe care l'ar fi utilizat în pregătirea actului dela 23 August. Fără să bănuiască decât parţial rolurile reale pe care intimii lui Iuliu Maniu le jucau în menţinerea atmosferei de luptă antigermană regimul a internat în lagăr o serie dintre ei: Aurel Leucuţia, Ilie Răchiţan, Ilie Lazăr, Aurel Dobrescu, Zaharia Boilă în timp ce alţii în calitate de luptători individuali dintre membrii partidului sufereau deasemenea internarea la Târgu-Jiu: Nicuşor Graur, Anton Alexandrescu, Radu Cioculescu, N. Carandino, Mircea Hiott etc. - Mareşalul păstra totuşi neşovăielnică încredere în victoria germană şi nu se arăta deloc dispus să părăsească pe aliatul

N. Carand[illegible]

sau Hitler. Mai puţin încătuşat în prejudecăţile
de clasă şi străin de mentalitatea generalului de
cavalerie, Mihai Antonescu începuse să vadă
sfârşitul probabil al războiului. Bova Scoppa mi=
nistrul Italiei la Bucureşti mi-a povestit, după 23
August, că el a pregătit pe lângă Ciano vizita lui
Mihai Antonescu la Roma. Acesta din urmă
propunea ministrului de externe italian să ia
iniţiativa unui bloc al statelor mici satelite pe
care, la conducerea Italiei, să le scoată din război,
prin pace separată. Trenul ministerial al lui
Mihai Antonescu a fost dealtminteri atacat atunci
la graniţă de agenţii „Gestapoului" care sperau să
pună mâna pe documente compromiţătoare.
Tot Mihai Antonescu a defalcat o importantă sumă
din bugetul externelor pe care a depus-o la băncile
elveţiene cu scopul de a servi la pregătirea conferinţei
de pace. Străduinţele lui n'au dus însă la nici-o ati=
tudine pozitivă. Sub conducerea lui ministerul însă
completa şi îşi aducea contribuţia la actul dela
23 August, alături de generalii din apropierea
regelui Mihai şi alături de cele patru partide
politice din blocul democratic care au încheiat
între ele o înţelegere în acest scop. - Aceasta e
declaraţia mea pe care o semnez: N. Carandino
20 Ianuarie 1954

Declarație

Subsemnatul Carandino Nicolae, deținut, de profesiune ziarist cu ultimul domiciliu în București str. Spiru Haret 16, născut în Brăila la 20 Iulie 1905, fiu al lui Gherasim și al Elenei, întrebat fiind despre activitatea mea la ziarul „Dreptatea”, în legătură cu tendințele din partidul național-țărănesc, declar următoarele: Înainte de 23 August 1944 nu am colaborat niciodată la „Dreptatea” sau la vre-un alt oficios național-țărănist. Lovitura de

N. Car. stat odată efectuată nu exista în fapt nici-un organ de presă care să o susțină în opinia publică. Mă aflam în acele zile în biroul meu din localul „Curentului”, birou pe care îl ocupam în calitate de redactor prim al revistei „Curentul familiei” Am primit atunci vizita lui Virgil Solomon și a lui Radu Cioculescu trimiși de Iuliu Maniu din adăpostul Băncii Naționale unde se afla tot guvernul. Nemții bombardau în acele zile Bucureștii pentru a se răzbuna de surpriza pe care le-o pricinuise „23 August”. Cei doi emisari ai lui Iuliu Maniu mi-au comunicat că trebuie neapărat să apară „Dreptatea” și anume „mâine”. Eu trebuia să-mi iau

N. Car.

angajamentul de a o scrie. Partidul nu avea
pentru moment posibilitatea de a-mi pune la dis=
poziție cele necesare. Să fac așa cum știu, așa
cum pot. Mai târziu se vor rezolva chestiunile
materiale dar pentru moment nu mi-se putea
pune la dispoziție nici hârtie, nici tipografie,
nici redacție, nici personal, nici bani pentru
cheltuielile administrative. In schimb eram
rugat să las pe frontispiciul gazetei ca direc=
tor pe I. Livianu care va veni și el mai târziu
la gazetă dar pentru moment este ocupat cu
adăpostirea de bombardament a unei grele și
numeroase familii. Am promis că voi face tot
posibilul ca să satisfac cererea. Menținerea lui I.
Livianu ca director îmi convenea de minune ne=
fiind deloc dispus la ora aceia să iau conducerea
unui oficios de partid și să-mi pierd calitatea
de ziarist independent la care țineam în mod
deosebit. Am luat toate măsurile necesare, adi=
că am confiscat câteva suluri de hârtie din de=
pozitul „Curentului", am convins pe lucrătorii din
tipografie să culeagă, am improvizat o redacție, o
administrație, am angajat personal de ocazie și
a doua zi „Dreptatea" a apărut pe piața Ca=
pitalei. In aceiaș zi social-democrații cu Ion
Pas, Ștefan Voitech și V. Deleanu scoteau, tot

N. Carandino

la „Curentul" ziarul „Libertatea". Am colaborat cu un articol semnat şi la oficiosul social-democrat, cu intenţia de a păstra atitudinii mele caracterul general de solidaritate cu regimul cel nou şi nu de limitare la cadrele unui singur partid. „Dreptatea" a apărut regulat, din acea zi, cu toate dificultăţile create mai ales de bombardamentul german. La potolirea lucrurilor a reapărut I. Livianu care mi-a mulţumit pentru serviciul colegial pe care i-l făcusem şi şi-a luat în primire postul de director. Eu am rămas în redacţie în calitate de prim redactor şi am continuat să semnez zilnic articolul meu obişnuit. În această epocă nu am avut posibilitatea să-l văd decât în treacăt pe Iuliu Maniu aşa încât ziarul până la sosirea lui I. Livianu a apărut fără indicaţii directe de la partid. Între timp grupul A. Leucuţia - Virgil Solomon - Emil Ghilezan încheiase o înţelegere financiară cu preşedintele consiliului de administraţie al întreprinderilor „Curentul", generalul Constantinescu-Claps şi se pregătea să scoată un mare ziar zilnic sub influenţa naţ.-ţărănistă şi urmărind să ocupe locul rămas gol în opinie prin dispariţia ziarului lui Pamfil Şeicaru. Despre această convenţie nu se ştia în public. Anturajul lui Iuliu Maniu a convocat atunci o întrunire de presă la care au fost invitaţi deavalma ziarişti de toate calităţile, presupuşi a

N. Car

şi simpatizanţi ai partidului. Acest anturaj le-a cerut sfatul în privinţa politicii de presă pe care naţional-ţărăniştii urmau să o facă. Tudor Teodorescu-Branişte s'a ridicat şi s'a scuzat că nefiind membru de partid n'are ce căuta la consfătuire şi se vede nevoit să plece. Dintre cei rămaşi au luat parte la discuţii care n'au dus la nici-o concluzie pozitivă: Em. Socor, Grigore Graur, Em. Serghie, N. Carandino şi alţii. În genere însă toată lumea prezentă era de părere să se scoată un ziar mare sub conducerea lui Em. Socor care avea toate titlurile şi toate calificările necesare pentru o asemenea răspundere, în cadrul noului regim. - Peste câteva zile am aflat cu toţii că se hotărâse apariţia „Curierului" cu V. Canarache ca administrator şi cu ... Augustin Popa ca director. Acesta din urmă complet necunoscut în presa din capitală, fusese doar, la Blaj, directorul revistei săptămânale „Unirea" scoase de mitropolie. Solicitaţi să ne dăm concursul, cei ~~patru~~ cinci ziarişti de semnătură: Em. Socor, Grigore Graur, Em. Serghie Zaharia Stancu şi N. Carandino am avut, între noi, o consfătuire. Zaharia Stancu a refuzat „de plano" să-şi dea colaborarea pentru „a lansa în Bucureşti pe Augustin Popa" şi a plecat. Ceilalţi după lungi discuţii am ajuns până la urmă la concluzia că trebuie să treacă peste

N. Car

N. Cara

chestiunile personale și să colaboreze. Astfel s'a născut ziarul „Curierul" cu noi toți ca redactori și cu... Augustin Popa ca director. In redacție au intrat printre alții și doi ziariști ardeleni susținuți de Mihai Popovici pe care din motive tactice nu-i primisem la „Dreptatea": Const. Hagea și Bozga Mălin. Amîndoi semnaseră articole politice dubioase sub regimul antonescian și socoteam personal că nu era cazul să fie solicitați a scrie în ziarele democrate de după 23 August.- Augustin Popa semna zilnic în „Curierul" un articol de fond patriotard care nu se potrivea nici el cu atmosfera regimului. Ziarul intrând în polemică violentă cu „România liberă" și „Scânteia" s'a aflat că în calitate de director al „Unirii" din Blaj, Augustin Popa

n. tar semnase și el pe vremuri unele articole vehemente împotriva Sovietelor și a lui Stalin. Fără să mai răspundă la acuzații și fără să ne dea vre-o explicație, directorul „Curierului" a fugit înspăimântat... la Vatican. Comisia aliată de control a suspendat puțin după aceia gazeta. Aceastǎ aventură de presă a impresionat foarte neplăcut cercurile mihalachiste din partid ședința recentă a comitetului central executiv

[signature] [signature]

în care Iuliu Maniu depusese deplinele puteri a decurs în condiţii de tensiune între cele două nuanţe. La alegerea delegaţiei permanente cei doi şefi au căzut foarte greu la înţelegere, aşa încât zile de-a rândul comitetul şi-a întrerupt activitatea aşteptând realizarea unui acord asupra persoanelor care urmau să fie votate. Maniştii aveau majoritate în comitet şi cereau alegere liberă, dar Ion Mihalache dorea să-şi păstreze influenţa în conducere şi să menţie caracterul lui ţărănist, nu accepta ameninţând cu.. demisia. In fine după îndelungi eforturi s'a ajuns la o formulă de compromis. In discursul său final Iuliu Maniu a mulţumit în numele partidului acelora care făcuseră sacrificii în lupta antigermană şi acelora care îşi dăduseră concursul la actul de la 23 August. Dintre cei citaţi cu acest prilej s'au ales ulterior miniştri şi demnitari desemnaţi de partid în guvernele Sănătescu şi Rădescu. Partizanii lui Ion Mihalache nu aveau din întâmplare vre-o activitate deschisă de invocat în aceste domenii aşa încât poziţia lor era în partid mult slăbită. —

N. Carandino

In schimb în conversațiile avute cu Iuliu Maniu
Ion Mihalache i-a făcut reproșuri pentru greșe=
lile comise recent în materie de presă și a
obținut dela șeful partidului controlul doc=
trinar al oficiosului. Astfel Nestor Badea
a intrat ca delegat al lui Ion Mihalache în
redacția „Dreptății", ca director politic mențio=
nat ca atare, pe lângă Ion Livianu. Nestor
Badea a supraveghiat în această epocă ma=
terialul publicat, fără să aibe totuși un contact
mai frecvent cu Iuliu Maniu care dădea indi=
cații lui I. Livianu. Spre sfârșitul lui De=
cembrie 1944 fiind numit director general al
Teatrelor și director al Teatrului Național m'am
retras din redacția „Dreptății" și nu am mai
colaborat până la suprimarea lui, cu pri=
lejul instalării guvernului Petru Groza la 6
Martie 1945. Partidul a rămas fără oficios
și fără ziare care să-i exprime, fie indirect
tendințele. In August 1945 am intrat pentru
câteva luni în redacția „Ardealului" de sub direc=
ția lui Anton Ionel Mureșanu, dar acest ziar a
fost suprimat la sfârșitul lunii Noembrie.
Conflictul constituțional menținea și în materie

N. Car[illegible]

de prea o stare de provizorat. Conferinţa
de la Moscova a rezolvat într'un fel problema.
S'a recunoscut anume caracterul democratic al
partidelor naţional-ţărănesc şi liberal şi participa-
rea a câte unui reprezentant al acestor partide în
guvernul Petru Groza. S'au garantat, de către cele
trei mari puteri, liberul exerciţiu al libertăţilor
constituţionale, garanţie subscrisă şi de preşedintele
nostru de consiliu. S'a hotărât în acelaş timp fixa-
rea alegerilor şi autorizarea de apariţie a celor
două oficioase de opoziţie. În vederea acestui scop
Alegerea ministrului naţional-ţărănist care să par-
ticipe la guvern a fost prilejul unor dramatice
discuţii. Doctorul Niculae Lupu a reclamat locul
pentru sine invocând titlurile personale în lupta
democratică din trecut şi actualitatea poziţiei sale
teoretice în noua conjunctură. Nici Iuliu Maniu,
nici Ion Mihalache, nici întreg comitetul central
n'aveau însă încredere în constanţa principiilor şi
atitudinilor lui Lupu. Propunerea lui n'a găsit
aprobare, cu toate pateticile argumente invocate
şi Doctorul Lupu s'a retras din partid fără
să fie urmat de nici-un şef de organizaţie.
A fost părăsit până şi de grupul lupist
de pe vremuri, care era în prezent sub
puternica influenţă manistă. În ceeace

N. Carandino

priveşte oficiosul Ion Mihalache şi-a menţinut poziţia. A fost desemnat director Nestor Badea iar eu am intrat în gazetă în vechea mea calitate de prim redactor. Pregătirea atmosferei de alegeri cerea însă ca oficiosul să aibe o atitudine combativă. Iuliu Maniu m'a chemat şi mi-a dat îndrumări în acest sens. Trebuiau verificate garanţiile aliaţilor şi mai ales trebuia încercată în fapt buna credinţă a guvernului care le acceptase. Din aceste motive „Dreptatea" urma să ia poziţie în mod categoric în toate problemele la ordinea zilei, să recâştige în opinie influenţa pierdută dela 6 Martie şi să creeze o stare de spirit care să uşureze grea problemă a alegerilor apropiate. In acelaş timp Iuliu Maniu m'a rugat să punem coloanele la dispoziţia lui Titel Petrescu, oridecâteori avea nevoie, fiindcă partidul social-democrat nu avea oficios. Astfel a luat naştere cea dintâi campanie a gazetei împotriva lui Lotar Rădăceanu cu material documentar transmis de Titel Petrescu prin partizanul său politic Dr Lazăr Schineanu

N. Carandino

Nestor Badea, care nu era prea agreat de Iuliu
Maniu sau avea această impresie nu a privit
cu ochi buni caracterul pe care el căpăta ziarul.
Funcționar de carieră, „director la „Casa Rurală",
temperament mai calm, fără pregătire profesio=
nală de gazetar, el a preferat să se retragă
pentru a-și salva probabil situația ~~materială~~ admi=
N. Car nistrativă și a se feri de o angajare politică. După
o consfătuire cu Ion Mihalache, care era personal foarte
nemulțumit de rezultatele acordului dela Moscova, Nes=
tor Badea a demisionat și am fost numit eu direc=
tor în locul lui. Ziarul avea succes de vânzare
și acest succes permitea ca existența lui materială să
nu împovăreze partidul. Această împrejurare
îndulcea raporturile mele cu factorii de conducere și
în deosebi cu biroul partidului unde nu aveam prea
mulți prieteni. Așa bunăoară Mihai Popovici era
nemulțumit împotriva mea de faptul că-i respingeam
N. Car intervențiile în favoarea protejaților săi. (N. Penescu nu
vedea cu ochi buni starea de independență a
oficiosului față de secretariatul general. Ion
Mihalache fără să-mi fie defavorabil mă consi=
dera angajat pe linia manistă. În ceeace priveș=
te linia generală a gazetei ea îmi era firește
dată de șeful partidului care în genere îmi
cerea să nu abandonez cu nici-un chip linia
combativă. Măsurile guvernului înăsprindu-se

N. Carandino

şi cenzura începând să funcţioneze cu mai mul=
tă rigoare am făcut o vizită la ministerul lui
Em. Haţegan pentru a-i cere sfat şi sprijin.
Ministrul naţional-ţărănist mi-a mărturisit că
este absolut neputincios că rolul lui în guvern
este neglijabil şi că după părerea lui, privind
desfăşurarea lucrurilor, Iuliu Maniu n'a adoptat
o poziţie nimerită în lupta politică. A adăugat
că el personal îşi face datoria în consiliul de minis=
tri, dar că intervenţiile lui nu dau rezultat şi că
rămâne foarte sceptic în ceeace priveşte conclu=
zia finală a întregii bătălii. Ion Mihalache
m'a chemat de asemenea de câteva ori pentru
a-mi atrage atenţia asupra unor scăpări din vede=
re de ordin doctrinar într'unele articole care
nu se aflau pe linia programatică a partidului.
El era însă interesat, mai ales, de organizarea
politică a Capitalei şi întâmpina în acest sens
dificultăţi cu unii partizani reali sau presupuşi
ai nuanţei maniste. La un moment dat mi-a
dat chiar dispoziţie să nu inserez în gazetă nici-o
informaţie cu privire la problemele din Capitală
dacă nu va purta parafa lui. Cea mai deli=
cată problemă de rezolvat în acest sens a fost
accia a organizaţiei muncitoreşti. ~~[illegible]~~ Aceasta

Ţ

N. Carand[illegible]

organizație depindea în principiu de organizația
Capitalei, dar ea fusese încredințată de Iuliu
Maniu lui Ilie Lazăr. În urma arestării aces=
tuia din urmă și a procesului Sumanelor negre
după care el s'a retras dela conducerea sec=
ției muncitorești și nu s'a mai amestecat în
conducerea ei, Ion Mihalache a încercat să
primenească forurile de conducere. Muncitorimea
P.N.T din București era condusă de trei persoa=
ne: Lambru, Bercaru și av. Lupu. Toți trei
erau foarte activi și aveau oarecare popularitate prin=
tre lucrători. Clubul de pe strada Clemenceau
era mereu plin de muncitori și în zilele în care
aveau întruniri deabia se putea pătrunde în curte.
Cei trei conducători, bănuiți de influențe maniste
prin Ilie Lazăr care îi selecționase, aveau însă
numeroși adversari. Astfel avocatul Romulus
Geroceanu, Popescu Botoșani și alți câțiva din
anturajul lui Ion Mihalache susțineau că atât
cei trei cât și trupele lor nu erau în realitate
decât foști legionari care căutau să se camufle=
ze. Ion Mihalache a încercat, însă fără succes,
să-i înlocuiască, printr'un anume Ionescu Pet=
re (?) și până una alta mi-a dat dispo=
ziție să nu mai inser în ziar nimic relativ
la activitatea secției muncitorești. —

Spre primăvara anului 1946 am fost chemat de Radu Xenopol, pe care îl cunoscusem din lagărul dela Târgu-Jiu pentru a-mi face o rugăminte. Era vorba de unele atacuri apărute în „Dreptatea" cu privire la condițiile în care el vânduse statului întreprinderile „Laromet" întreprinderi fosta în proprietatea fraților Nacht și pe care el le camuflase sub regimul antonescian. Mi-a explicat că târgul n'a fost deloc în defavoarea statului și i-am promis că nu vom mai reveni asupra chestiunii în gazetă. In aceiaș întâlnire el m'a rugat să inser într'un articol ocazional unele cuvinte de laudă la adresa lui Lucrețiu Pătrășcanu numit recent profesor universitar. Aceasta pentru a face atmosferă favorabilă fruntașului comunist, ca intelectual și pe deasupra luptelor de partid. Mi-a mai adus la cunoștință că în comitetul central executiv al partidului comunist a fost o foarte violentă dezbatere pe chestiunea discursurilor pe care Lucrețiu Pătrășcanu le rostise la Cluj și la Oradea. Impotriva lui ar fi luat poziție grupul „comuniștilor internaționali" în frunte cu Ana Pauker și Vasile Luca.- I-am îndeplinit rugămintea de a trata în ziar ambele chestiuni, dar peste câteva zile m'a chemat din nou pentru a-mi spune că atitudinea „Dreptății" a provocat în partid un scandal nemaipomenit și că Pătrășcanu ar fi învinuit de partizare cu maniștii. Mi-a

N. Carandino

 267 267 553

adăugat că singura soluţie era ca "Dreptatea"
să-l atace din nou pe Pătrăşcanu pentru a
şterge impresia produsă. Am promis că îi
voi satisface şi această nouă cerere, care era
dealtfel în interesul poziţiei antiguvernamentale
a "Dreptăţii". Ziarul naţional-ţărănist nu făcea
decât să speculeze în coloanele sale divergen-
ţele din tabăra adversă. Atacurile împotriva
lui L. Pătrăşcanu, care au urmat au determi-
nat însă sezisarea lui Iuliu Maniu. El mi-a comuni-
cat să suspend orişice atac împotriva lui Pătrăş-
canu care în discursurile dela Cluj şi Oradea s'a
plasat pe o poziţie naţională, iar poziţia lui este
mai apropiată de poziţia naţional-ţărănistă de-
cât celelalte atitudini adoptate în sânul parti-
dului comunist. - In primăvara anului 1946 au
început să apară unele neînţelegeri între fruntaşii
partidului şi conducerea "Dreptăţii". Aceasta datori-
tă faptului că eu, personal, nu aveam formaţia de
gazetar de oficios şi nu eram obişnuit cu felul
tradiţional în acest fel de publicaţii, pe acele
vremuri, de a publica fotografiile corifeilor,
de a le tipări discursurile, de a-i menţine într-
un cuvânt în actualitate. Deprins de a colabora
la ziarele independente nu eram prea maleabil
la sugestii şi aveam probabil o comportare cam
incomodă. Pe de altă parte în conflictele care

[illegible] N. Carandino

s'au ivit între partid şi redactori pe chestiunea salariilor ~~să~~ am luat categoric partea colegilor mei dela ziar. Nici asemenea gesturi nu erau obişnuite la oficioase unde ziariştii şi mai ales directorul acceptau salarii de mizerie în speranţa venirii la putere şi a compensaţiilor eventuale în locuri de senatori, deputaţi, consilieri comunali etc. etc. - Fricţiunile s'au depăşit însă anumite limite. In toamnă urmau să fie alegerile. Partidul avea nevoie de „Dreptatea" şi alţi amatori care să o conducă nu se prea găseau în vremuri atât de grele. Dimpotrivă biroul de presă al partidului rămânând fără şef în urma dispariţiei lui Bozga Mălin care se ascundea de poliţie fiind urmărit pentru acţiuni subversive, biroul politic m'a numit ~~(pe mine)~~ în locul lui. Partidul mai avea şi un alt aşa zis birou de presă care funcţiona în legătură directă cu Iuliu Maniu; era condus de Vasile Serdici şi avea drept misiune să menţie contactul cu misiunile aliate. Vasile Serdici vorbea englezeşte şi servea drept interpret al lui Maniu în conversaţiile pe care le avea acesta cu diplomaţii anglosaxoni. Biroul de presă care mi s'a încredinţat avea alt scop. El trebuie să menţie legătura cu presa internă şi externă în raport cu problemele deschise de alegeri şi să pregătească din timp conferinţele

N. Car

N. Car

N. Car

u. Carandino

de presă ale lui Iuliu Maniu. Într'adevăr în
această perioadă a alegerilor șeful partidului na=
țional-țărănesc a făcut mai multe declarații presei
și a răspuns întrebărilor puse de ziariștii pre=
zenți. Tot la biroul de presă am scos în această
epocă un buletin de informații în 5-6 exemplare
pentru uzul strict al membrilor biroului politic. În
acest buletin inseram - fără absolut nici-un comen-
tariu - articole traduse din presa streină, telegra=
me rezervate ale agenției „Rador" și unele știri
de radio. După pierderea alegerilor din toamna
lui 1946 atmosfera de care mă bucuram în partid
s'a întunecat. Deja la fixarea candidaturilor avu=
sesem un conflict cu Iuliu Maniu care îmi promisese
un loc al patrulea pe lista Capitalei. În urma
acestui conflict am renunțat să mai candidez și la
insistențele lui am consimțit să primesc o prezență
simbolică în ultimul loc de pe listă. Nemulțu=
mirile care clocieau împotriva „Dreptății" au în=
ceput să-și dea liber curs. Am fost chemat la o
ședință a biroului care s'a ținut acasă la Mihai
Popovici. În această ședință N. Penescu a susți=
nut că fiind prea ocupat cu „Dreptatea" nu am
timp să mă ocup cu biroul de presă și că
ar fi bine să se încredințeze altcuiva condu=
cerea acestui birou. M'am grăbit să primesc
propunerea deși simțisem că este făcută după

N. Car.

N. Carandino

alegeri când concursul meu nu mai era prețios;
am adăugat că dealtfel sunt gata să plec și
dela „Dreptatea" punând demisia mea la dis=
poziția biroului. La plecare Iuliu Maniu m'a che=
mat să-l însoțesc în mașină și m'a sfătuit să mă
retrag dela biroul de presă dar să rămân neapă=
rat la „Dreptatea". I-am urmat sugestia. Biroul
de presă îmi crea, fără vre-o compensație de nicio
natură, o seamă de griji care mă împiedecau
dela treburile mele personale. După plecarea mea
N. Penescu a luat biroul în primire, l'a reorganizat
în legătură cu nevoile secretariatului general
și a scos buletinul cu material propagandistic de
partid pentru uzul șefilor de organizație din pro=
vincie. – Ziarul a scăzut ca tiraj după alegeri și
administrația, care nu a știut să profite de perioa=
da de prosperitate, cerea mereu subvenții dela
partid. Acesta răspundea anevoie la asemenea
cereri dar găsea, prin glasul unor membri ai
biroului, (Mihai Popovici, N. Penescu, Ștefan Mi=
hăescu) numeroase obiecțiuni împotriva felului
în care apărea oficiosul. Am fost convocat de
mai multe ori de comisia de coordonare și control
a presei partidului, compusă din Ghiță Pop,
G. Zane și I. Hudiță pentru a da lămuriri.
Mă mulțumeam întotdeauna să declar că este

ss N. Carandino

necesari de bani pentru a se putea reorganiza tehnic ziarul și a se spori salariile de mizerie ale personalului redacțional. Adăugam că obiecțiile cu privire la nivelul „Dreptății" aveau o soluție firească. Fruntașii partidului, specialiști și tehnicieni în diverse domenii să-și dea colaborarea la ziar fie prin articole, fie prin sugestii, fie prin intervenții sau contribuții de orișice altă formă semnată sau anonimă. Nici banii însă nici colaborările nu se grăbeau să vie. Partidul avea dificultăți de ordin material, iar „specialiștii" în diverse probleme ezitau să se angajeze în presă de teama eventualelor polemici și răspunderi. In această atmosferă, în apropiere de sărbătorile sfârșitului de an, o greșeală a secretarului de redacție a determinat inserarea în gazetă a unui articol economic în problema reparațiilor, articol care nu avea „bun de imprimat" dela cenzură decât pentru partea introductivă. A urmat o suspendare de o săptămână și obligația pentru partid de a da în primul număr de reapariție un comunicat de dezavuare a textului. Iuliu Maniu însoțit de Mihai Popovici și de Corneliu Coposu se afla la Sibiu. Am stabilit legătura prin telefon și am tratat câteva zile formula de dezavuare nevrând să accept pe aceia propusă de Mihai

N. Car

N. Carandino

Popovici prin care eram dezavuat direct și personal. Chestiunea a revenit în discuția biroului unde s'a dezbătut peste în dezavantajul meu. La începutul anului 1947 simțind că susținerile mele în partid slăbiseră Mihai Popovici a pornit o acțiune fățișe împotriva mea. Această acțiune avea drept obiect atragerea oficiosului în sfera lui de influență. Într'adevăr el avea numeroase nemulțumiri în organizația ardeleană pe care o prezida și spera să recâștige astfel posibilitatea de a reveni în actualitatea partidului. Mihai Popovici ajunsese în realitate complet izolat în comitetul ardelean unde toți membrii îi erau potrivnici și îl mențineau doar formal la președinție. În semn de protest față de această situație Mihai Popovici nu candidase în alegeri și se apropiase de poziția lui Ion Mihalache, alături de care se pronunța în ședințele biroului politic. – Acțiunea lui pentru o nouă direcție a "Dreptății" a început prin convocarea unei consfătuiri la el acasă, la care a invitat pe toți intelectualii mai de vază ai partidului, din Capitală pe toți senatorii, pe toți ziariștii etc.etc., cu scopul de a discuta cum ar trebui reorganizată "Dreptatea". Consfătuirea la care au participat numeroși membri de partid a luat sfârșit printr'un singur rezultat pozitiv. Toți cei prezenți s'au obligat să

N. Carandino

trimeată la ziar, o colaborare, cel puţin, pe lună.
Fireşte această obligaţie nu a fost ulterior respec=
tată. S'a primit la redacţie doar un singur articol în
prima lună.- Semnarea păcii la Paris a dat naş=
tere însă unui mare val de optimism în partid.
Toată lumea aştepta o reintrare în „normal" şi în
asemenea împrejurări amatori pentru direcţia
„Dreptăţii" au început să se arate. Atunci a interve=
nit în joc G. Zanne ca exponent al aşa zisului
„grup Zanne" în care intrau numeroşi intelectuali
de nuanţă mihalachistă. Prieten personal el m'a
sfătuit să cer biroului politic numirea unui co=
mitet de direcţie pe care să-l prezidez şi în care
să propun numirea unor publicişti cunoscuţi.
Gestul meu ar avea pe deoparte efectul de a ri=
dica nivelul gazetei şi ar dovedi pe de altă parte
dezinteresarea mea personală şi dorinţa de a face
concesii diferitelor influenţe care se ciocneau în
birou. Am acceptat propunerea şi am înaintat-o
în scris sub formă de memoriu conducerii de
partid. La sugestia lui G. Zanne am cerut să
fie numiţi în comitetul de direcţie: Lazăr Iliescu
aflat sub influenţa lui Mihai Popovici, Gabriel
Ţepelea inspirat de Em. Haţegan, Vladimir
Streinu şi Şerban Cioculescu din grupul Zanne
şi Em. Serghie ca tehnician fără nici-o
nuanţă. Propunerea mea a fost primită

N. Carandino

imediat. Numai Gabriel Țepelea nu a fost numit, împotriva lui pronunțându-se Iuliu Maniu. Noul comitet de direcție departe însă de a-mi da concursul a început să mă saboteze personal. La dificultățile pe care le aveam până atunci cu apariția gazetei se adăugau altele noi venite deastă dată dinăuntrul partidului. M'am plâns lui Iuliu Maniu care n'a luat susținerile mele în serios dar care m'a rugat să scriu și să semnez personal un articol intitulat „Grupul Zanne". În acest articol să dezmint categoric toate zvonurile care circulau în partid, în opinia publică și mai ales în presa politică independentă („Adevărul", „Semnalul") cu privire la perspectiva desprinderii din partid a fruntașului ieșean și a prietenilor săi politici. Acest articol să-l arăt înainte de publicare lui G. Zanne și să-i cer autorizație de a-l publica. G. Zanne a citit textul și s'a opus ca el să apară. Mi-a mulțumit pentru elogiile și sentimentele pe care personal i-le arătam în text, dar mi-a declarat că un asemenea articol i-ar aliena libertatea de acțiune și l'ar constitui prizonierul politic al lui Iuliu Maniu. Or, el înțelegea să-și păstreze poziția de opozant pe care o adoptase în ședințele dele-

gaţiei permanente. N'am publicat articolul,
la aceste obiecţiuni.- Ziarul avea de înfruntat
dificultăţi din ce în ce mai serioase cu cenzura.
În afară de articolele cenzurate, numeroase
altele erau reţinute şi în genere pentru ca să se
asigure apariţia regulată redactorii trebuiau să
scrie două gazete pe zi în loc de una singură.
Obosit de toate aceste hărţuieli şi plictisit
de sabotajul din partid l-am adus de câteva ori
în discuţia delegaţiei permanente unde, ca membru
de drept fusesem convocat să particip începând
din August 1946, dar intervenţiile mele, care nu
puteau avea nici-un efect practic, nu mai reuşeau
să reţină nici măcar atenţia celor prezenţi. Am
luat atunci hotărârea să plec din ţară şi să pă-
răsesc acest viespar. Mă angajasem în luptă, ca
ziarist de partid, după ce mi-se refuzaseră din
partea guvernului toate cererile de a scoate
un ziar personal. Constatam însă că partidul
nu aprecia aşa cum credeam că s'ar fi
cuvenit, contribuţia mea. Am comunicat
lui Iuliu Maniu hotărârea pe care o lua-
sem şi el şi-a dat asentimentul de
principiu. Intretimp ofensiva adversarilor
mei din partid nu contenea. După arestări-

le din 5 Martie și 5 Mai, ziarul a fost lipsit de administratorul lui, Popescu Mehedinți. Partidul căuta și nu găsea un alt administrator care să-l înlocuiască. Mihai Popovici a profitat de ocazie pentru a recomanda lui Iuliu Maniu și Ion Mihalache, pe protejatul său Lazăr Iliescu, foarte priceput în problemele economice care și-ar fi luat bucuros sarcina de a conduce gazeta și ca ziarist, și ca om politic și ca economist. El a obținut în mod provizoriu o delegație de administrator pentru Lazăr Iliescu și convocarea unei ședințe a biroului în care să se discute situația "Dreptății". La această ședință, la care au lipsit N. Penescu și Em. Hațieganu au participat în schimb membrii comisiei de coordonare și control G. Zane, Gh. Pop, și I. Hudiță precum și Corneliu Coposu și Lazăr Iliescu. Am fost pus în fața unor hotărâri pe care nu le puteam accepta. Se sporeau salariile redactorilor rămase mult în urmă față de prețurile de inflație, cu scopul nemărturisit de a potoli nemulțumirile și a împiedeca solidarizările cu mine. În acelaș timp însă se introducea

N. Carandino

un regulament cu caracter polițist, cu condi-
ci de prezență, ore fixe de birou, amenzi etc. etc.
trate măsuri pe care temperamentul meu de
boem se știe că nu le poate accepta. Am respins
categoric acest regulament pe care unii membri
biroului l'au menținut în timp ce Iuliu Maniu
a plasat o amintire din tinerețea sa de gazetar
pentru a-și spăla mâinile, dar recomandându-mi
în fond să accept regulamentul „care este foarte
înțelept." Am oferit atunci să iau concediul
meu de vară de o lună de zile și în acest
timp să se aplice toate măsurile noi. Iar la
revenire, dacă fără mine ar putea să apară
întretimp „Dreptatea", aș ceda locul meu cu
plăcere. Propunerea mea a fost acceptată
de birou. Era un fel de îndepărtare din
direcție cu forme.- Peste câteva zile
Iuliu Maniu m'a chemat și mi-a oferit
să plec cu avionul în streinătate. În
acest fel voia să mă scoată din focul
în care mă expusese, așa cum a declarat
ulterior la cercetările procesului Tămădău.
Aceasta este declarația mea pe care o semnez

22 Ianuarie 1954. N. Carandino

Declarație 278 ~~278~~ 564

Subsemnatul Carandino Nicolae, deținut,
cu ultimul domiciliu în București str. Spiru
Haret 16, de profesiune ziarist, născut în Brăila
la 20 Iulie 1905, fiu al lui Gherasim și al Ele=
nei, declar următoarele

Întrebare. Care a fost programul partidului
național-țărănesc dela înființarea lui, în diferite
perioade, înainte și după 23 August 1944?

Răspuns. Partidul național din Ardeal a avut
ca program tradițional ideile pașoptismului, idei
care au căpătat datorită împrejurărilor speciale un
colorit naționalist iredentist pe deoparte și pe de
alta un accent social-țărănesc provenit din
structura majoritar rurală a populației românești
alegătoare. Aceste idei erau influențate însă
și de caracterul feudal al organizației de stat și
de ~~asigu~~ poziția socială burgheză a fruntașilor.
Biserica, mai ales cea unită, a avut de aseme=
nea un rol în formarea ideologiei partidului.
Sub conducerea lui Iuliu Maniu însă orientările
pur doctrinare au trecut pe al doilea plan, în fava
rea unui oportunism tactic preocupat de obiecti=
vele luptei imediate. Iuliu Maniu a colorat
în Vechiul regat cu principiile liberalismului
democratic afirmate la Alba Iulia și cu un
punct de vedere principial în problema minori=

N. Car

N. Carandino

tăţilor, oglindit în conferinţa din 1923 ţinută la
Institutul social. Acest radicalism democratic
tolerant faţă de drepturile minorităţilor şi atras în
permanenţă de ideia legalităţii se traducea prin
logici care nu erau totdeauna armonice între
ele. Astfel ziarele partidului naţional, chiar după
fuziune obişnuiau să poarte drept motto: Monarhia,
Morala creştină, Libertăţile publice, Dreptatea so=
cială. In acest „mixtum compositum" intra materi=
al de satisfăcut pe toată lumea. Fuziunile cu
takiştii şi cu foştii conservatori au apropiat ideologic
partidul naţional din Ardeal de partidul liberal
din vechiul Regat. Spre deosebire însă de burghezia
din vechiul regat care părăsise complet idealurile
paşoptiste şi era atentă doar la condiţiile unei
exploatări monopoliste, cea din Ardeal aflată într'o
fază de civilizaţie mai ridicată şi capabilă încă de
o activitate progresistă, nu renunţa la tezele demo=
craţiei. Astfel a fost posibilă întâlnirea cu ţără=
nismul care se născuse deasemenea în atmosferă
europeană democratică şi înţelegea să se afirme pe
planul libertăţilor publice. Ideia ţărănistă fusese
agitată încă dinaintea primului război mondial. Ţără=
N. Car ~~Idei~~ durea lui Ion Ionescu dela Brad, paşoptis=
tul, au influenţat acţiunea scurtă dar semnifica=
tivă a lui Dobrescu-Argeş. Acela însă care a
adus în discuţia publică a vechiului regat pro=

N. Car

blemele sociale ale țărănimii, cele reale, a fost C. Stere. El a condus alături de G. Ibrăileanu revista „Viața Românească" dela Iași, revista în care se tipărea literatură și ideologie „poporanistă". Acest „poporanism" al lui Stere era influențat de „narodnicismul" lui Cernov, de teoriile social-revo=luționarilor ruși și era substanțial deosebit bunăoară de felul în care N. Iorga în „Semănătorul" prezen=ta problema țărănească învăluind-o într'un romantism convențional. „Viața Românească" trata chestiunile țărănești din perspectiva în care răscoa=la din 1907 le desvăluise. Partidul țărănesc năs=cut din realitățile politice ale anului 1918 nu a=vea un program propriu zis, la înființare. Era vorba în primul rând de acțiune, de o acțiune pornită de oameni care simțeau și gândeau la fel dar care nu erau încă orientați asupra felului în care puteau influența viața publică. Stere care avea între frun=tașii țărăniști cel mai mare prestigiu și cea mai serioasă pregătire ideologică a imprimat partidului nou născut ideile sale. Programul s'a definit în această fază, radical. Un program de clasă, cu scopul de a ridica nivelul social și economic al țărănimii și de a-i da în viața de stat locul pe care, numărul și importanța funcțiilor pe care le îndeplinea, îl meritau. Lupta politică antiliberală și cadrele vieții de stat burgheze au nuanțat acest program. Țărănismul s'a.

N. Carand[illegible]

încadrat în monarhia constituţională şi a intrat în lupta pentru apărarea libertăţilor, libertăţi care îi condiţionau dezvoltarea. Pe plan economic el a combătut autarcismul lui Vintilă Brătianu şi a luat poziţie pentru colaborarea cu capitalul strein şi pentru utilarea tehnică a ţării prin concursul experţilor şi al maşinilor, al fabricilor transfe= rate din streinătate. După fuziune caracterul radical al ţărănismului militant a suferit unele amendări. El a pierdut în deosebi prin colaborarea cu burghezia ardeleană caracterul

U. Cor exclusiv de clasă. Programul noului partid era definit în fapt de discursurile parlamentare ale şefilor şi de unele cuvântări programatice ocazionale. Se simţea însă nevoia unui text care să armo= nizeze ideile partidului cu atmosfera generală europeană, cu evoluţia gândirii politice în ultimii ani şi cu experienţele adunate pe teren. A fost scopul pe care l'a urmărit aşa zisul program dela Eforie din 1932. Liberalismul economic pe care naţional-ţărăniştii îl afişau în primele timpuri ca o condiţie de acţiune în realitatea imediată a fost părăsit. Economiştii partidului profitând de experienţa planificărilor ruseşti şi de programul lui Roosevelt au acceptat principiile unei ale economici dirijate. Ulterior

U. Com

Ion Mihalache, preocupat de problemele de
orientare ideologică a partidului, a lansat ideia
statului țărănesc. Dar această ideie nu s'a trans=
format nici până astăzi într'un corp de doctrină
mai sistematic, deși au fost destule contribu=
țiuni ale altor fruntași din partid pentru limpe=
zirea ei. După 1944 în discursul dela Aro, Ion
Mihalache a revenit cu mai multe detalii în
problema aceasta, dar condițiile luptei, cola=
borarea cu partidul liberal, și noua poziție în
care partidul era împins prin acțiunea partidelor
de stânga nu i-a îngăduit probabil să insiste.
Să trecem acum în revistă punctele principale
ale programului național-țărănesc așa cum el a
fost specificat în texte, completat prin discursuri și
prin atitudini în diverse epoci. Vom face o prezen=
tare schematică, de ordin general.

<u>Pe plan extern</u>, P.N.Ț milita pentru politica
tratatelor care dela pacea dela Adrianopol 1828,
la congresul dela Paris din 1856, la pacea din
Versailles din 1918, au dat naștere statului român
modern. Orientat către Aliații apuseni și afirmând
o poziție antigermană P.N.Ț recomanda parti=
ciparea și colaborarea la organismele internațio=
nale dela Liga Națiunilor până la O.N.U. Față
de Rusia Sovietică partidul adopta poziția lui
Vaida din 1918 și îndeosebi pe aceia a lui V

N. Carandino

Titulescu dintre 1933-1937, adică de colaborare pe toate planurile cu U.R.S.S. După 1944 în urma conflictului dintre aliaţi, P.N.Ţ s'a situat în fapt pe linia fixată de tratatul de pace din 1946.

<u>Pe plan social.</u> P.N.Ţ se declara exponent al clasei ţărăneşti fără să adopte atitudine ostilă faţă de alte clase. Aceasta, întemeindu-se mai ales pe faptul că jocul sincer al libertăţilor publi-ce nu putea costa preeminenţa clasei ţărăneşti. În problema proprietăţii, partidul era partizan hotă-rât al proprietăţii individuale, acceptând însă teoria funcţiei sociale şi admiţând posibilitatea ex-proprierilor de pământ pentru a fi distribuite ţăra-nilor sau de întreprinderi de utilitate publică pen-tru a fi etatizate. Printre etatizările la care P.N.Ţ se angajase programatic era în primul rând aceia a Băncii Naţionale. În principiu însă erau vizate şi alte întreprinderi, industriale îndeosebi, care aveau drept principal client statul, şi îşi îndeplineau comenzile utilizând aconturi din suma ce urma să fie plătită la predare. Toate exproprie-rile urmau să fie făcute contra unei echitabile despăgubiri. - Promovarea clasei ţărăneşti la condu-cerea statului urma să fie înlesnită print'o re-formă de structură. Statul capitalist era înlocuit prin statul ţărănesc. Se puneau astfel temeliile

N. Carand[illegible]

unei civilizaţii rurale, descentralizate pornite dela realităţile satului. Pe când statul capitalist urmărea o desvoltare dela centru spre periferia ţării, statul ţărănesc urma să fie orientat invers, adică să fie clădit de jos în sus ţinându-se seamă de nevoile locale. Ţăranii ar fi urmat să ocupe funcţiile administrative în legătură cu viaţa judeţeană, oraşele singure rămânând în conducerea citadinilor. Ridicarea nivelului economic şi cultural al ţărănimii ar fi determinat intrarea acestei clase în circuitul viu al organizaţiei social-politice şi ar fi prilejuit reprezentarea ei directă în parlament, în consiliile comunale şi judeţene şi în genere în toate sfaturile şi locurile de răspundere ale administraţiei publice. Aceasta însă nu ar fi împiedecat în concepţia statului ţărănesc, desvoltarea celorlalte clase care ar fi beneficiat de dreptul lor de reprezentare. In problema muncitorească P.N.Ţ sta pe poziţia adoptată de Biroul Internaţional al Muncii dela Geneva, a cărui legislaţie a introdus-o dealtfel în ţară. Partidul recunoştea drepturile de organizare sindicală şi politică a muncitorimii; el preconiza un program social de construcţii de locuinţe muncitoreşti, de ameliorări ale condiţiilor de muncă, de participare la beneficii.

<u>Pe plan politic intern.</u> P.N.Ţ se încadra în

N. Carandu

regimul monarhic existent. El era unui partizan al unei monarhii constituţionale de tip britanic şi în acest sens era mai apropiat de textele constituţiei din 1866 privitoare la prerogativele regale decât de cele din 1923 care lăsau să planeze un dubiu cu privire la răspunderea ministerială faţă de rege. Deasemenea P.N.Ţ se declara partizanul unor cât mai depline libertăţi publice, contra cenzurii şi a stării de asediu pentru dreptul de a vorbi public, de a se întruni, de a se organiza în partide politice. Programul mai prevede garantarea libertăţilor individuale, a interdicţiei de a se lansa mandate de arestare de către alte autorităţi decât judecătoreşti, mandate care urmează să fie aduse spre confirmare în 24 de ore înaintea instanţelor de resort.- Pe plan constituţional P.N.Ţ se declara pentru suprimarea Senatului, ca dovedit inutil de experienţa politică. După 1944, partidul însă a revenit în această chestie prin glasul lui Ion Mihalache care s'a declarat în favoarea unui Senat ales de asociaţiile profesionale şi îndeplinind funcţiuni le=

...

gislative de ordin tehnic - In problema adminis=
strativă P.N.Ţ era pentru o largă descentrali=
zare, o descentralizare mai adâncă decât
aceia pe care o încercase partidul în reforma
din 1929. Nu era vorba numai de desvoltarea
vieţii provinciale, de încurajarea în cadrul sta=
tului a unor cât de largi autonomii locale, ci de
o întreagă deplasare a centrului de greutate
a vieţii publice din Capitală, spre sate.

<u>Pe plan economic</u>. P.N.Ţ cerea înlocuirea ca=
pitalismului exploatator prin cooperaţie. Nu se
opta în program, pentru diferitele sorturi: coo=
perativa de consum, cooperativa de tip Roch=
dale, cooperativa de tip danez. Se acceptau
în genere toate tipurile adaptate la nevoile
locale. Ridicarea populaţiei ţărăneşti ca nivel
economic era condiţionată de aceste coopera=
tive care pe deoparte valorificau munca
agricolă cumpărând la preţ echitabil
produsele ţărăneşti pe de alta procurau
satelor, maşini, instrumente agricole, şi
combustibil, obiecte de consum la un preţ
corespunzător puterii de cumpărare a
populaţiei săteşti. Economia dirijată apli=

[illegible] N. Carandino

cată în sensul „New Deal"-ului Roosveltian, adică menajându-se pe cât posibil drepturile individuale, urma să reglementeze mersul acestui organism economic național în vederea transformării statului capitalist în stat țără=nese. Introducerea consumatorului țăran pe piața economică și ridicarea corespunzătoare a nivelului de viață ar fi permis aplicarea reală a legilor fiscale și ar fi sporit veniturile statului. Cât privește repartiția, aceste venituri ar fi că=pătat astfel îndrituirea de a lua calea sa=telor în justă proporție și de a prilejui prin investiții sporirea randamentului economic, a producției. Partidul recomanda în cadrul sta=tului țărănesc dezvoltarea industriilor casnice și de semifabricate, a industriilor țărănești, de textile, de faianțe și sticlărie, de morărit și în genere a tuturor întreprinderilor care ar fi putut utiliza materia primă aflată la îndemână și mâna de lucru țărănească disponibilă dealungul iernii. Aceste indus=trii de prelucrare a produselor agricole, (prese de ulei, fabrici de marmeladă, uscătorii de fructe, fabrici de conserve, de paste făinoase, etc etc) ar

N. Car

N. Carandino

şi ameliorat condiţiile de nutriţie ale ţăra=
nului, oferindu-i la îndemână alimente de
altă calitate decât cele cu care era obişnuit.

<u>Pe plan cultural</u>. Partidul naţ. ţărănesc reco=
manda înfiinţarea de şcoli medii, de şcoli teh=
nice, de şcoli de meserii şi îndeosebi de şcoli
N. Car agricole care să creeze specialişti şi ridice nivelul culturii ţă=
ranului prin ameliorarea calităţii produselor.
Deasemenea camerele agricole şi îndeosebi şcolile
superioare de agricultură care să fie deschise
frecventării ţărăneşti ar fi avut rostul de a
crea cadrele agronomice şi silvice necesare.

<u>Pe plan sanitar</u>. Măsuri de descentralizare şi
un sistem de prime şi avantagii acordate doc=
torilor începători la instalarea lor în sate ar
fi creat centre de igienă şi de tratament
al bolilor sociale. Doctorul ar fi fost secondat
de agentul sanitar şi de sora de caritate. Principiul
ar fi fost şi în acest domeniu ca şi în cel agricol,
descongestionarea ministerelor, a Caselor Centrale şi
a diverselor instituţii administrative, de specia-
lişti care ar fi fost toţi trimişi pe teren să
activeze şi nu să facă birocratism.

<u>Intrebare</u>. Care a fost forma de organizare a
partidului?

<u>Răspuns</u> Partidul naţional-ţărănesc încadrat

[signature] N. Car[illegible]

în regimul burghez parlamentar şi acceptându-i
formele de manifestare politică, era organizat
în vederea alegerilor obiectiv esenţial în urmă=
rirea puterii şi în realizarea programului. În
acest sens partidul era constituit pe deoparte din
cadre fixe de conducere verificate dealungul
anilor şi pe de alta din simpli membri de partid
care nu erau ţinuţi să îndeplinească obligaţii deo=
sebite. Principiul era: în partid intră cine vrea şi
rămâne cine poate. Curentele de opinie pregă=
tite în opoziţie aduceau partidului membrii noi
şi mai ales voturi. Aceste voturi erau date ade=
sea de cei fără partid, dar ostili guvernului, ca
şi de massele de stânga şi de extremă stângă lip=
site de posibilitatea unei prezentări în alegeri.
Partidul avea însă organizaţii de cadre până în
cel din urmă sat şi aceste cadre acţionau la
chemarea şi la ordinul organizaţiei centrale.
Conducerea formală era în mâinile comite=
tului central executiv alcătuit din şefii de
organizaţii judeţene, din reprezentanţi ai cercuri=
lor de studii şi ai asociaţiilor profesionale, din
directorii celor două oficioase dela Bucureşti
şi dela Cluj etc. etc. În total erau aproximativ
o sută de persoane (în faza dinainte de 1940). Comitetul central execu=
tiv prin însăşi compunerea şi numărul mem=
brilor nu se putea întâlni decât la intervale

N. Car

N. Carandino

mai largi. După cum congresul partidului,
instanță supremă la care participau toate nuan=
țele de opoziție din județe, se întrunea încă
mai rar. In aceste condițiuni, pentru a se ușura
mijloacele de conducere prin prezența aproape con=
tinuă în Capitală, comitetul central executiv alegea
din sânul său o „delegație permanentă" de circa
24-25 persoane, delegație care, în lipsa comi=
tetului central, i-se substituia în toate drepturi=
le. In urma acordării deplinelor puteri lui Iuliu
Maniu în 1937, și a dizolvării partidelor care a
urmat nu mult după aceia, „delegația permanentă"
a transmis puterile ei unui „birou politic" pe care
în realitate l'a ales Iuliu Maniu și partidul l'a
acceptat. Acest birou, nestatutar, a condus efec=
tiv partidul de atunci și până la dizolvare.
Organizațiile județene erau conduse de secreta=
riatul general al partidului care era ajutat în
acest scop de secretari adjuncți, de un birou
de presă etc. Organizația Capitalei făcea oarecum
excepție dela această subordonare având în fapt
o autonomie justificată prin importanța personali=
tăților care o conducea (Dem. Dobrescu, Virgil Mad=
gearu, Dr. Nicolae Lupu, Ion Mihalache). Această
organizație era împărțită după „culori" în
patru sectoare. Fiecare sector avea un șef care

n. Carandino

ocupa în consiliile și în ierarhia partidului locul unui șef de județ. După 23 August pe lângă această organizație a Capitalei s'au desvoltat trei organizații de masse: organizație muncitorească, organizația tineretului, organizația femeilor. Deasemenea au luat desvoltare și unele cercuri profesionale cum era bunăoară acel al militarilor. Organizațiile județene repetau în mic tipul de organizare dela centru. Aveau și ele comitet central executiv, delegație permanentă, birou politic, organizații muncitorești, tineretești, feminine, cercuri profesionale etc. În aceste organizații orașul capitală de județ avea o structură separată de a celorlalte comune dar era sub dependența șefului respectiv care reunea ambele secțiuni sub conducerea sa. În comunele mai mici cadrele se organizau în aceiaș formă generală renunțând la tot ceeace nu cadra cu proporțiile numerice ale populației. – Asociațiile profesionale aveau drept scop să păstreze un contact mai viu între membrii partidului, grupându-i după interesele și preocupările vieții lor zilnice. Aceste asociații nu trebuie confundate cu cercurile de studii care funcționau în Capitală la dispoziția conducerii de partid și aveau drept misiune să studieze și să pregătească

N. Ca[illegible]

proecte de legi şi să dezbată probleme de doctrină
In principiu pe lângă organizaţia generală pe ţară
şi mai bine zis înăuntrul ei funcţionau organiza-
ţii provinciale. Dintre acestea însă două erau
mai vii şi păstrau în fapt, fiecare, tradiţiile parti=
delor de dinainte de fuziune, organizaţia Arde-
lului şi organizaţia vechiului regat. Din aceste
organizaţii făceau parte şefii de judeţe respectivi
ai provinciei la care se adăugau după împrejurări
competinţe tehnice necesare. - Oficioasele „Drepta=
tea" şi „Patria" depindeau în fapt de conducerea de
partid. După 23 August s'a înfiinţat tot pe lângă
conducere un birou special de presă care menţinea
legătura cu misiunile streine. In fruntea partidu-
lui era preşedintele. El era secondat de unul
sau mai mulţi vice-preşedinţi, de secretarul
general, de casier şi de şefii organizaţiei arde=
lene şi regăţene; toţi împreună alcătuiau biroul
politic. - Cele trei organizaţii a muncitorilor, a femei=
lor, a tineretului ca şi organizaţia militară, căpătând
extindere pe ţară, au intrat în ultima perioadă,
sub conducerea biroului politic.

<u>Intrebare</u>. Cine au fost elementele din conducerea
partidului?

<u>Răspuns</u>. Deşi în mod formal Iuliu Maniu a depus
după 23 August 1944 deplinele puteri care i fuseseră

N. Carandino

încredinţate în 1937, el a continuat în fapt să aibe rol decisiv în orientarea şi în conducerea partidului. Ascultarea de care se bucura era datorită prestigiului personal pe care îl căpătase în luptele din trecut. Al doilea factor important în conducere a fost Ion Mihalache, iar al treilea Mihai Popovici: Ambii datorită influenţei pe care o aveau asupra lui Iuliu Maniu. Ion Mihalache avea în plus calitatea de reprezentant necontestat al grupului ţărănist din vechiul regat care, în ciuda fuziunii îşi păstrase omogenitate. Rolul lui N. Penescu era datorit exclusiv funcţiunii de secretar general pe care o ocupa.- Biroul politic era alcătuit din: Iuliu Maniu, Ion Mihalache, Em. Haţeganu, Mihai Popovici, N. Penescu şi Ştefan Mihăescu. Acesta din urmă era în birou în calitate de casier al partidului. Biroul era teoretic emanaţia delegaţiei permanente compusă din aproximativ 24-25 persoane şi anume: Iuliu Maniu, Ion Mihalache, Em. Haţeganu, Mihai Popovici, N. Penescu, Ştefan Mihăescu, Căpăţineanu,

N. Car Nestor Badea, Cezar Spineanu, Iulian Petrescu, George Anghel, Vasile Lepădatu, G. Zanne, G. Mărdărescu, I. Hudiţă, Pan Halippa, Crihan, Sauciuc-Săveanu, Ghiţă Pop, Aurel Leucuţia, Ilie Lazăr, Virgil Solomon, Emil Ghilezan şi

N. Car ~~Aurel Dobrescu~~ (?) N. Carandino, Zaharia Boilă ca directori ai oficioaselor. Delegaţia permanentă era alcătuită din membrii comitetului central executiv alcătuit din şefii organizaţiilor judeţene în principal, de Nestor Badea ca delegat al cercului de studii şi de alţi membri de

[signature] N. Car[signature]

drept în virtutea funcțiilor publice ocupate în trecut (foști miniștri etc.) ca membri de partid. - Cercurile de studii erau conduse de Ion Mihalache secundat de Nestor Badea. Ion Mihalache era, după plecarea dr. N. Lupu și șef al organizației Capitalei. El avea ca secretar general la această organizație pe Alex. Bunescu iar ca șefi de sectoare pe următorii: sect. I Galben Dr. Lucian Stănculescu, sect. II Negru Cezar Simionescu, sect. III Albastru N. Lem, sect. IV Verde - C. Marinache. Organizația muncitorească pe țară era condusă de Ilie Lazăr. După 1946 când el s'a retras au rămas la conducerea ei Zambru, Berearu și avocatul Lupu. Organizația femenină avea drept șef pe țară pe Ella Negruzzi. Înainte de primăvara lui 1946 organizația tineretului funcționa sub conducerea prof. Dem. Gerota. După această dată a trecut la conducerea tineretului pe țară, Augustin Vișa. În fruntea organizației militare era generalul Negrei. Secretariatul general al partidului era încredințat lui N. Penescu. El a avut trei secretari adjuncți: pe I. Pascu, pe Corneliu Coposu și pe Virgil Veniamin. După alegerile din 1946, Pascu s'a retras și au rămas în funcție numai ceilalți doi adjuncți. Biroul special de legătură cu misiunile străine era condus de Vasile Serdici. Biroul de presă de pe lângă secretariatul general a fost la început sub direcția lui C. Boșca-Mălin, în perioada alegerilor din 1946 sub aceia a lui N. Carandino și ulterior sub conducerea lui G. Mocanu. Ziarul „Patria"

[signature] N. Carandino

295

~~581~~

Tov. Stote după terminarea întrebării "Cine au fost elementele din conducerea partidului" veți introduce ~~[illegible]~~ pagina intitulată membrii Comitetului Central Executiv șefii org. jud. din P.N.Ț. 2 care se găsește pe ultima pagină a întrebării Neagulea

196 582 295

Membrii Comitetului Central Executiv

Şefii organizaţiilor judeţene din P.N.Ţ.

Mehedinţi Dancin, Gorj Argeşeanu Vâlcea Dumitrescu-Colteşti Dolj ....., Romanaţi Ştefan Mihăescu, Olt Căpăţineanu, Argeş N. Penescu, Dâmboviţa Cezar Spineanu Muscel Ion Mihalache, Prahova Dr. Iulian Petrescu, Buzău George Anghel Râmnicu Sărat Ion Mihalache (prov.) Brăila Virgil Grossu, Ialomiţa Pan Muşica, Ilfov - Popescu-Zorica Vlaşca N. Cartojan, Teleorman Tullin Panait Bucureşti Ion Mihalache (I L. Stănculescu, II Cezar Simionescu III N. Leon IV C. Marinache) Covurlui G. Simionescu Bacău Virgil Veniamin Neamţ G. Măcărăscu, Baia I. Hudiţă Iaşi G. Zanne Dorohoi Al. Răutu Botoşani Iorescu..... Roman Moisescu (?) Fălciu Vasile Melinte Vaslui , Tutova ...... Tulcea Georgescu Tulcea Constanţa Vasile Lepădatu Tecuci Croitoru ...... Sauciuc Săveanu ....

Alba Iuliu Maniu Cluj Em. Haţegan (?) Bihor Th. Roxin, Arad Gr. Niculescu Buzeşti Timiş-Torontal A. Lencuţia, Caraş Em. Ghilezan Severin .. Someş Gh. Pop Braşov Mihai Popovici, Făgăraş Aurel Dobrescu, Satu Mare ...... Turda Ionel Pop Târnave Mică Vasile Serdici Târnave Mare ......, Odorhei Virgil Solomon, Ciuc ....., Trei Scaune ...... Sfântu Mureş ...... Caransebeş ...... Sălaj ... . Haţeg ...... Hunedoara Ilie Lazăr Maramureş Ilie Lazăr Sibiu Stoichiţa

Pan Halippa şi Crihan.

Vechiul Regat şi Bucovina.

Ardeal şi Basarabia (membri rămaşi)

Basarabia

dela Cluj a avut drept director pe Zaharia Boilă. „Dreptatea" din București a fost condusă în 1944-1945 de I. Livianu și de Nestor Badea ca director politic. La reapariție în 1946 a avut drept director la început pe Nestor Badea și după scurt interval pe N. Carandino. Revista „Țărănismul" a fost condusă de Popescu-Mehedinți iar ziarul „Foaia satelor" de Const. Hagea. Organizația ardeleană avea drept președinte pe Mihai Popovici, drept secretar general pe Ilie Lazăr cu Const Hagea ca adjunct și pe Domocoș casier. Organizația vechiului regat era sub conducerea lui Ion Mihalache – ~~În~~ ultima perioada, a anului 1947, în urma frământărilor din organizația muncitorească secretarul adjunct la secretariatul general al partidului, prof. Virgil Veniamin a preluat conducerea ei.

<u>Intrebare</u> Cine au fost principalii organizatori și ideologi ai partidului până în 1944 și după această dată?

<u>Răspuns</u>- Ramura ardeleană a moștenit forma de organizare din vechi. Sub unguri nu trebuia făcut alt efort decât de a convinge pe alegător să voteze cu candidatul român. Problemele de ordin social, economic, politic, veneau pe al doilea plan. Partidul național a avut totuși buni organizatori în cadru local. După unire s'au distins în acest sens Ilie Lazăr, Aurel Dobrescu, Sever Bocu, Voicu Nițescu. Pe plan mai mare a lucrat Ioan C. Pop fost subsecretar de stat la interne în 1932 care a organizat marea adunare dela Alba Iulia din 1928. Printre țărăniștii buni organizatori în cadru local au fost Virgil Potârcă, Dinu Simian, D.R. Ioanițescu, Armand Călinescu,

N. Car

Ionel Lupescu, G. Măcărăscu etc etc. Iar pe plan mare de partid adevăraţii organizatori au fost Ion Mihalache, Virgil Madgearu, Armand Călinescu, N. Penescu.
După 23 August 1944 au activat ca organizatori ai partidului Ion Mihalache, N. Penescu, Mihai Popovici, Ilie Lazăr, Lambru, Bercaru, Ella Negruzzi, col. St. Storka, A. Viza etc. – Ideologii mai importanţi din P.N.T au fost următorii. Pe planul liberalismului politic şi al dreptului minorităţilor Iuliu Maniu şi Ghiţă Pop. Pe plan social al temeliilor doctrinei ţărăniste au lucrat C. Stere, prof. Rădulescu Motru, Ion Mihalache, Nestor Badea, Ernest Ene, G. Zanne, iar pe plan social-economic Virgil Madgearu, I. Răducanu, G. Zanne, Pavel Pavel şi prof. Gr. Mladenatz ca specialist în problemele cooperatiste. După 1944 Ion Mihalache ca autor al formulei statului ţărănesc a adus în discursurile sale unele importante contribuţii de lămurire. El a fost secondat în acest sens de Nestor Badea, de G. Popescu-Botoşani, de Marcel Cosmovici şi de alţi tineri aflaţi în jurul lor.

Intrebare. Care au fost metodele de muncă în interiorul partidului?

Răspuns. P.N.T a fost organizat după tipul partidelor democratice din regimurile parlamentare burgheze şi anume după modelul partidului liberal englez, al partidului radical-socialist francez etc. Scopul principal urmărit în acţiune era captarea opiniei pentru asigurarea succesului la alegeri în vederea obţinerii puterii. In acest sens P.N.T a utilizat în primul rând atitudinile, declaraţiile şi discursuri=

T. N. Carandino

șefului de partid. Atitudinile lui Maniu pozitive sau negative (opoziția indirectă la actul dela 4 Ianuarie 1925, neparticiparea la încoronare, retragerea la Bădăcini etc. etc.) erau speculate în presa independentă, în oficioase și explicate cadrelor care urmau să lumineze massele alegătoare. P.N.T. utiliza apoi ca mijloc de acțiune comunicatele forurilor de conducere, moțiunile dela adunările publice, manifestele electorale. Aceste texte, fie că erau publicate numai în presă, fie că erau tipărite și separat ca material de propagandă erau transmise prin secretariatul general tuturor organizațiilor până în cel mai depărtat fund de provincie. Ele formau obiectul de studiu și de comentariu al cadrelor, în adunările sau în consfătuirile din cluburi, sedii și case de sfat. Deasemenea ele erau reluate și în presa din provincie a partidului. Ca metode generale de propagandă se cuvin mai menționate: 1) discursurile, declarațiile, comunicatele fruntașilor 2) Comentariile presei independente și a presei de partid 3) Adunările populare, pe plan local și pe plan național 4) Propaganda de la om la om din viața profesională zilnică. În ceeace privește munca pozitivă de pregătire a guvernării redactarea proiectelor de lege, a planurilor de valorificare economică, a studiilor pe probleme etc. etc. ea era încredințată de conducătorii partidului specialiștilor, tehnicienilor respectivi și urma apoi să fie discutată în cadrul restrâns al biroului

N. Carandino

sau în dezbaterea mai largă a cercurilor de
studii sau a presei. După 23 August partidul
a simțit nevoie să-și reorganizeze metodele de
propagandă și de muncă adaptându-le la condițiile
vieții politice moderne. Ion Mihalache studia în
acest sens secondat printre alții de Popescu Botoșani
posibilitatea de a dezvolta rolul cărților, al broșuri=
lor, al ziarelor, al manifestelor și în genere al tuturor
tipăriturilor de partid. Deasemenea se proecta înfiin=
țarea unei școli de cadre în care să se formeze ele=
mente capabile de a susține în public tezele partidu=
lui și de a răspunde argumentelor aduse de adver=
sari. Se intenționa apoi modificarea structurii întruni=
rilor și asigurarea protecției lor prin servicii de or=
dine, aceasta prin întărirea controlului asupra
acțiunii membrilor de partid și prin sporirea obliga=
țiilor presupuse de calitatea de membru. Toate aceste
proecte n'au fost însă traduse în fapt din cauza
împrejurărilor. — Presa P.N.T primea ~~în genere~~ instruc=
țiuni de ordin general. Supravegherea ziarelor era
în genere destul de largă și devenea atentă și
metodică doar în perioadele în care situația poli=
tică reclama o linie fermă și susținută. Parti=
dul acționa de cele mai multe ori prin interme=
diul presei independente în care păstra legături
personale. Metoda de lucru a P.N.T, nu era
sistematică; ea se adapta împrejurărilor. Pentru

n. cor

[signature] [signature]

impresionarea opiniei se utilizau toate căile oferite de viaţă politică în regimurile burgheze. P.N.Ţ. a dispus astfel în decursul timpului de concursul unor oratori şi a unor publicişti iscusiţi, pe care însă nu partidul i-a format şi care în împre=jurări schimbate se grăbeau să-l părăsească.—

Întrebare. În activitatea dumitale politică ce sprijin ai primit dela partid, pe plan intern şi internaţional, înainte şi după 23 August 1944?

Răspuns. Ca ziarist profesionist am dat un spri=jin partidului, în diferite ocazii, prin organele de presă la care colaboram. După 23 August am fost numit de partid, prin Ghiţă Pop, ministrul al Artelor, director general al Teatrelor şi director al Teatrului Naţional, calităţi în care am funcţionat apro=ximativ trei luni de zile până la 6 Martie 1945.— Alt sprijin pe plan naţional sau internaţional nu am primit. După 23 August am primit o dată sau de două ori, dela partid, cheltuieli de reprezentare ca să pot face faţă obligaţiilor mele de ziarist director al oficiosului funcţie pe care am ocupat-o ca profesionist, nu ca politician, fiind salarizat pentru munca efectiv prestată.

Aceasta este declaraţia mea pe care o semnez.

25 Ianuarie 1954. N. Carandino.

293 301 302 588

Declarație

Subsemnatul Carandino Nicolae, deținut, de profesiune ziarist cu ultimul domiciliu în București str. Spiru Haret 16, fiu al lui Gherasim și al Elenei, născut în Brăila la 20 Iulie 1905, în completare la cele declarate cu privire la activitatea mea după 23 August 1944 declar următoarele: In afară de activitatea mea dela „Dreptatea" am avut în perioada 23 august 1944 și 14 Iulie 1947, o activitate politică personală ca membru al partidului național-țărănesc. Astfel în 1945 am fost membru în comisia de autorizări și suspendări de ziare care funcționa pe lângă ministerul de externe unde era titular Gr. Niculescu-Buzești. Am fost delegat al P.N.Ț alături de George Macovescu delegat al partidului comunist, M. Fărcășanu delegat al partidului liberal și N. Deleanu delegat al social-democraților. Hotărârile comisiei în ceeace privește autorizările trebuiau să fie ratificate de comisia aliată de control. Suprimările erau în genere însușite de ministru și traduse în fapt fără alte forme. Spre toamna anului 1945 am colaborat la ziarul „Ardealul" care până atunci avusese o atitudine neprecizată și nu fusese suprimat la 6 Martie. Colaborarea mea la „Ardealul" a avut loc la îndemnul lui Iuliu Maniu și al grupului Lencuța - Ghilezan din jurul său. Ea a durat până la suprimarea ziarului care a intervenit

N. Carandino

după câteva luni. Aici în redacţia Ardealului l'am cunoscut pe ziaristul Markham care a revenit în ţară şi în perioada alegerilor din 1946. Markham despre care se spunea că ar fi fost coleg de şcoală cu Truman şi trimis personal de acesta în ţară pentru a-l informa despre situaţia reală, a fost ziaristul strein care a ţinut contactul cel mai strâns cu partidul naţional-ţărănesc. In conversaţiile pe care le-am avut împreună mi-a cerut deseori informaţii despre membrii din conducerea P.N.Ţ şi în deosebi despre atitudinea lor în timpul ocupaţiei germane. La rândul lui el m'a încunoştiinţat despre situaţia din America şi în deosebi despre perspectivele crizei mondiale aşa cum erau văzute de oficialitatea americană. Markham a însoţit, în perioada electorală din 1946, pe Ilie Lazăr în Ardeal şi pe Ion Mihalache în Moldova pentru a-şi da seama de starea de spirit a populaţiei pe teren. In toată această activitate a sa Markham s'a ţinut departe de oficialităţi americani din Capitală căutând să se informeze direct şi la faţa locului. - In anul 1946 devenind director al „Dreptăţii" reapărute în urma acordului dela Moscova, eram de drept membru al delegaţiei permanente din P.N.T. Nu am fost convocat să particip la şedinţe însă decât în luna August în plină perioadă electorală. Se discuta în acea perioadă cu aprindere încheierea unui pact electoral cu partidul liberal. Personal eram contra acestei soluţii şi într'un articol din „Dreptatea",

N. Carandino

neautorizat, intitulat „Neovintilismul" am luat atitudine indirectă contra partidului liberal. Ziarul „Liberalul" a răspuns printr'o notă foarte înțepată iar Iuliu Maniu m'a chemat la ordine și mi-a interzis să răspund sub motivul că în împrejurările de atunci o polemică între cele două oficioase era inoportună. Ion Mihalache deși a aprobat această soluție nu mi-a ascuns satisfacția lui intimă față de ecoul articolului apărut. Discuție a fost reluată în delegație permanentă pe planul ei general. Grupul Leucuția - Ghilezan era pentru un acord cu liberalii. Alți maniști ca Virgil Solomon și Ghiță Pop dimpotrivă simpatizanții grupului Bujești erau deasemeni pentru o înțelegere cu Dinu Brătianu în timp ce Ion Mihalache, Nestor Badea și aproape toți mihalachiștii manifestau ostilitatea lor față de un asemenea act. Soluție a fost dată de Iuliu Maniu pe baza legii electorale, lege care neprevăzând totalizarea voturilor pe țară ~~și~~ pe județe, nu impunea practic decât acorduri locale.- Peste câteva săptămâni aflându-mă la Capșa, Im=peim Mateescu mi-a propus să-mi prezinte doi americani de un gen deosebit, altul decât acela pe care mi-i recomandase în calitate de funcționar pe lângă biroul american de presă. Am acceptat în princi=

-.-

fiu şi am venit a doua zi la Capşa unde mi-se fixase întâlnirea. Aici, într'o cabină particulară, am întâlnit pe cei doi americani „de gen deosebit" care nu erau decât Hall şi Hamilton. Pe Hall îl cunoscusem dinainte cu prilejul unei vizite pe care o făcuse la „Dreptatea" pentru a se informa despre un incident din localul clubului între secretariatul de partid şi un oarecare reprezentant al micilor meseriaşi supărat că nu figura pe lista candidaţilor din Capitală. Hamilton, pe care îl vedeam pentru întâia oară, a păstrat în timpul conversaţiei o tăcere absolută deşi în mod vizibil îmi supraveghea fizionomia. El nu vorbea dealtfel altă limbă decât englezeşte. Conversaţia mea cu Hall, în limba franceză, a avut două note caracteristice. M'a întrebat întâiu despre articolul meu „Neovintilismul" şi despre motivele care mă îndemnau să fiu ostil unui acord cu liberalii. La explicaţiile mele cu caracter local a obiectat, având aerul că nu insistă prea mult, cu invocarea interesului general şi cu perspectivele de viitor dincolo de faza electorală. Apoi fără nici-o legătură aparentă cu conversaţia de până atunci m'a întrebat ce părere am despre mişcările subversive. N'am găsit să-i răspund catego=

N. Carandino

zic, în sensul în care gândeam şi în care scriam
zilnic la „Dreptatea": eram adversar hotărât
al mişcărilor subversive pe care le socoteam
primejdioase şi pentru ţară şi pentru acţiunea
partidului. I-am adăugat că mişcările sub=
versive sunt arma celor slabi pe când P.N.Ţ.
era, în credinţa mea de atunci, destul de
puternic pentru a susţine şi pentru a câştiga lup=
ta legală. Conversaţia n'a avut alte urmări
Ne-am despărţit cu surâsuri de politeţe şi
deabia mult mai târziu în celulă când mi-
am reamintit această conversaţie mi-am dat
seama de tâlcul ei, în preajma plecării celor
doi americani din ţară, după ce încheiasem
memorandumul şi procesul-verbal ale plecării
lui Buzeşti şi a lui Vişoianu.- În timpul
campaniei electorale am fost şef al biroului
de presă al partidului şi în această calitate
am organizat conferinţele de presă ale lui
Iuliu Maniu asigurând traducerea declara=
ţiilor în limbi streine şi traducând personal
în limba franceză răspunsurile lui Maniu
la întrebările ziariştilor streini. Deasemenea
am participat ca delegat al partidului naţional-ţărănesc la conferinţele
de presă ale diverşilor vizitatori streini

N. Carandino

din ambele tabere ca de ex: Claude Pepper, Frank Etheridge, John Mack, Platts Mills, Morgan Philips. La cererea lui Iuliu Maniu am făcut un raport, privitor la situaţia presei naţional-ţărăniste din Capitală şi din provincie, raport întemeiat pe date puse la dispoziţie de secretariatul general al partidului. Acest raport a fost susţinut de Const. Hagea în audienţa pe care i-a fixat-o Iuliu Maniu cu Frank Etheridge. Tot în această perioadă electorală am organizat la N. Penescu acasă, ca şef al biroului de presă, conferinţa la care acesta, bătut la Piteşti, a făcut declaraţii presei streine cu privire la împrejurările şi rezultatele agresiunii. In aceiaş epocă, imediat premergătoare alegerilor, mi s'au adus de către diverşi cetăţeni teancuri masive de buletine de vot, prevăzute cu toate semnăturile şi stampilele de rigoare, dar cu numele în alb. Am dat unele din aceste buletine, ca dovadă, mai multor ziarişti streini care mă întrebau despre felul

N. Carandino

în care decurg alegerile. Peste câteva zile la conferința de presă a ministrului de interne Teohari Georgescu unul dintre acești ziariști au întrebat despre rostul acestor buletine. Ministrul a răspuns că peste câteva zile va da în această privință un răspuns senzațional care va pune capăt oricărei îndoieli și oricărei discuții. Dar răspunsul nu s'a mai dat.

Printre gazetarii streini veniți în țară cu acest prilej al alegerilor și pe care i-am cunoscut citez numele următoare: Miller dela "New-York Times", Frieden dela "Chicago Tribune" Stone, Poulos, Edwards și alții al căror nume din cauza necunoștinței mele de limba engleză și a timpului trecut, îmi scapă.

Corespondenții români care funcționau ca reprezentanți ai ziarelor și agențiilor streine și care participau la conferințele de presă ale lui Maniu erau grupați în "Asociația presei streine" din Capitală de sub conducerea atașatului de presă bulgar Pauncef. Printre ei citez pe:

am făcut apel la maiorul Glande care
aproximativ de două ori m'a adăpos=
tit la domiciliul său. In 1946 am
cunoscut pe șeful biroului american de presă
Frank Shea. El mi-a fost prezentat de
Imperiu Mateescu la Capșa. Frank Shea
venea adeseori la masa noastră, a gazetarilor,
unde veneau în mod obișnuit, Teodorescu-
Braniște, Em. Serghie, Zaharia Stancu, cu
și alții întâmplători. Frank Shea se interesa
adeseori despre situația din partidul na=
țional-țărănesc, despre influențele diverselor
grupări și uneori despre poziția și condi=
țiile de apariție ale „Dreptății". El dădea
recepții în mod obișnuit la care veneau
pe lângă unii oficiali americani, ca Berry
sau Melbourne uneori, și personalități ame=
ricane în trecere (d.ex. Averell Harriman) sau
ziariști trimiși speciali ai gazetelor și agențiilor.
La aceste recepții erau invitați și partici=
pau ziariști români de toate nuanțele, dela
„Scânteia" și „România liberă" ca și dela „Drep=
tatea" și „Liberalul". La plecarea sa din
țară Shea a dat o ultimă recepție la
oficiul de presă. Cu acest prilej s'a prezen=

-.-

Lazăr Kirschen, Liviu Naota şi Coller din
partea presei şi agenţiilor americane, N. Petras=
cu reprezentant al agenţiei Reuter, Gar=
dony şi Paukerov reprezentanţi ai presei
maghiare, d-na Florescu dela „Humanité
Milton Lehrer reprezentant al presei evreieşti
şi al unor publicaţii anglo-saxone, Langas
Sezen exponent al presei turceşti, Armella=
ni şi Mantero presă italiană etc. etc. —
Dintre oficialii anglo-saxoni aflaţi în
Capitală în perioada 1944-1947, am cunos=
cut mai bine pe maiorul Glaude adju-
tant al generalului Schuyler şi profesor
de limbă franceză în Statele-Unite ca ocu=
paţie particulară în timp de pace. Pe
acest maior Glaude l'am cunoscut la
un ceai, acasă la profesorul Dan Simo=
nescu. M'a vizitat de mai multe ori la
redacţie „Ardealului" cerându-mi unele
lămuriri despre persoane şi fapte care ve=
neau în desbaterea gazetei. După suspri=
marea „Ardealului" simţind că sunt
urmărit de organele siguranţei şi
neobişnuit încă să suport această senzaţie

[signature] N. Cerndin

tat un film tehnicolor şi o serie de
dor, trei bărbaţi şi femei reprezentanţi
ai respectivei case de filme în România.
Colegul meu de presă George Macovescu
mi-a şoptit la ureche că e vorba de o
nouă serie de spioni americani. Cu expe=
rienţa mea redusă din acele timpuri nu
am crezut şi am împărtăşit lui Impe=
rin Mateescu şi lui Shea opinia „năstruş=
nică" a lui Macovescu. Informaţia mea,
dată pe loc şi cu inconştienţă, nu a avut
aerul să le facă o deosebită plăcere. Azi
îmi dau seama că Macovescu a avut
dreptate. Nimic totuşi din purtarea lui
Shea faţă de mine nu m'a îndrituit
să-i acord alt rol decât acela pe care îl
afişa în mod oficial. El a dat o telegramă
la poştă, pentru New-York, anunţând
arestarea mea nu mult după încheie=
rea acordului dela Moscova care
autoriza apariţia „Dreptăţii" şi nu
desigur închiderea directorului ei.

N. Car

Telegrama nu a plecat fiindcă am fost eliberat la ordinul personal al ministrului Teohari Georgescu. Altădată, mai târziu, la fixarea listelor de candidaţi mi-a exprimat indignarea faţă de faptul că eu eram ultimul pe lista din Capitală şi mi-a cerut autorizaţie să întrebe despre acest lucru conducerea partidului naţional-ţărănesc, fără să se amestece preşte dar cerând lămuriri. I-am mulţumit şi i-am dat autorizaţie necesară care în acel moment mă servea. Această atitudine a lui Shea era faţă de mine clară, mărturisită. – Dintre subalternii lui Shea am cunoscut pe Macdonald (cu care nu, neştiind el decât englezeşte, n'am schimbat niciodată nici-o vorbă, şi pe Sam Buta român de origine. – Dela englezi am cunoscut pe ataşatul de presă Benett care la întoarcerea sa în post mi-a făcut o vizită de politeţe la „Dreptatea", vizita pe care i-am întors'o în acelaş stil oficial. Benett se interesa de apariţia gazetei noastre şi adeseori se întâmpla să dea

N. Car

N. Carandino

telefon care să întrebe dacă apăruse.
Deasemenea a venit odată să vadă „şpaltul" cu „bun de imprimat" al cenzurii care cuprindea niște declarații foarte violente ale lui Iuliu Maniu și care apăruseră în paginile „Dreptății" provocând mare indignare în presa comunistă. Atitudinea lui Benett era în genere foarte rezervată așa cum era în acel moment atitudinea oficială a legației engleze. Key era la ei elementul mai activ și el urmărea cu stăruință atitudinea grupului Voitech-Rădulescu cu speranța de a-i apropia de laburiștii englezi.
Nu l'am cunoscut însă pe Key decât incidental la un dejun. Știu că el avea legături mai strânse cu Vasile Serdici.
Aceasta e declarația mea pe care o semnez.

18 Februarie 1954. N. Carandino

Declaraţie

Subsemnatul Caranđino Nicolae, deţinut, de profesiune ziarist, cu ultimul domiciliu în Bucureşti str. Spiru Haret 16, fiu al lui Gherasim şi al Elenei născut în Brăila, la 20 Iulie 1905 în completare la cele declarate anterior cu privire la activitatea mea dintre 1944-1947, adaug următoarele: In perioada alegerilor din 1946 fiind candidat pe lista din Capitală am ţinut câteva cuvântări la întrunirile dela club şi la o întrunire din sectorul de albastru, la o circumscripţie din sectorul de galben etc. Pe lângă acestea eram adesea solicitat fie de organizaţia tineretului, fie de a femeilor, fie de a muncitorilor de a vorbi la adunările pe care le ţineau în localul clubului. Răspundeam la aceste solicitări mai ales dat fiind că redacţia „Dreptăţii" se afla în acelaş local şi nu era nevoie să mă deplasez. Ultima oară am vorbit la 3/15 Mai 1947 în localul clubului cu prilejul aniversării din 1848. – Printre ziariştii streini pe care i-am văzut în această perioadă a fost şi Watson, fiul lui Scotus Viator, el însuşi ca şi tatăl său redactor la „Times". L'am întâlnit o singură dată şi i-am atras atenţia asupra celor apărute în ziare cu privire la o cuvântare pe care ar fi rostit-o la o masă oficială dată în cinstea lui de direcţia presei. Il cunoşteam pe Watson dinainte, din anii 1939-1940 când mai fusese prin ţară şi când ziarist democrat cu idei destul de înaintate în= nodase legături cu cercurile noastre de stânga,

N. Carand[illegible]

deosebit cu Petre Groza și cu „Frontul plugarilor". De astă dată Watson însă a protestat și a pretins că el nu rostise la banchet cuvintele de elogiu la adresa guvernului care i-se atribuiau. Era foarte indignat și voia să dea o dezmințire în gazete. L'am sfătuit să nu facă acest lucru, care ar fi avut un ecou defavorabil față de faptul că guvernul al cărui invitat era, îl sărbătorise, ci să găsească o formulă care fără să dezmintă pe nimeni să-l degajeze personal. Așa dealtfel a și făcut.— Averell Harriman venind în București cu prilejul acordului dela Moscova, a avut unele conversații cu Iuliu Maniu și cu Ion Mihalache care mi-au fost ulterior povestite de aceștia din urmă. Astfel Harriman era foarte intrigat de faptul că Iuliu Maniu era nemulțumit de rezultatele acordului și spunea că trei mari puteri garantează înțelegerea, că „doi miniștrii streini au semnat în București alături de președintele de consiliu care el însuși s'a angajat, dar d. Maniu găsește că nu e deajuns". La care I. Maniu ar fi răspuns că într'adevăr nu e deajuns și anume că e prea mult. El ceruse doar neutralizarea ministerului de interne. Iar garanțiile internaționale era foarte greu să joace în materie de alegeri când la fiece pas se pot ivi prilejuri de reclamații. „Flota americană din Mediterana nu se poate deplasa la Constanța dacă prefectul comite un abuz. Când ministrul de interne e neutru însă mă pot deplasa eu ca să-i reclam cazul și să obțin o îndreptare."—

N. Carandino

Acelaş Harriman i-ar fi spus lui Ion Mihalache într'o conversaţie particulară următoarele: „Înţelegeţi-vă cu Ruşii. Pe noi nu puteţi conta înainte de cinci-şase poate zece ani. Ruşii se plâng că de oricâte ori staţi de vorbă cu ei trageţi cu coada ochiului spre occident". Pe Harriman l'am cunoscut la o recepţie oferită ocazional de Frank Shea. El a cerut să vorbească gazetarilor prezenţi şi după ce ne-am adunat cu toţii ne-a spus în englezeşte, altă limbă nu vorbea, că aplicarea acordului dela Moscova depinde de presă şi că numai asigurându-se controlul gazetelor se poate nădăjdui că hotărârile să fie realmente aplicate. – În primăvara anului 1946 am avut o conversaţie cu generalul Rădescu, la solicitarea lui, comunicată prin secretarul Barbu Negoiescu. Îl cunoscusem personal pe Rădescu în mod întâmplător pe când eram director la Teatrul Naţional. Alte relaţiuni cu el nu am întreţinut. Conversaţia la care mă refer a avut loc la general acasă. În decursul ei, el m'a întrebat cam în ce fel văd desfăşurându-se în viitor cariera lui politică. I-am răspuns că generalii n'au prea dat în viaţa noastră politică rezultate strălucite şi i-am citat cazurile cele mai proeminente al lui Averescu şi al lui Antonescu. Am adăugat însă că în ceeace îl priveşte personal dacă atmosfera politică s'ar schimba ar avea perspective mai favorabile. Chiar în alegerile care se anunţau

N. Carandino

pentru că la toamnă el ar fi avut destule șanse de succes. Rădescu mi-a răspuns că și el este de părere că o candidatură a lui ar aduna cam voturi în capitală. In continuare și la o nouă întrebare am adăugat că ar fi poate nimerit să intre în P.N.Ț. pentru a fi eventual utilizat ca președinte de consiliu în anumite cazuri în care s'ar recuza Maniu. La aceasta generalul mi-a răspuns atunci că el are alte intenții. In străinătate n'ar fi nici-o personalitate politică românească mai proeminentă și ar fi nevoie ca opinia publică anglo-saxonă să fie agitată în sensul vederilor opoziției. El s'ar fi gândit la această soluție și mi-a propus dacă vreau să-l însoțesc. Am rămas surprins deoarece relațiile noastre nu ar fi presupus posibilitatea unei asemenea oferte. I-am mulțumit însă politicos pentru încrederea manifestată și l'am refuzat net sub motivul că nu aveam personal nici-un motiv să mă expatriez, că eram încadrat într'o luptă politică legală pe care, de bine, de rău, o puteam duce fără vre-o stânjenire gravă, și că nu avea nici-un rost să plec în necunoscut spre o lume a cărei limbă nici măcar nu o știam. Conversația a lunecat apoi în banalități. Generalul Rădescu nu a mai insistat, lăsându-mi impresia că îmi împărtășise un gând întâmplător mai curând decât o propunere. Peste câteva săptămâni plecarea lui cu avionul avea să mă lămurească definitiv. – Aceasta este declarația mea pe care o semnez. – 22 Februarie 1954

N. Car

N. Carandino

~~604~~ 318 ~~317~~

Declarație

Subsemnatul Carandino Nicolae, deținut cu ultimul domiciliu în București str. Spiru Haret 16, născut în Brăila la 20 Iulie 1905, fiu al lui Gherasim și al Elenei, de profesiune ziarist declar următoarele: Revizuind activitatea mea din trecut și rolul partidului național-țărănesc în criza politică din ultimii zece ani în dorința de a-mi conforma atitudinea cu gândirea și cu simțirea mea actuală, am luat hotărârea de a mă despărți de foștii mei prieteni politici național-țărăniști de a adera la regimul actual al democrației populare și de a sprijini, cu puterile care îmi rămân, Republica. In acest sens aduc următoarele precizări: încă de pe vremea ocupației germane conducerea P.N.Ț. nu a avut o atitudine fermă care să corespundă programului oficial și unor întâmplătoare declarații. In pregătirea actului dela 23 August s'a avut în vedere în primul rând interesul de clasă. Intârzie-

N. Carandino

rea materializării acțiunii pe teren nu a avut în fond altă explicație. Se nădăjduia într'o ocupație anglo-saxonă care să salveze clasa posedantă de perspectiva unei ocupații a armatei sovietice. Este caracteristic faptul că în toată această perioadă P.N.Ț a mers mână în mână cu partidul liberal pe care ani de a rândul îl combătuse invocând tocmai problema socială. Această alunecare spre dreapta a determinat dealtfel și atitudinea de după 23 August, când P.N.Ț a luat în mod deschis apărarea clasei conducătoare. Sub pretextul apărării libertăților politice s'a apărat în fapt o stare de lucruri în care erau împletite interesele solidare ale monarhiei, ale marei burghezii, ale capitalismului național și internațional. Pe de o parte P.N.Ț. se prevala de litera constituției și a legilor; pe de altă mână, la adăpostul acestei fațade se unelteau cu înfrigurare

Poziția legală era ocupată de ~~elemente~~ care, conștient sau inconștient, justificau

N. Carandino

prin activitatea lor declarațiile publice ale șefilor. Intre timp însă conducerea com- plota pe plan extern cu misiunile strei- ne, iar pe plan intern cu grupurile legio- nare, cu mișcările subversive și în genere cu toate elementele care păreau dispuse să ia atitudine contra regimului. In cu- rând formarea grupului de emigranți din streinătate avea să adauge la toate aceste fire, unul nou și de o importan- ță deosebită. Plecarea generalului N. Ră- descu în streinătate s'a făcut cu știrea lui Iuliu Maniu și desigur cu fixarea unui program prealabil. - In toată această acțiune mascată, grupul dela externe, condus de Gr. Niculescu-Buzești, a jucat un rol deosebit. Gr. Niculescu- Buzești a pus la dispoziția șefilor de partide ai opoziției și celor care le erau imediat apropiați saloanele Palatului Știrbey. In condiții de mare mister și cu precauțiuni deosebite pentru păstrarea

N. Card[illegible]

secretului aveau loc aci acele convorbiri care au dus la criza constituţională din 1945 şi la punerea primelor jaloane ale complotului. Este neîndoielnic faptul că Iuliu Maniu a fost pus la curent de

N. Car. Gr. Niculescu Buzeşti cu încheierea acordului cu ofiţerii americani Hall şi Hamilton. Increderea de care fostul ministru de externe din cabinetul Sănătescu se bucura în ochii lui Maniu şi ai camarilei sale nu are altă explicaţie. Deasemenea felul în care această încredere s'a manifestat a fost cu totul excepţională. Călcând prejudecăţi personale, ierarhii de partid, trecând peste unele legitime drepturi de prioritate, şeful partidului naţional-ţărănesc nu a dat numai în numele partidului deplinele puteri pentru streinătate ci a obţinut şi dela ceilalţi şefi ai opoziţiei asemenea încredinţări în alb. Gr. Niculescu Buzeşti a fost deasemenea la scurt interval numit şef al acelei organizaţii ardeleneşti

[illegible signature] N. Car. [signature]

Aradul și impus ca al doilea candidat în alegeri pe lista Capitalei. Dealtfel conversațiile avute cu diplomații străini, așa cum s'au desvăluit în procesul Tămădău nu permit vre-o îndoială. Intrebarea seriosă către Acheson pe atunci subsecretar de stat al Ministerului de externe american este clară. Iuliu Maniu întreba dacă Departamentul de stat este de acord cu ideia unei lovituri de stat împotriva guvernului Groza. Astfel aventura dela Tămădău nu a fost decât încoronarea unei întregi acțiuni care se ducea pe mai multe planuri, acțiune care a mers treptat dela opoziția legală la complot și dela complot la trădare. - Cadrele conducătoare de partidului ajunseseră a fi de o valoare intelectuală și politică destul de inferioară. La aceasta se adăuga și imprecizia programului, mereu în stare elastică, mereu în pregătire, ca să permită jocuri de oportunism

T. N. Condr[illegible]

tactic. După 23 August împrejurările erau cu totul schimbate; nu mai era cazul să se profite de echivocuri. Atât situația internă, prin intervenția maselor pe primul plan al activității politice, cât și situația externă prin precizarea din ce în ce mai accentuată a conflictului dintre cele două mari concepții sociale, cereau o atitudine clară. În locul ei s'au oferit aventuri în felul „Gărzilor Iuliu Maniu" sau al schimbului de scrisori cu Horațiu Comaniciu ca reprezentant de grup legionar. Girul partidului a fost dat acelor aventurieri care însoțind armata de eliberare se constituiseră în grup de voluntari pentru a comite pe teren, în secuime, jafuri și omoruri fără precedent. Se scontau fructele unei popularități ieftine și s'a obținut prin aceste gărzi Iuliu Maniu un titlu de rușine națională și internațională. Mai gravă poate ca urmări politice a fost una colaborare cu legionarii, colaborare încheiată sub imperiul convenției de armistițiu care prevedea totuși în materie de formațiuni fasciste obligațiuni categorice. S'a invocat în apărarea actului politic „dorința de a salva un întreg tineret de povara rebeliunii din 1941", dar această dorință cu

N. Carandino

bizarei şi legitimare sentimentală se materializa abia după câţiva ani dela asasinarea lui Virgil Madgearu şi într'un moment în care tacticile electorale se cuveneau să treacă pe ultimul plan lăsând loc liber manifestărilor clare de atitudine democratică. Schimbul de scrisori, apărut în „Dreptatea", era dealtfel pe un ton care departe de a însemna o retractare, o dezavuare a trecutului din partea legionară, dovedea doar dorinţa de a scăpa din dificultatea momentului şi din punctul de vedere al P.N.Ţ. o vinovată şi gravă supraestimare a forţelor morale şi materiale ale extremei drepte.

Dealtfel multe elemente de stânga din partid au fost descurajate, unele ca Em. Socor bunăoară s'au retras din acţiunea politică, altele cum au fost acelea din jurul lui Anton Alexandrescu si-au căutat

N. Carandino

orientare în afară de partid. Naţional-
ţărăniştii au câştigat în schimb câteva
categorii de bătăuşi pe teren în
Capitală care au avut prilejul să se
manifeste fie în agitaţiile muncitoreşti
cum a fost aceia dela Malaxa, fie în
manifestaţia dela 8 Noembrie sau în
alte împrejurări în care un tineret
dezorientat era chemat să facă figură
de massă P.N.Ţ. - Dar acest „câştig",
acest avantaj aparent, modifica structu-
ral o atitudine şi o linie politică
pretinsă de stânga. - Nivelul inferior
al conducerii se manifesta însă cate-
goric în discuţiile şi în atitudinile
din comitetul central, din delegaţie
din birou. La toate problemele noi
pe care le punea viaţa publică se
răspundea cu două soluţii stereotipe
şi anume: mitul Maniu şi răz-
boiul mondial iminent. Alegerile
urmau să demonstreze că mitul

N. Carandino

nu era suficient pentru a suplini carența cadrelor care pierduseră contactul cu massele și că puterea de stat legală trecuse în mod evident în alte mâini. Cât privește psihoza războiului apropiat și a intervenției americane nimic nu o descuraja. Toți fruntașii național-țărăniști așteptau războiul „la primăvară" și în zadar trecea o primăvară după alta speranțele creșteau pe măsură parcă a lipsei lor de justificare. Conducerea partidului era lipsită în această perioadă de orice informație serioasă pe plan intern și extern. Ea nu își dădea seama nici de raportul real al forțelor internaționale, nici de poziția locală a țării nici de necesitatea de a trage consecințele unui război pierdut. Cât privește activitatea partidelor adverse dinăuntrul hotarelor, P.N.Ț era departe de a-și

N. Carandino

închipui că se pregătea în mod serios reforma structurală a statului și că clasa conducătoare urma să fie în scurt timp expropiată de toate drepturile pe care de un secol le exercita în mod arbitrar. Partidul își irosea activitatea în probleme pur formale cum era aceia a libertăților publice, dar simțind pe de altă parte cum îi fugea terenul de sub picioare își muta treptat, treptat centrul de acțiune, peste graniță. Statul legal era părăsit și înlocuit cu altul care încă nu luase ființă dar care urma să se înfiripe la izbucnirea conflictului mondial. In fața acestui cădea din ce în ce mai mult pe organizațiile subversive, pe formațiuni de genul secției militare sau pe colaborarea cu elemente care trădau statul legal în favoarea unei

T. N. Candea

substanțiale avantagii de moment și
scontând în plus compensații ulterioa-
re. In ultima fază acțiunea
partidului s'a precizat. Sprijinit
pe emigrație, pe grupul dela
externe, pe serviciile de spionaj
străine mai mult sau mai puțin
camuflate și pe organizațiile
proprii de caracter paramilitar
sau de acțiune subversivă, P.
N.Ț, lua oficial poziție contra
statului, contra regimului, contra
noilor realități românești. Complo-
tul urmărea răsturnarea prin
violență a ordinei existente așa
cum s'a dovedit în procesul
din Noembrie 1947 printr'o serie
de acte și documente care dela
memorandumul Hall și Hamilton
până la corespondența secretă cu
și N. Carandino

emigranții și până la conversațiile steno=
grafiate cu diplomații streini, oglindeau
hotărârea de a muta peste hotare
tot ceeace înnăuntrul lor nu se
putea imediat realiza.
In toată această luptă în care
după 23 August am fost personal
angajat recunosc a fi comis unele
mari greșeli de atitudine și de
faptă. Mi-a lipsit la momentul poti=
vit orientarea politică necesară și m'am
lăsat furat de mirajul apărării liber=
tății scrisului ca și de unele vanități
profesionale. Nu am luat în considerare
ideie reformei sociale de structură, ideie
care mi s'a părut îndepărtată în rea=
lizarea ei și m'am trezit încetul cu
încetul pe o poziție care era alta
decât a clasei muncitoare și care era
streină de orientarea mea ideologică
generală și de trecutul meu publicis=
tic. M'am angajat în bătălia politică

[signature]

fără să controlez mijloacele, metodele
acelora care mă îndrumau sau îmi
erau aproape și am servit fără voie,
inconștient, prin scrisul meu, drept
paravan al unei acțiuni care în
atingerea obiectivelor ei nesăbuite
nu alegea căile, nici nu cruța oa-
menii. Meditând la toate acestea,
după ani de singurătate și cu
perspectiva ~~necurmată~~ nemîndurătoare a   N. Car
timpului am ajuns la concluzia că
se cuvine să trag consecințele gândiri-
mele actuale, să rup cu un trecut
de care nu mă mai simt sufletește
legat și să pun astfel bazele unui
viitor în care aș putea să colabo-
rez la desvoltarea societății celei
noi dintr'un loc oricât de modest
dar lucrând cu hotărârea de a
mă reface personal atât în ochii mei
proprii cât și în considerația colectivă
Aceasta este declarația mea pe care o semnez.

16 Aprilie 1954.   N. Carandino

325 ~~324~~ ~~611~~

După încheierea Conferinței de Pace din Paris, 1920, încoace, ~~[illegible]~~ îmi amintesc de următoarele persoane cari au fost Miniștrii Plenipotențiari și șefi de misiuni ai Țărei în străinătate:

I) Persoane politice din Partidul Nat.-Liberal numiți Miniștrii în străinătate de Guvernul Liberal cu consimțimântul Partidului:

1) Antonescu Victor - Paris (In timpul Conf. de Pace și după)
2) Florescu Jean Th - Spania (In timpul răsboiului civil)

II) Persoane din disidența liberală numiți de Regele Carol fără consimțimântul Partidului:

3) Petrescu Comnen - Berlin, Vatican, Roma?? (fost și Ministru de Externe)
4) Franasovici Richard - Varșovia, Paris, Londra?
5) Tătărescu Gh - Paris

III Persoane numite de Take Ionescu din grupul său după încheierea pactului Micei Înțelegeri: (2 pers. - a doua îmi scapă)

6) Iamandi C. - Praga

IV Persoane din Part. Nat.

Complectare

la lista foștilor miniștri liberali.

Victor Bădulescu, fost subsecretar de Stat la Finanțe în guvernul Tătărescu în 1935-36, apoi la Externe în acelaș guvern în 1936-37.

George Assan. fost subsecretar de Stat la Industrie și comerț în guvernul Duca 1933 (Nov.-Dec.)

N. Budurescu fost subsecretar de Stat în guvernul Duca la Președinția Cons. de Miniștri în Nov.-Dec. 1933.

Ștefănescu-Goangă. fost subsecretar de Stat în guvernul Tătărescu la Educația Națională în 1935/37

C. Xeni. fost ministru secretar de Stat, fără portofoliu la Președinția Cons. de Miniștri în guv. Tătărescu în 1934-35.

Grigore Dumitrescu. fost guvernator B.N.R. sub guvernul Tătărescu în 1934-35.

Doctor Topa. fost ministru subs. de Stat în guvernul Iorga (1931-32) și înscris mai târziu în partidul liberal Tătărescu în 1945-46.

C. C. Giurescu fost ministru fără portofoliu în F.R.N. și secretar general al F.R.N. în 1938-40 înscris mai târziu în partidul liberal Tătărescu în 1945-47.

Prezentul dosar conține un nr. de

326 file + I, în total 327 file

verificat ILINCA ADRIAN

19.05.'03